Socioekonomické dopady úmrtí na české domácnosti

Sylva Höhne
Olga Nešporová
Kamila Svobodová

VÚPSV, v. v. i. Praha
2018

Publikace byla schválena Ediční vědeckou radou ve složení:

doc. Ing. Ladislav Průša, CSc. (VÚPSV, v.v.i. Praha)
Ing. Martin Holub, Ph.D. (VÚPSV, v.v.i. Praha)
Mgr. Miriam Kotrusová, Ph.D. (FSV UK Praha)
doc. Ing. Robert Jahoda, Ph.D. (MU Brno)
Ing. David Prušvic, Ph.D. (MF ČR)
Ing. Jan Mertl, Ph.D. (VŠFS Praha)
Ing. Jan Molek, CSc. (JU České Budějovice)
doc. Ing. Olga Poláková, CSc. (Metropolitní univerzita Praha)

Monografie byla finančně podpořena z institucionální podpory na rozvoj výzkumné organizace a vychází z projektu „Dopad úmrtí do socioekonomické situace domácnosti", který byl financován Ministerstvem práce a sociálních věcí ČR.

Vydal Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i.
Dělnická 213/12, Praha 7
jako svou 532. publikaci
Vyšlo v roce 2018, 1. vydání, počet stran 94
Tisk: VÚPSV, v. v. i.

Recenze: PhDr. Mgr. Naděžda Špatenková, Ph.D.
Ing. Hana Zelenková

ISBN 978-80-7416-315-9

http://www.vupsv.cz

Abstrakt

Monografie popisuje dopady úmrtí do socioekonomické situace různých typů domácností. Předně byly zjišťovány náklady bezprostředně související s úmrtím blízkého, to znamená výdaje, které pozůstalým vznikají v návaznosti na vypravení pohřbu, a vydání spojená s dědickým řízením a vypořádáním pozůstalosti. Celkové náklady se pohybují v řádech desetitisíců Kč. Liší se přitom v závislosti na hodnotě pozůstalosti a složitosti pozůstalostního řízení, na způsobu pohřbení a také regionálně. Samostatnou část studie představuje modelové srovnání dopadů úmrtí člena rodiny na příjmovou situaci této rodiny. Konkrétně byla sledována změna příjmové situace v případě úmrtí starobního důchodce ze seniorského páru, hlavního živitele v úplných rodinách s dětmi, jednoho z bezdětných partnerů v produktivním věku a dítěte vychovávaného samoživitelem. V prvních čtyřech měsících po úmrtí osoby, než se vyřídí žádosti o pozůstalostní důchody a další sociální dávky a také než proběhne dědické řízení, lze očekávat okamžitý propad příjmů domácnosti. Nemají-li pozůstalí vlastní finanční rezervy, dostávají se do finančně velmi složité situace.

Klíčová slova: úmrtí; pohřebné; pozůstalostní důchody; náklady na pohřeb; dědické řízení; ztráta příjmu

Abstract

The monograph describes the impact of the death of a household member on the socio-economic situation of different types of households. The first part identifies the costs directly related to the death, i.e. the costs incurred by survivors associated with the funeral arrangements and issues connected with inheritance proceedings and the settlement of the estate. While total costs typically amount to tens of thousands of Czech crowns, they differ substantially depending on the value of the estate, the complexity of the inheritance proceedings, the type of funeral and with respect to the region of the Czech Republic. A separate part of the study presents a model comparison of the effects of the death of a family member on the overall family income situation. Changes in the income situation were observed with respect to the death of an old-age pensioner in a senior couple, the death of the main breadwinner in a complete family with children, that of a childless partner of productive age and that of a child raised by a single parent. It was determined that an immediate drop in household income can be expected in the first four months following the death of a household member, i.e. prior to the granting of the survivors' pension and other social benefits and the conclusion of inheritance proceedings. If the survivors do not have an adequate financial reserve, they may find themselves facing substantial financial difficulties.

Key words: death; funeral grant; survivors' pensions; funeral costs; inheritance proceedings; loss of income

Obsah

Úvod 7

1. Demografický a legislativní kontext 8
1.1 Úmrtnost z demografického hlediska 8
1.2 Finanční podpora od státu 10
1.3 Dědictví z pohledu práva a související náklady 12

2. Náklady na pohřbení 20
2.1 Výzkum v pohřebních a hřbitovních organizacích 20
2.2 Služby a zvyky spojené s pohřbením 22
2.3 Současná pohřební praxe a regionální rozdíly 24
2.4 Výdaje pozůstalých za pohřební služby 29
2.5 Výdaje za hřbitovní služby a pořízení hrobového zařízení 36
2.6 Pohřbení na obecní náklady (tzv. „sociální pohřby") 39

3. Dopady úmrtí na příjmovou situaci rodiny 42
3.1 Metodologie modelů - vstupní parametry 42
3.2 Úmrtí seniora ve starobním důchodu v dvoučlenné seniorské domácnosti 45
3.3 Úmrtí hlavního živitele v úplné rodině s nezaopatřenými dětmi 52
3.4 Úmrtí jednoho z partnerů v produktivním věku, bez dětí 73
3.5 Úmrtí dítěte v rodině samoživitele 82

Závěr 87

Literatura 91

Výtahy z oponentských posudků 94

Úvod

Úmrtí blízké osoby je nepochybně psychicky velmi náročnou událostí a zásadní životní změnou. Pozůstalí přicházejí o životního partnera, rodiče, potomka, příp. o jinou blízkou osobu. Významný je rovněž finanční aspekt úmrtí. Pozůstalá rodina se tak musí vypořádat nejen s novou sociální situací, ale zvláště se změnou příjmové úrovně, kterou s sebou odchod člena domácnosti většinou přináší. Ztráta příjmu je přitom citelná jak sama o sobě, tak především ve vztahu k výdajům domácnosti.

Cílem předkládané studie bylo vyčíslit dopady úmrtí do socioekonomické situace různých typů domácností. Předně byly zjišťovány náklady bezprostředně související s úmrtím osoby, to znamená výdaje, které pozůstalým vznikají v návaznosti na vypravení pohřbu, a vydání spojená s dědickým řízením a vypořádáním pozůstalosti. Samostatnou část studie představuje srovnání dopadů úmrtí určitého člena rodiny na příjmovou situaci této rodiny. Konkrétně byla sledována změna příjmové situace v případě úmrtí starobního důchodce ze seniorského páru, hlavního živitele v úplných rodinách s dětmi, jednoho z bezdětných partnerů v produktivním věku a dítěte vychovávaného samoživitelem. Vzhledem k šíři možných variant daných různou finanční úrovní, které lze v rámci jednotlivých typů domácností sledovat, a s cílem postihnout právě tyto různě příjmově situované rodiny, jsme pro analýzu dopadů zvolili modelové srovnání.

První kapitola zasazuje problematiku úmrtí do demografického a legislativního kontextu a podrobněji rozebírá otázky dědického řízení a souvisejících nákladů. Její součástí je i popis relevantní finanční pomoci ze strany státu na podporu pozůstalých prostřednictvím dávkového systému, tj. pohřebného a pozůstalostních důchodů. Druhá kapitola se zaměřuje na náklady na pohřbení zemřelého, přičemž si všímá jak regionálních odlišností, tak rozdílů v nákladech daných různým způsobem pohřbení. Vedle pohřebních služeb následně vyčísluje i služby hřbitovní, příp. další související náklady. Pozornost je v neposlední řadě věnována tzv. sociálním pohřbům, kdy se o zajištění pohřbení musí postarat obec.

Třetí kapitola přináší modelové srovnání dopadů úmrtí jednoho člena domácnosti na její příjmovou úroveň. Úvodní popis metodologie představuje vstupní parametry modelů, které jsou v rámci jednotlivých typů domácností dále specifikovány. Na základě daných kritérií (zejména složení domácnosti, výše příjmů, výše nákladů na bydlení) jsou zjištěné výsledky modelového srovnání promítnuty do přehledových tabulek, v nichž je zachycena sociálně-ekonomická situace domácnosti před a po úmrtí jejího člena. Závěr studie přináší shrnutí a propojení hlavních zjištění.

1. Demografický a legislativní kontext

1.1 Úmrtnost z demografického hlediska

Počty zemřelých osob se meziročně výrazněji nemění. V roce 2016 zemřelo v České republice 107 750 osob. Nejčastěji umírají lidé ve věku 65 a více let (81 % v roce 2016), nejméně ve věku 0-14 let (0,5 %). Pětina (18 %) osob zemřela v produktivním věku 15-64 let. Zatímco v nejmladší a nejstarší věkové skupině je podíl zemřelých mužů a žen více méně vyrovnaný, s mírnou převahou chlapců v nejmladší skupině a naopak s mírnou převahou žen v nejstarší skupině, ve věkové skupině 15-64 let umírá 2x více mužů než žen. **Míry úmrtnosti** jsou prakticky ve všech pětiletých věkových skupinách **vyšší u mužů než u žen**. 33 % mužů a 58 % žen zemřelo v roce 2016 ve věku 80 a více let (ČSÚ, 2016b).

Většina (65 %) ze všech zemřelých dětí do 14 let se nedožila prvních narozenin, z čehož 60 % zemřelo velmi brzy po narození, konkrétně do 28 dní po porodu. **Kojenecká úmrtnost** dosáhla v roce 2016 hodnoty **2,8 promile**. **Naděje dožití** u mužů byla **76,2 let** a u žen **82,1 let** (ČSÚ, 2016b).

V mezikrajském srovnání má nejvyšší počet zemřelých dlouhodobě Moravskoslezský kraj a až druhý nejvyšší počet zemřelých připadá na nejlidnatější Středočeský kraj. Naopak nejnižší počet zemřelých má vzhledem k nízkému počtu obyvatel tradičně Karlovarský kraj. Ve všech krajích byl přitom zaznamenán rostoucí trend podílu, který připadá na zemřelé ve věku 80 a více let. Nejvyšší zastoupení mají zemřelí nad 80 let věku v Praze (50 % zemřelých v roce 2016) a nejnižší v kraji Ústeckém (37 %). S tím souvisí i skutečnost, že dlouhodobě v průměru nejdelší naději dožití při narození mají obyvatelé Prahy, nejnižší naopak lidé z Ústeckého kraje (ČSÚ, 2016b).

Tabulka č. 1.1 **Počty zemřelých podle pohlaví a věkových skupin v krajích ČR, 2016**

kraj	zemřelí	v tom ve věku					
		0-14 let		15-64 let		65 a více let	
		muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy
Hlavní město Praha	12 141	27	22	1 191	689	4 655	5 557
Středočeský kraj	12 695	32	24	1 532	742	4 909	5 456
Jihočeský kraj	6 443	16	17	742	335	2 548	2 785
Plzeňský kraj	6 153	11	5	697	335	2 499	2 606
Karlovarský kraj	3 167	8	8	469	206	1 202	1 274
Ústecký kraj	9 058	40	24	1 252	657	3 377	3 708
Liberecký kraj	4 385	12	7	538	278	1 690	1 860
Královéhradecký kraj	5 681	11	13	609	314	2 210	2 524
Pardubický kraj	5 234	9	12	614	279	2 079	2 241
Kraj Vysočina	4 997	9	14	571	242	1 937	2 224
Jihomoravský kraj	11 738	21	21	1 401	647	4 524	5 124
Olomoucký kraj	6 731	18	13	925	374	2 499	2 902
Zlínský kraj	6 194	15	13	859	313	2 310	2 684
Moravskoslezský kraj	13 133	40	21	1 947	843	4 825	5 457
Česká republika	**107 750**	**269**	**214**	**13 347**	**6 254**	**41 264**	**46 402**

Zdroj: ČSÚ, 2017c

Nejčastějšími **příčinami úmrtí** u mužů byly v roce 2016 **nemoci oběhové soustavy** (41 % z celkového počtu úmrtí mužů) a **novotvary** (28 %), s odstupem následovaly nemoci dýchací soustavy (7 %), vnější příčiny úmrtí (necelých 7 %), nemoci trávicí soustavy (5 %) a další příčiny. První tři nejčastější kategorie příčin smrti byly stejné i u žen. Nemoci oběhové soustavy ale tvoří u žen vyšší podíl na všech úmrtích než u mužů (48 %), naopak je tomu u úmrtí na novotvary (24 %). Následovaly opět nemoci dýchací soustavy (6 %), čtvrtou nejčastější příčinou úmrtí u žen však byly „nemoci endokrinní, výživy a přeměny látek" (5 %) a nemoci trávicí soustavy se umístily na páté příčce (4 %). **Kojenci do 1 roku** věku nejčastěji umírali na některou z příčin v kategorii „**některé stavy vzniklé v perinatálním období**" (60 %), druhou nejčastější příčinou úmrtí byly „vrozené vady, deformace a chromozomální abnormality" (16 %) a třetí „příznaky, znaky a abnormální klinické a laboratorní nálezy" (7 %) (ČSÚ, 2016b).

Z údajů o místě úmrtí vyplývá, že obyvatelé ČR **umírají nejčastěji ve zdravotnických zařízeních** - v roce 2016 nastaly zhruba 2/3 úmrtí v nemocnici či léčebném ústavu. Druhá nejčastější byla úmrtí v domácím prostředí (21 %), s odstupem pak v zařízení sociálních služeb (7 %). Na ulici či jiném veřejném místě zemřela 2 % osob. Z hlediska pohlaví je charakteristické, že muži mají vyšší podíl úmrtí na ulici či jiném veřejném místě, ženy naopak v sociálním zařízení (ÚZIS, 2016). Z mezikrajského srovnání dále vyplývá, že v krajích Ústeckém a Karlovarském je výrazně podprůměrné zastoupení úmrtí v domácím prostředí, přičemž v kraji Karlovarském je tomu především „ve prospěch" úmrtí ve zdravotnických zařízeních a v kraji Ústeckém „ve prospěch" kategorie jinde nebo nezjištěno. Za zmínku stojí také Jihočeský kraj, kde je v porovnání s ostatními kraji nejvyšší podíl úmrtí v zařízení sociálních služeb (podrobněji tabulka č. 1.2).

Tabulka č. 1.2 **Podíly zemřelých podle místa úmrtí v krajích ČR, 2014 (v %)**

Kraj	doma	ve zdravotnickém zařízení	na ulici, veřejném místě, při převozu	v zařízení sociálních služeb	jinde nebo nezjištěno
Hlavní město Praha	19,2	69,5	2,2	5,3	3,8
Středočeský	19,7	68,9	2,4	5,2	3,9
Jihočeský	22,5	63,6	2,2	8,3	3,3
Plzeňský	17,7	70,2	1,9	7,0	3,2
Karlovarský	16,5	73,5	2,5	3,6	4,0
Ústecký	16,8	68,9	2,3	4,8	7,2
Liberecký	21,1	66,9	2,4	5,8	3,8
Královéhradecký	19,6	64,9	2,3	7,9	5,3
Pardubický	20,7	60,1	2,5	7,6	9,2
Vysočina	23,1	63,4	2,5	6,9	4,1
Jihomoravský	21,9	64,8	2,0	6,3	4,9
Olomoucký	21,5	66,4	2,2	5,8	4,2
Zlínský	22,1	66,9	1,8	6,1	3,1
Moravskoslezský	23,3	63,8	2,2	7,2	3,5
Česká republika	**20,6**	**66,5**	**2,2**	**6,2**	**4,5**

Zdroj: ÚZIS 2015

Rozdíly v místě úmrtí existují i v jednotlivých věkových skupinách. Děti ve věku 0-14 let umíraly relativně častěji ve zdravotnickém zařízení (73 % ze všech dětí),

naopak relativně méně často v domácím prostředí (15 %). U osob ve věku 15-39 let byla častější úmrtí na ulici či jiném veřejném místě (16 % z úmrtí v této věkové skupině), což souviselo s vnějšími příčinami jako častým důvodem úmrtí v této věkové skupině, naopak méně častá byla u těchto osob úmrtí ve zdravotnických zařízeních (38 %). Lidé ve věku 40-59 let častěji zemřeli v domácím prostředí (28 %) a u osob ve věku 60 a více let byl zaznamenán mírně vyšší podíl úmrtí v zařízeních sociálních služeb (8 %) (ČSÚ, 2016b).

1.2 Finanční podpora od státu

V rámci sociálního zabezpečení poskytuje stát na podporu pozůstalých tři různé dávky: pohřebné v rámci systému státní sociální podpory a vdovské (vdovecké) a sirotčí důchody ze systému důchodového pojištění.

Pohřebné

Jednorázová dávka ze systému státní sociální podpory se již téměř 20 let (od roku 1998) vyplácí ve výši **5 000 Kč**. Až do konce roku 2007 ji získal každý žadatel, pokud vypravil pohřeb osobě, která měla trvalý pobyt v ČR, nebo konal-li se pohřeb v ČR. V té době bylo vypláceno zhruba 9 tisíc dávek pohřebného měsíčně, což vzhledem k počtu zemřelých znamenalo, že o ni žádal prakticky skoro každý, kdo zajišťoval pohřeb. Úsporná opatření zaváděná zákonem o stabilizaci veřejných financí od roku 2008 výrazně zúžila okruh potencionálních žadatelů o pohřebné. Až do současnosti tak platí, že **nárok na pohřebné má osoba, která vypravila pohřeb nezaopatřenému dítěti nebo rodiči nezaopatřeného dítěte**. Zemřelá osoba přitom musela mít trvalý pobyt na území ČR. Příjem rodiny se netestuje.

Výdaje státu se tímto krokem snížily z více jak 500 mil. Kč na 13 až 14 mil. Kč ročně (Statistiky MPSV). V současnosti se **vyplácí v průměru kolem dvou set dávek pohřebného měsíčně**. Vztáhneme-li počet dávek k celkovému počtu zemřelých, je pohřebné navázáno na 2,4 % pohřbů (2016). Z podrobnější věkové struktury zemřelých vyplývá, že pokud by bylo pohřebné vypláceno na dítě zesnulé do 14 let věku, týkalo by se to zhruba pětiny všech vyplacených dávek pohřebného. Na pohřbení osob do 24 let věku by připadla třetina ze všech dávek. Na celkovém počtu úmrtí se přitom věková skupina 0-24 let podílí necelým 1 %. Lze tedy usuzovat, že většina dávek pohřebného je uplatněna na vypravení pohřbu rodiči nezaopatřeného dítěte.

Z **regionálního hlediska** se dávky pohřebného v relaci k počtu zemřelých nepatrně častěji vyplácejí v Moravskoslezském a Zlínském kraji (v průměru za poslední čtyři roky bylo pohřebné vázáno na 2,9 % všech úmrtí). Naopak, relativně nejméně pohřbů je spolufinancováno dávkou pohřebného v Plzeňském kraji a v Hlavním městě Praze (1,7 až 1,8 %). Při čerpání pohřebného na zajištění pohřbu pro dítě do 14 let věku zaznamenáváme v rámci celé ČR vyšší podíl v Praze a především v Ústeckém kraji.

Pozůstalostní důchody

Úmrtí blízké osoby je nepochybně především psychicky velmi náročnou životní událostí, která je však nezřídka doprovázena i finančními potížemi. Pro zvládání ekonomických dopadů ztráty člena rodiny nabízí stát nejbližším pozůstalým peněžní podporu ve formě pozůstalostních důchodů. Při úmrtí životního partnera, resp. manžela

lze nárokovat **vdovský (vdovecký) důchod**, osiřelé dítě si může zažádat o **sirotčí důchod**. Podmínky nároku upravuje zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění.

Vdovský (vdovecký) důchod

Vdovský důchod náleží ženě po zemřelém manželovi, o vdovecký důchod mohou žádat muži po zemřelé manželce. **Nesezdaným partnerům nárok nevzniká**.[1] Následující podmínky platí analogicky pro oba typy důchodů, pro zjednodušení budeme dále v textu hovořit o vdovském důchodu.

Nárok na vdovský důchod má žena, pokud její muž pobíral starobní nebo invalidní důchod nebo by mu na něj v době smrti vznikl nárok, přičemž se mohlo jednat i o předčasný důchod. Nárok na vdovský důchod vzniká rovněž, zemřel-li muž následkem pracovního úrazu. Vdovský důchod je **vyplácen po dobu 1 roku od smrti manžela**. Splňuje-li však vdova alespoň jednu z následujících podmínek, bude jí **vdovský důchod vyplácen trvale/déle**:

- pečuje o nezaopatřené dítě nebo o dítě závislé na pomoci jiné osoby (alespoň ve stupni II),
- ve společné domácnosti pečuje o (svého/manželova) rodiče, který je závislý na pomoci jiné osoby (alespoň ve stupni II),
- sama je invalidní (ve III. stupni),
- dosáhla důchodového věku nebo alespoň věku o 4 roky nižšího, než je důchodový věk muže stejného data narození.

Do dvou let od zániku nároku na vdovský důchod lze žádat o obnovení výplaty důchodu, jestliže bude splněna některá z výše uvedených podmínek.

Výše vdovského důchodu je tvořena dvěma složkami (základní a procentní výměrou) a **diferencuje se v závislosti na souběhu s dalším důchodem**. Základní výměra dosahuje 9 % stanovené průměrné mzdy, tj. 2 550 Kč pro rok 2017. Procentní výměra činí 50 % procentní výměry starobního nebo invalidního důchodu (pro invaliditu III. stupně), na který (by) měl zesnulý manžel nárok. Podle statistik MPSV činil průměrný **sólo vyplácený** vdovský důchod 7 446 Kč (k 31. 12. 2016) a vdovecký důchod 6 551 Kč.

Příklad: Zesnulý muž měl důchod ve výši 12 000 Kč. Žena bude pobírat vdovský důchod ve výši 7 275 Kč (tj. 2 550 + 50 % z (12 000 - 2 550)).

Při **souběhu více důchodů**, tj. např. tehdy, kdy žena v době ovdovění pobírá vlastní starobní nebo invalidní důchod, se vyplácí v plném rozsahu procentní výměra vyššího důchodu a z nižšího důchodu polovina procentní výměry. Základní výměra důchodu náleží jen jednou. Průměrná výše vdovského důchodu v kombinaci s přímým (starobním) důchodem činila podle statistik MPSV 12 306 Kč (k 31. 12. 2016), výše kombinovaného vdoveckého důchodu 14 049 Kč.

Příklad: Žena pobírá důchod 10 000 Kč, zesnulý muž měl důchod 12 000 Kč. Procentní výměra starobního důchodu ženy ve výši 7 450 Kč (10 000 - 2 550) je vyšší než procentní výměra vdovského důchodu 4 725 Kč (50 % z (12 000 - 2 550)). Souhrnný měsíční důchod ženy tak bude činit 12 363 Kč (2 550 + 7 450 + 50 % ze 4 725), neboli v tomto případě se k plnému starobnímu důchodu ženy připočte čtvrtina procentní výměry důchodu zesnulého muže.

[1] Nárok nemají ani pozůstalí registrovaní partneři.

Sirotčí důchod

Zemře-li nezaopatřenému dítěti rodič (příp. osoba nahrazující péči rodičů), má nárok na sirotčí důchod. Zesnulý rodič přitom musel být poživatelem starobního nebo invalidního důchodu, příp. musel splňovat potřebnou dobu pojištění danou zákonem pro nárok na tento důchod nebo zemřel následkem pracovního úrazu. Nárok na sirotčí důchod zaniká zaopatřeností dítěte, jeho osvojením nebo svěřením do náhradní rodinné péče. Výše důchodu se počítá obdobně jako v případě vdovského důchodu (bez souběhu) s tím rozdílem, že z procentní výměry důchodu zesnulého se započítá 40 %. Statistiky MPSV uvádějí průměrnou měsíční výši sirotčího důchodu 5 874 Kč (k 31. 12. 2016).

Příklad: Zesnulý rodič by měl nárok na důchod ve výši 12 000 Kč. Sirotčí důchod by činil 6 330 Kč (2 550 + 40 % z (12 000 - 2 550)).

1.3 Dědictví z pohledu práva a související náklady

Dědické řízení

Po úmrtí každého člověka je **vždy zahájeno řízení o pozůstalosti** neboli dědické řízení. K vyřízení pozůstalosti je soudem **pověřen notář jako soudní komisař** podle předem stanoveného rozvrhu. Z důvodu nestrannosti a objektivity soudního rozhodování je výběr notáře plně v kompetenci soudu, pozůstalí si ho tedy nemohou zvolit sami. Účelem řízení o pozůstalosti je potvrdit dědicům, co z pozůstalosti nabyli. V případě, že zemřelý po sobě zanechal závěť nebo dědickou smlouvu, je nutné jeho vůli respektovat.

Pozůstalost tvoří veškeré jmění, které zůstavitel zanechal v okamžiku své smrti, což znamená, že na dědice přechází **nejenom majetek, ale i dluhy** zemřelého. Uplatní-li dědic v průběhu řízení o pozůstalosti tzv. výhradu soupisu, hradí dluhy zůstavitele pouze do výše ceny nabytého dědictví. Pokud by dědic výhradu soupisu neuplatnil, nebo pokud se ukáže, že při soupisu nějaký majetek úmyslně zatajil, bude povinen hradit dluhy v plné výši. Zároveň je každý dědic oprávněn dědictví odmítnout nebo se ho vzdát ve prospěch jiného dědice.[2]

Samotné dědické řízení má několik fází a bývá zahájeno soudem zhruba do měsíce od vystavení úmrtního listu, jehož kopii zašle soudu příslušný matriční úřad v obci, kde se nacházelo poslední bydliště zesnulého (tento úřad dostane oznámení o úmrtí od lékaře konstatujícího smrt). **První fází je tzv. předběžné šetření**, při kterém soudem pověřený notář předvolá osobu, která je seznámena s rodinnými a majetkovými poměry zemřelého. Nejčastěji se jedná o osobu, která vypravila pohřeb. Účelem tohoto šetření je zjistit okruh dědiců a rozsah majetku, který bude předmětem dědického řízení. Zjišťují se rodinné poměry zemřelého (jména, adresy a data narození příbuzných), majetkové poměry (bankovní účty zemřelého, vkladní knížky, nemovitý majetek, motorové vozidlo apod.), výdaje na pohřeb, případné půjčky či dluhy a existence závěti či dědické smlouvy.

Ve druhé fázi notář prošetřuje a upřesňuje údaje zjištěné při předběžném šetření. Využívá k tomu například centrální evidenci obyvatel, výpisy z katastru nemovitostí, obchodního či živnostenského rejstříku, informace od bank a pojišťoven apod. Banky a státní instituce mají na odpověď notáři lhůtu jeden měsíc. Soupis majetku a dluhů zůstavitele se provádí dle stavu k datu jeho úmrtí, přičemž majetek

[2] https://www.nkcr.cz/sluzby/dedicke-pravo/projednani-pozustalosti

se oceňuje cenou obvyklou, neboli tržní. K ocenění nemovitostí zpravidla nebývá zapotřebí znaleckých posudků. V případě bytů a garáží postačí vyjádření realitní kanceláře, v případě ostatních nemovitostí (domů a pozemků) postačí tzv. odborné vyjádření znalce (které je levnější než zpracování klasického znaleckého posudku). U motorových vozidel starších 5 let postačí ocenění souhlasným prohlášením dědiců (s přihlédnutím k cenám obdobných vozidel na internetu), u novějších je vyžadováno vyjádření např. prodejce ojetých vozů. Většinu movitého majetku, například vybavení domácnosti nábytkem či elektrospotřebiči, stačí ocenit souhlasným prohlášením dědiců. V případě, že zemřelý podnikal, je zapotřebí ocenit jeho podnik. V případě malého rozsahu podnikání může k ocenění stačit souhlasné prohlášení dědiců podložené účetními doklady, v komplikovanějších případech větších podniků bývá zapotřebí vypracování znaleckého posudku.[3] Pokud jsou jakékoli **znalecké posudky nutné, vyhotovují se na náklady dědiců**.

Poslední fází je konečné jednání, na které jsou předvolány všechny osoby, které připadají v úvahu jako dědici. Při tomto jednání se všichni případní dědicové vyjádří ke svému dědickému právu, tj. zda dědictví přijímají nebo odmítají, může dojít k uzavření **dohody o vypořádání dědictví** mezi tyto dědice, nebo bude vydáno **usnesení o rozdělení dědictví mezi dědice dle jejich zákonných podílů** (viz níže). Usnesením, kterým je schválena dohoda o vypořádání dědictví, nebo kterým je potvrzeno nabytí dědictví, je dědické řízení skončeno.[4] Vyjde-li po skončení dědického řízení najevo, že zemřelý vlastnil další majetek, který nebyl předmětem dědického řízení, je třeba, aby dědici požádali o dodatečné projednání dědictví.[5]

Samotná délka dědického řízení je ovlivněna jeho složitostí, tedy tím, zda jsou známi všichni dědici a místo jejich pobytu, zda mezi nimi neprobíhají nějaké spory, i tím, jak je majetek zemřelého rozsáhlý a zda se nachází na území ČR či nikoliv apod. Podle údajů Notářské komory ČR **trvají standardní dědická řízení**, kde není sporu mezi dědici a majetek se nachází na území ČR, **zhruba čtyři měsíce** ode dne, kdy soud pověřil notáře vyřízením pozůstalosti. Většina (88 %) všech řízení o pozůstalosti je skončena do jednoho roku, necelá 2 % pak trvají déle než tři roky.[6]

Dědické právo

Dle občanského zákoníku (zákon č. 89/2012 Sb., Část třetí, Hlava III) je dědickým právem právo na pozůstalost nebo na poměrný podíl z ní a vzniká smrtí zůstavitele (tj. fyzické osoby, jejíž práva a závazky přešly jejím smrtím na její dědice). **Dědí se na základě dědické smlouvy, ze závěti nebo ze zákona**, přičemž tyto důvody mohou působit i vedle sebe (viz Čermáková Tesaříková, 2014). Kde nedojde k dědické posloupnosti podle dědické smlouvy nebo podle závěti, nastane **zákonná dědická posloupnost** k pozůstalosti nebo k její části.

Dědická posloupnost je rozdělena do šesti tříd a vypadá následovně:

- **První třída dědiců:** V první třídě dědiců dědí zůstavitelovy děti a jeho manžel (příp. registrovaný partner)[7], každý z nich stejným dílem. Nedědí-li některé dítě,

[3] http://www.notar-houdek.cz/dedictvi3.htm

[4] http://www.notar-houdek.cz/dedictvi3.htm

[5] http://www.notar-houdek.cz/dedictvi4.htm

[6] https://www.novinky.cz/finance/435366-jak-probiha-dedicke-rizeni-a-kolik-zaplatite-notari.html

[7] Na registrované partnery se v případě dědictví nahlíží stejně jako na manžele.

nabývají jeho dědický podíl stejným dílem jeho děti (totéž platí o vzdálenějších potomcích téhož předka).

- **Druhá třída dědiců:** Nedědí-li zůstavitelovi potomci, dědí ve druhé třídě manžel, zůstavitelovi rodiče a dále ti, kteří žili se zůstavitelem nejméně po dobu jednoho roku před jeho smrtí ve společné domácnosti[8] a kteří z tohoto důvodu pečovali o společnou domácnost nebo byli odkázáni výživou na zůstavitele. Dědici druhé třídy dědí stejným dílem, manžel však vždy nejméně polovinu pozůstalosti.
- **Třetí třída dědiců:** Nedědí-li manžel ani žádný z rodičů, dědí ve třetí třídě stejným dílem zůstavitelovi sourozenci a ti, kteří žili se zůstavitelem nejméně po dobu jednoho roku před jeho smrtí ve společné domácnosti a kteří z tohoto důvodu pečovali o společnou domácnost nebo byli odkázáni výživou na zůstavitele. Nedědí-li některý ze sourozenců zůstavitele, nabývají jeho dědický podíl stejným dílem jeho děti.
- **Čtvrtá třída dědiců:** Nedědí-li žádný dědic ve třetí třídě, dědí ve čtvrté třídě stejným dílem prarodiče zůstavitele.
- **Pátá třída dědiců:** Nedědí-li žádný z dědiců čtvrté třídy, dědí v páté třídě jen prarodiče rodičů zůstavitele. Prarodičům zůstavitelova otce připadá polovina dědictví, prarodičům zůstavitelovy matky druhá polovina. Obě dvojice prarodičů se dělí rovným dílem o polovinu, která na ně připadá. Nedědí-li jednotlivý člen dvojice, připadne uvolněná osmina druhému členu. Nedědí-li dvojice, připadne tato čtvrtina druhé dvojici téže strany. Nedědí-li ani jedna dvojice téže strany, připadá dědictví dvojicím druhé strany ve stejném poměru, v jakém se dělí o polovinu dědictví, která jim připadá přímo.
- **Šestá třída dědiců:** Nedědí-li žádný z dědiců páté třídy, dědí v šesté třídě děti dětí sourozenců zůstavitele a děti prarodičů zůstavitele, každý stejným dílem. Nedědí-li některé z dětí prarodičů zůstavitele, dědí jeho děti.

Jiní než výše uvedení dědicové mohou dědit jen na základě závěti nebo dědické smlouvy. Nedědí-li žádný dědic ani podle zákonné dědické posloupnosti, připadá dědictví státu a na stát se hledí, jako by byl zákonný dědic. Stát nemá právo odmítnout dědictví, ani právo na odkaz.

Závěť je **odvolatelný projev vůle**, kterým zůstavitel pro případ své smrti osobně zůstavuje jedné či více osobám alespoň podíl na pozůstalosti, případně i odkaz. Závěť vyžaduje písemnou formu, vyjma zákonem stanovených případů, kdy byla pořízena s úlevami. Je přitom možné ji pořídit soukromou, nebo veřejnou listinou. Je-li závěť pořízena u notáře, zůstává u něj uložen její originál a údaj, že závěť byla sepsána, notář zapisuje do elektronické Evidence právních jednání pro případ smrti vedené Notářskou komorou České republiky. V této evidenci jsou kromě závětí evidovány také dědické smlouvy, smlouvy o zřeknutí se dědického práva nebo povolání správce pozůstalosti.[9] Zůstavitel má právo závěť nebo její jednotlivá ustanovení kdykoli zrušit, a to buď odvoláním, nebo pořízením pozdější závěti. **Závěť má přednost před děděním ze zákona**. Jestliže zůstavitel sepíše platnou závěť a rozdělí v ní celou pozůstalost, nedojde k dědění ze zákona.

Dědická smlouva je oproti závěti, která je jednostranným projevem vůle zůstavitele, **dvoustranná smluvní písemná dohoda mezi zůstavitelem a druhou smluvní stranou**, kterou zůstavitel povolává za dědice nebo odkazovníka, a tato druhá strana to přijímá. Dědická smlouva **vyžaduje vždy formu veřejné listiny**, tj.

[8] Nejčastěji se přitom jedná o nesezdané partnery.

[9] https://www.nkcr.cz/sluzby/dedicke-pravo/zavet

musí být pořízena prostřednictvím notářského zápisu, jinak se na ni bude pohlížet jako na závěť, bude-li ovšem splňovat zákonem stanovené formální náležitosti závěti. Změnit či zrušit ji je možné jen se souhlasem všech smluvních stran, a to opět formou notářského zápisu. Zároveň pro dědickou smlouvu platí další omezení, a to že ji **nelze pořídit o celé pozůstalosti**, ale nanejvýš o třech čtvrtinách dědictví, neboť čtvrtina pozůstalosti musí zůstat volná pro jiné dědické důvody. Chce-li zůstavitel zanechat smluvnímu dědici i tuto čtvrtinu, může tak učinit závětí. **Dědická smlouva má vyšší právní sílu než závěť** a má tedy před ní přednost. Uzavřená dědická smlouva nicméně neomezuje zůstavitele v nakládání s majetkem za jeho života, takže zůstavitel může majetek za života úplatně či bezúplatně převést dle svého uvážení i na jinou osobu než smluvního dědice.[10]

Zákon však stanoví tzv. **nepominutelné dědice**, kterým **náleží z pozůstalosti povinný díl**, o který je nelze připravit ani závětí ani dědickou smlouvou - vyjma ojedinělých, zákonem stanovených důvodů, které jsou popsány níže, a případu, kdy se dědic práva na povinný díl sám zřekl. Jsou jimi **děti zemřelého a nedědí-li, pak jsou jimi jejich potomci**. Je-li nepominutelný dědic nezletilý, musí se mu dostat alespoň tolik, kolik činí tři čtvrtiny jeho zákonného dědického podílu. Je-li nepominutelný dědic zletilý, musí se mu dostat alespoň tolik, kolik činí čtvrtina jeho zákonného dědického podílu. Nepominutelný dědic nemá právo na podíl z pozůstalosti, nýbrž jen na peněžní částku rovnající se hodnotě jeho povinného dílu.

Nepominutelného dědice lze z jeho práva na povinný díl **vyloučit vyděděním** (nebo ho v jeho právu zkrátit) pouze **v omezených, zákonem stanovených případech**. Těmi jsou případy, kdy nepominutelný dědic neposkytl zůstaviteli potřebnou pomoc v nouzi, o zůstavitele neprojevuje opravdový zájem, jaký by projevovat měl, byl odsouzen pro trestný čin spáchaný za okolností svědčících o jeho zvrhlé povaze nebo vede trvale nezřízený život. Zůstavitel může vydědit i nepominutelného dědice, který je tak zadlužen nebo si počíná tak marnotratně, že tu je obava, že se pro jeho potomky nezachová povinný díl. Učinit to však může jen tak, že tento jeho povinný díl zůstaví dětem tohoto nepominutelného dědice, popřípadě, není-li jich, jejich potomkům. Prohlášení o vydědění lze učinit nebo je lze změnit či zrušit stejným způsobem, jakým se pořizuje nebo ruší závěť.

Dědit dále nemůže tzv. **nezpůsobilý dědic**. Tím je:

- ten, kdo se dopustil činu povahy úmyslného trestného činu proti zůstaviteli, jeho předku, potomku nebo manželu nebo zavrženíhodného činu proti zůstavitelově poslední vůli, zejména tím, že zůstavitele k projevu poslední vůle donutil nebo lstivě svedl, projev poslední vůle zůstaviteli překazil nebo jeho poslední pořízení zatajil, zfalšoval, podvrhl nebo úmyslně zničil, ledaže mu zůstavitel tento čin výslovně prominul,
- manžel (manželka), který se dopustil vůči zůstaviteli činu naplňujícího znaky domácího násilí a v důsledku toho probíhá řízení o rozvod manželství zahájené na zůstavitelův návrh,
- jde-li o dědictví po dítěti, je jím také rodič, který byl zbaven rodičovské odpovědnosti proto, že ji či její výkon zneužíval nebo že výkon rodičovské odpovědnosti z vlastní viny závažným způsobem zanedbával.

[10] https://www.nkcr.cz/sluzby/dedicke-pravo/dedicka-smlouva

Ekonomické souvislosti dědictví

Podle zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů jsou **dědictví a odkaz považovány za bezúplatný příjem** a od daně z příjmů fyzických i právnických osob jsou tedy osvobozeny. Dědická daň se platila do roku 2013.

Od roku 2014 patří pod zákon o daních z příjmů rovněž **darovací daň**. Fyzické osoby platí 15 %, právnické osoby 19 % z hodnoty daru. Příjmy z darů jsou od daně z příjmů osvobozeny, když součet jejich hodnoty od téhož dárce nepřesáhne ve zdaňovacím období hranici 15 tisíc Kč.

Zcela **osvobozené od daně jsou dary**, pokud jsou přijaty od:

- příbuzného v linii přímé (tj. rodič, dítě, vnuk) a v linii vedlejší, pokud jde o sourozence, strýce, tetu, synovce nebo neteř, manžela, manžela dítěte, dítě manžela, rodiče manžela nebo manžela rodičů,
- osoby, se kterou poplatník žil nejméně po dobu jednoho roku bezprostředně před získáním bezúplatného příjmu ve společně hospodařící domácnosti a z tohoto důvodu pečoval o domácnost nebo byl na tuto osobu odkázán výživou, což mohou mj. být i nesezdaní partneři.

Z čistě ekonomického pohledu to tedy znamená, že pokud osoba, která ještě před svou smrtí hodlá rozhodnout o tom, jak své úspory a majetek rozdělí mezi pozůstalé, chce minimalizovat vedlejší ekonomické náklady, může postupovat následovně:

1. Svůj majetek může přenechat ještě za svého života, tj. může ho budoucím pozůstalým darovat. Pokud budou těmito pozůstalými výše jmenovaní příbuzní nebo osoby žijící s dárcem ve společné domácnosti, je tento dar osvobozen od daně z příjmu a proběhne tedy bezúplatně. Pokud je však obdarovaným někdo jiný, podléhá dar dani z příjmu. Tímto postupem na druhé straně dojde k úsporám na nákladech spojených s dědickým řízením, konkrétně na odměně notáři. Pro pozůstalé z řad příbuzných osob může být tento postup ekonomicky výhodnější.
2. Majetek se bude dělit až po jeho smrti v rámci dědického řízení, a to buď na základě závěti, dědické smlouvy nebo zákona. V takovém případě je dědictví od daně z příjmů zcela osvobozeno, a to pro všechny skupiny osob. Bude ovšem nutné uhradit odměnu notáři. Pro pozůstalé z řad nepříbuzných může být ekonomicky výhodnější naopak tento postup.

Odměna notáře

Nyní se zaměříme konkrétně na to, jak vysoké mohou být náklady na odměnu notáři. Ty jsou stanoveny vyhláškou Ministerstva spravedlnosti č. 196/2001 Sb., o **odměnách a náhradách notářů, správců pozůstalosti a Notářské komory České republiky** (notářský tarif). Základem odměny notáře, který byl soudem pověřen, aby jako soudní komisař provedl úkony v řízení o pozůstalosti, je zpravidla obvyklá cena aktiv pozůstalosti. Z této celkové ceny se pak vypočítává odměna dle příslušné procentní sazby, kterou vyhláška stanoví následovně[11]:

- z prvních 100 000 Kč základu - 2,0 %,
- z přebývající částky až do 500 000 Kč základu - 1,2 %,

[11] Je-li však v řízení o pozůstalosti nařízena likvidace pozůstalosti, jsou procentní sazby výrazně vyšší.

- z přebývající částky až do 1 000 000 Kč základu - 0,9 %,
- z přebývající částky až do 3 000 000 Kč základu - 0,5 %,
- z přebývající částky až do 20 000 000 Kč základu - 0,1 %,
- částka nad 20 000 000 Kč se do základu nezapočítává.

Nejnižší odměna notáři činí dle vyhlášky **600 Kč**, **nejvyšší** pak dle výše uvedeného schématu pro majetek ve výši 20 000 000 Kč a více **38 300 Kč** plus DPH.

*Příklad: Po zemřelém zůstala dědicům chalupa v hodnotě 1 250 000 Kč, automobil v hodnotě 120 000 Kč a úspory na bankovním účtu ve výši 675 000 Kč, tj. celková hodnota dědictví činí **2 045 000 Kč**. Odměna notáři bude v řízení o pozůstalosti činit 16 525 Kč plus DPH 3 470 Kč (je-li notář plátcem DPH), celkem tedy **19 995 Kč**.*

Výše uvedenou **odměnu lze přiměřeně zvýšit**, nejvýše však o 100 %, pokud úkony notáře v řízení o pozůstalosti byly **mimořádně obtížné nebo časově náročné**, zejména provedením více nezbytných jednání ve věci, provedením úkonů na místě samém nebo použitím cizího práva nebo jazyka.

Je-li nařízen soupis pozůstalosti, náleží jako část odměny notáři jako soudnímu komisaři také **odměna za provedení soupisu** nebo jeho části prováděného na místě samém, která činí 1 000 Kč za každou započatou hodinu po dobu, po kterou se soupis na místě prováděl.

Notář má nárok také na **náhradu hotových výdajů** účelně vynaložených v souvislosti s prováděním úkonů, tj. zejména nákladů spojených s doručováním písemností, za platby za získání informací o majetku, za získání údajů z informačních systémů, za zjištění stavu a obsahu listiny o pořízení pro případ smrti, o prohlášení o vydědění, o smlouvě o zřeknutí se dědického práva apod. jiným notářem a za cestovní výdaje.

Další notářské úkony, které nicméně přímo nesouvisejí s dědickým řízením, ale které se váží k pořízení závěti, jsou zpoplatněny **jednorázovými sazbami stanovenými v Sazebníku odměny notáře** za úkony notářské činnosti a za úkony některé jiné činnosti (příl. vyhlášky č. 196/2001 Sb.):

- cena za sepsání notářského zápisu o závěti, dovětku, povolání správce pozůstalosti nebo o prohlášení o vydědění - 1 500 Kč bez DPH,
- cena za vydání notářského zápisu o závěti nebo o dovětku - 500 Kč bez DPH,
- cena za přijetí závěti nebo jiné listiny do úschovy - 800 Kč bez DPH,
- cena za zápis do Evidence právních jednání pro případ smrti nebo za provedení změny zápisu - 100 Kč bez DPH.

Péče o jmění dítěte

Určité rámcové vymezení toho, jak může rodič (popřípadě jiné osoby) nakládat se jměním dítěte, které nabylo v souvislosti s úmrtím (druhého rodiče), lze nalézt v občanském zákoníku, v části věnované péči o jmění dítěte (zákon č. 89/2012 Sb., Část druhá, Hlava II). V ní se uvádí, že **rodiče mají povinnost a právo pečovat o jmění dítěte, především je jako řádní hospodáři spravovat**, a s peněžními prostředky, o kterých lze předpokládat, že nebudou zapotřebí k úhradě výdajů souvisících s majetkem dítěte, musí **bezpečně nakládat**.

V některých případech je k některým právním úkonům týkajícím se správy jmění dítěte potřeba **souhlas soudu**. Jedná se zejména o právní jednání, kterým dítě:

- nabývá nemovitou věc nebo její část a kterým s ní nakládá,
- zatěžuje majetek jako celek nebo jeho nikoli nepodstatnou část,
- nabývá dar, dědictví nebo odkaz nikoli zanedbatelné majetkové hodnoty, nebo takový dar, dědictví nebo odkaz odmítá, nebo takový dar nebo dar představující nikoli nepodstatnou část jeho majetku poskytuje, nebo
- uzavírá smlouvu zavazující k opětovnému dlouhodobému plnění, smlouvu úvěrovou nebo obdobnou, nebo smlouvu týkající se bydlení, zejména nájmu.

Výjimkami, pro něž není zapotřebí souhlas soudu, jsou **běžné záležitosti**, nebo záležitosti sice výjimečné, ale týkající se **zanedbatelné majetkové hodnoty**.

Co rodiče získají použitím majetku dítěte, nabývá dítě. Majetek dítěte mohou rodiče se souhlasem soudu použít k výživě vlastní a sourozence dítěte jen tehdy, jestliže by bez zavinění osob, které mají vyživovací povinnost k dítěti, vznikl výrazný nepoměr mezi poměry dítěte a poměry povinných osob.

Příjmy z majetku dítěte, které rodiče nepoužijí k řádné správě jeho majetku (zisk), použijí nejprve k výživě dítěte. Je-li toho třeba, mohou rodiče poté použít zbývající zisk z majetku dítěte jako jeho příspěvek na vlastní výživu rodičů a výživu nezletilého sourozence dítěte, pokud s dítětem žijí v rodinné domácnosti, ledaže je z důležitých důvodů nezbytné zachovat je pro dítě na dobu po nabytí svéprávnosti.

Jakmile dítě nabude plné svéprávnosti, jmění, které spravovali, mu rodiče odevzdají. Zároveň podají dítěti vyúčtování ze správy jmění, které však není zapotřebí, pokud je dítě nežádá. Pokud rodičům vznikly při správě jmění nějaké náklady, mohou požadovat jejich náhradu, popřípadě mohou po dítěti požadovat přiměřenou odměnu, pokud byla správa jmění značně obtížná a rodiče ji vykonávali řádně. Rodiče mohou v případě obtížné správy jmění požadovat přiměřenou roční odměnu již během trvání správy, tu jim však na jejich návrh musí přiznat soud.

V případě, že žádný z rodičů nevykonává svou rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu, jmenuje soud dítěti **poručníka**. Podle Části druhé, Hlavy III, občanského zákoníku má poručník vůči dítěti všechny povinnosti a práva jako rodič, ale nemá k dítěti vyživovací povinnost. Není-li to v rozporu se zájmy dítěte, jmenuje soud poručníkem toho, koho naznačili rodiče, ledaže tato osoba poručenství odmítne. Jinak soud jmenuje poručníkem některou z osob příbuzných nebo blízkých dítěti nebo jeho rodině, ledaže rodič takovou osobu výslovně vyloučil. Není-li takové osoby, jmenuje soud poručníkem jiného vhodného člověka. Do doby, kdy soud jmenuje dítěti poručníka nebo dokud se poručník neujme funkce, vykonává poručenství orgán sociálněprávní ochrany dětí jako veřejný poručník.

Poručník odpovídá za řádné plnění své funkce a **podléhá stálému dozoru soudu**, tj. každé rozhodnutí poručníka v nikoli běžné záležitosti týkající se dítěte musí být schváleno soudem. K právnímu jednání poručníka, k němuž schází potřebný souhlas soudu, se nepřihlíží. Poručník podává soudu pravidelně zprávy o osobě dítěte a o jeho vývoji a předkládá účty ze správy jeho jmění, a to alespoň jednou za rok, neurčí-li soud období kratší. Soud může poručníka zprostit povinnosti podávat podrobné vyúčtování spravovaného jmění, nepřesahují-li výnosy majetku pravděpodobné náklady na zachování majetku a na výchovu a výživu dítěte.

Poručenství zaniká, nabude-li alespoň jeden z rodičů poručence rodičovskou odpovědnost, popřípadě nabude-li schopnost ji vykonávat. Poručenství rovněž zaniká, nabude-li dítě svéprávnosti, nebo je-li osvojeno. Poručenská funkce pochopitelně zaniká také smrtí poručníka a dále rozhodnutím soudu o zproštění poručníka jeho funkce, nebo o odvolání poručníka.

Je-li poručníkem člověk, který o dítě osobně pečuje, a péče o jmění dítěte je značně obtížná, zejména pro rozsáhlost či rozmanitost majetkového souboru, může poručník navrhnout, aby soud jmenoval pro správu jmění dítěte opatrovníka.

V rozhodnutí o jmenování **opatrovníkem pro správu jmění** soud vymezí rozsah jmění, které bude tento opatrovník spravovat; rovněž zpravidla určí, jakým způsobem má s jednotlivými částmi jmění nakládat, popřípadě, jaký způsob nakládání se mu zakazuje. Opatrovník pro správu jmění postupuje při výkonu své funkce s **péčí řádného hospodáře** a nesmí podstupovat nepřiměřená rizika. Za řádné plnění své funkce **odpovídá soudu** a podléhá jeho stálému dozoru. Opatrovník pro správu jmění předkládá soudu pravidelně zprávy a účty ze správy jmění, a to vždy za dobu, jejíž délku soud stanoví; tato doba nesmí být delší než jeden rok. Opatrovník pro správu jmění má právo odečíst si z výnosu jmění dítěte potřebné náklady související se správou jmění dítěte a má právo na přiměřenou odměnu z výnosu jmění dítěte. Nestačí-li výnos, může soud rozhodnout, že náklady či odměna budou uhrazeny z majetku.

2. Náklady na pohřbení

Žádný mrtvý nemůže zůstat nepohřbený, výdaje s jeho pohřbením přitom hradí pozůstalí, zpravidla rodinní příslušníci. V této kapitole se zaměřujeme na popis veškerých nákladů nezbytně a obvykle vydávaných v souvislosti s pohřbením a pohřbem, včetně uložení těla či zpopelněných ostatků na hřbitově. Snažili jsme se zahrnout jednak minimální a jednak obvyklé ceny vydávané pozůstalými za důstojné pohřbení. Maximální ceny zde uvedeny nejsou, protože i v těchto oblastech platí, že mohou být i několikrát vyšší, pokud pozůstalí vypraví honosný pohřeb a pořizují např. rodinnou hrobku na městském hřbitově.

2.1 Výzkum v pohřebních a hřbitovních organizacích (VPHO 2017)

Náklady na pohřební a hřbitovní služby byly zjišťovány v pohřebních organizacích, u správ hřbitovů a v kamenických firmách. Zajímaly nás nejen ceny za jednotlivé služby, ale především souhrnné sumy, které pozůstalí v jednotlivých organizacích platí za jednotlivé typy pohřbení (kremace s pohřebním obřadem, uložení do země s obřadem a kremace bez obřadu) a uložení lidských pozůstatků a ostatků na veřejných pohřebištích. Výzkum využíval kombinovanou metodologii a sestával jednak z kvalitativní etnometodologické části, jednak ze sběru kvantitativních dat a jejich následné analýzy.

Zjistit ceny uvedených služeb jsme se nejprve pokusili prostřednictvím internetových stránek zhruba dvaceti pohřebních organizací. Zde byly ovšem velké limity především v oblasti pohřebních služeb. Pohřební organizace totiž až do roku 2015 v souvislosti s omezením reklamy v tomto oboru (zákon č. 40/1995 Sb., §6a) mohly uvádět pouze přesně stanovené údaje,[12] mezi nimiž cena nebyla (ke změně tohoto zákona a omezení šíření reklamy pohřebních a kremačních služeb viz Kotrlý, 2015). Naprostá většina pohřebních organizací tuto praxi neuvádění cen doposud dodržuje. Nalezli jsme pouze dvě organizace, které ceny na internetu uvádí. V oblasti hřbitovní a kamenické tento problém s uváděním cen za služby a zboží nebyl.

Druhou část výzkumu představovaly nestandardizované rozhovory zaměřené na obvyklou pohřební praxi a ceny za poskytované služby a zboží. Rozhovory se uskutečnily v Praze, kde jsme navštívili 3 hřbitovy, 3 pohřební organizace a 2 kamenictví. Na základě realizovaných rozhovorů s pracovníky v těchto organizacích byly vytvořeny dva dotazníky pro pohřební a hřbitovní organizace.

Třetí část výzkumu pak sestávala ze sběru dat pomocí dvou krátkých dotazníků, a to především v pohřebních organizacích a doplňkově v organizacích hřbitovních. Ptali jsme se v nich na minimální, obvyklé/průměrné a maximální ceny, které pozůstalí vydávají za konkrétní služby a zboží. V pohřebních organizacích jsme zjišťovali ceny za kremaci s obřadem, pohřeb do země a kremaci bez obřadu. Zjišťovali jsme i počty či

[12] Údaje, které mohly být v reklamách nabízejících poskytování činnosti v pohřebnictví uvedeny: a) název obchodní firmy nebo jméno, příjmení nebo název provozovatele činností v pohřebnictví, b) vymezení předmětu činností v pohřebnictví, popřípadě dalších navazujících poskytovaných služeb, c) adresa pracoviště určeného pro styk se zákazníky, d) telefonní a faxové číslo, adresa elektronické pošty nebo internetová adresa, e) provozní doba pro veřejnost, f) firemní logo nebo jiný grafický motiv (zákon č. 40/1995 Sb., §6a). Uvádění cen tedy bylo v rozporu s tímto zákonem. Toto vymezení údajů uvedených v reklamě na pohřební činnosti bylo platné do 16. 8. 2015.

podíly všech typů pohřbení, které byly v roce 2016 v dané organizaci zajištěny. Navíc jsme sledovali i ceny za pohřbení sjednané obcemi, nikoli pozůstalými. U hřbitovních služeb nás zajímaly ceny za pronájmy různých typů hrobových míst (včetně služeb) a dále ceny za uložení lidských pozůstatků a ostatků, jakož i ceny za pořízení hrobových zařízení.

Sběr dat byl velmi náročný, protože pohřební organizace se zdráhají poskytovat jakékoliv údaje týkající se cen a zejména počtu pohřbených. Vnímají tyto oblasti jako vlastní obchodní tajemství a bojí se konkurenčního boje. Navíc bylo mnoho pracovníků pohřebních organizací velmi pobouřeno novelou zákona o pohřebnictví platnou od 1. 9. 2017, což rovněž přispívalo k jejich neochotě spolupracovat na výzkumu.[13] Oslovování a rozesílání dotazníků e-mailem se ukázalo jako neúčinné (vrátil se pouze 1 dotazník z 22). Vedení pohřebních organizací tedy muselo být opakovaně telefonicky kontaktováno a žádáno o poskytnutí potřebných údajů. Po přesném vysvětlení účelu výzkumu a slibu anonymity při prezentování poskytnutých údajů jejich ochota ke spolupráci vzrostla. Pokusili jsme se rovněž kontaktovat pohřební organizace na Veletrhu pohřebnictví a důstojného umírání v Lysé nad Labem (konaného 3. - 4. 11. 2017), kde jsme prezentovali záměr výzkumu. S oslovováním pohřebních firem nám velmi pomáhalo i Sdružení pohřebnictví,[14] které vedle distribuce a sběru dotazníků na zmíněném veletrhu žádalo o vyplnění dotazníku i další svoje členy osobně či elektronicky.[15]

Ze zhruba 70 oslovených organizací[16] se podařilo díky opakovanému kontaktování zajistit data od 38 pohřebních organizací. Cílem výzkumu bylo zjistit regionální odlišnosti v pohřební praxi i cenách. I přes malou velikost vzorku se domníváme, že zjištěné údaje jsou validní a poukazují na regionální odlišnosti. Vyšší reliabilita dat se týká těch krajů, ve kterých se podařilo získat data z více organizací. Nejvíce organizací odpovědělo na naše otázky ve Středočeském kraji (5 organizací) a dále v Praze, Jihočeském, Ústeckém, Královéhradeckém, Zlínském a Jihomoravském kraji (vždy 3 pohřební organizace). Ve zbylých krajích (Plzeňský, Karlovarský, Liberecký, Pardubický, Vysočina a Olomoucký) se podařilo zjistit údaje od 2 pohřebních organizací. Nejvíce organizací (21) poskytlo informace na základě telefonického rozhovoru, 14 organizací zaslalo vyplněný dotazník e-mailem, 3 organizace vyplnily papírovou podobu dotazníku, kterou předaly Sdružení pohřebnictví.

Ceny hřbitovních služeb byly zjišťovány buď rovněž od pohřebních služeb, pokud o nich měly přehled, nebo na správách hřbitovů. Zde jsme se s výraznými problémy ohledně získávání dat nesetkávali, správy hřbitovů či technické služby města ceny za nájmy hrobových míst a služby spojené s nájmem poskytují. Navíc jsme zde plošně nezjišťovali počty či podíly, jak jsou jednotlivé typy služeb využívány. Doplňkově zde byly využity i ceníky přístupné na internetu.

---

[13] Novela v některých ohledech vymezila přesněji práci pohřebních služeb a stanovila vyšší požadavky na minimální zařízení, která musí mít organizace k dispozici, což byl pro některé menší firmy problém. Rovněž přinesla další administrativní zatížení pracovníků pohřebních i hřbitovních služeb, které se setkalo s negativními ohlasy.

[14] Sdružení pohřebnictví v ČR působí od roku 1990 a je to patrně největší sdružení pohřebních a hřbitovních organizací v ČR, proto bylo zvoleno. Existují i dvě alternativní novější sdružení - Asociace soukromých pohřebních služeb v ČR a Unie pohřebních služeb. S jedním z nich v minulosti O. Nešporová spolupracovala a i přes ochotu se ukázalo, že informace od jednotlivých pohřebních organizací nebylo možné zajistit.

[15] Velmi zde děkujeme předsedovi sdružení Ladislavu Kopalovi a jeho tajemnici Haně Svěchotové. Díky nim se podařilo zajistit nejméně 6 vyplněných dotazníků.

[16] Přesný počet nelze stanovit, protože nevíme, kolik organizací bylo osloveno na Veletrhu pohřebnictví v Lysé nad Labem. Na workshopu bylo přítomno zhruba 50 osob, ale je zřejmé, že z mnoha organizací bylo přítomno více osob a navíc všichni zúčastnění nemuseli být z pohřebních či hřbitovních organizací.

Výzkum byl realizován od srpna do listopadu 2017. Data z tohoto výzkumu jsou v textu citována pod zkratkou VPHO 2017. Byla využita v kapitole 2.

Všem hřbitovním, kamenickým a zejména pohřebním organizacím, které nám poskytly data, velmi děkujeme.

2.2 Služby a zvyky spojené s pohřbením

V současné době je **nejčastější formou pohřbení lidského těla v České republice kremace**. V roce 2014 ji podstoupilo z celkového počtu 105 665 mrtvých zhruba **80 %, zbývajících 20 % bylo uloženo do hrobu nebo hrobky**.[17] V evropském i mezinárodním srovnání lze říci, že Česká republika patří mezi země s nejvyšším podílem kremací (Nešporová, 2013: 133-137). V roce 2014 byl podle mezinárodních statistik Kremačního spolku Velké Británie[18] v Evropě stejný či vyšší podíl kremací pouze ve Švédsku (80 %), Dánsku (81 %), Slovinsku (83 %) a Švýcarsku (87 %). Kremace v Evropě převažují v zemích s protestanskou náboženskou tradicí či v zemích výrazně sekulárních. V zemích s katolickou či pravoslavnou náboženskou tradicí pak převládá uložení do země a podíl kremací je mnohem nižší (např. 35 % ve Francii, 21 % v Polsku, 20 % v Itálii a 0,3 % v Rumunsku).

Od způsobu pohřbení se pak přirozeně odvíjejí i náklady a výdaje, které pozůstalí musí vynaložit na to, aby mrtvého důstojně pohřbili. **Důstojné pohřbení** přitom není nikde kodifikováno a představy o něm se jistě budou u různých osob na různých místech České republiky lišit, a to ve vztahu k běžné praxi v dané lokalitě i konkrétním přáním zesnulého a pozůstalých. Někteří členové Sdružení pohřebnictví poukazují na skutečnost, že by bylo vhodné stanovit standardy pohřebních a hřbitovních služeb, jakož i určité minimální požadavky, které by mělo důstojné pohřbení splňovat.[19] Pro účely této práce budeme za důstojné pohřbení považovat **kremaci lidských pozůstatků s následným uložením zpopelněných ostatků v prostoru hřbitova, nebo uložení lidských pozůstatků do hrobu či hrobky**. V obou případech by mělo vlastnímu pohřbení předcházet obřadné rozloučení s mrtvým.

Nakolik jsou výdaje spojené s pohřbením mrtvého pro pozůstalé významným vydáním, se pokusíme podrobněji popsat v této kapitole. Náklady na pohřbení přitom sestávají ze dvou základních složek, **1) z výdajů za pohřební služby a 2) z nákladů na uložení ostatků na hřbitově.** Oboje se platí a zpravidla i objednává odděleně, i když je většina pohřebních služeb schopná zprostředkovat i vykonání hřbitovních služeb.

Pohřební služby zahrnují úpravu a uchování mrtvého těla a jeho pohřbení, ať již do země nebo kremací. Pohřbení pak zpravidla předchází pohřební obřad, jehož konání rovněž zajišťují za úplatu pohřební služby. V případě náboženského pohřebního obřadu je navíc další položka hrazena církvi. **Hřbitovní služby** pak přímo navazují na služby pohřební a jsou tradičně jejich nezbytným doplňkem. Hřbitovní služby sestávají z pronájmů hrobových míst, údržby a péče o prostor pohřebiště, evidence uložených pozůstatků a ostatků, kopání a zahrnutí hrobu a manipulaci s lidskými ostatky a

[17] Data z The Cremation Society of Great Britain, International Cremation Statistics, dostupné z: http://www.srgw.info/CremSoc5/Stats/Interntl/2014/StatsIF.html, přístup 7. 11. 2017.

[18] Data z The Cremation Society of Great Britain, International Cremation Statistics, dostupné z: http://www.srgw.info/CremSoc5/Stats/Interntl/2014/StatsIF.html, přístup 7. 11. 2017.

[19] Rozhovory realizované dne 20. 10. 2017 a 3. 11. 2017.

pozůstatky. Pozůstalí musí dlouhodobě hradit nájem z místa uložení lidských pozůstatků/ostatků.[20]

Tradičně by i zpopelněné ostatky měly být uložené na hřbitově, ovšem dle současného práva to není nutné. Na mrtvé lidské tělo a zacházení s ním se dnes v ČR vztahují přísné hygienicko-etické právní normy (zákon o pohřebnictví č. 256/2001 Sb.), což je jedním z důvodů, proč pohřbívání standardně řeší pohřební služby a bez jejich využití prakticky nelze mrtvého pohřbít. Tělo zemřelého musí být pohřbeno na veřejném či neveřejném pohřebišti (seznam viz Eliáš, Kotrlý, 2006), nebo zpopelněno v žárovišti krematoria. Naproti tomu v České republice absentují přesné právní normy vztahující se k nakládání se zpopelněnými ostatky, s výjimkou případů, kdy pohřbení sjednává obec.[21] Není tedy přesně určeno, kde a jak by měli pozůstalí popel zesnulého uložit.[22] Z toho plyne, že zatímco náklady na pohřební služby musí být pozůstalými uhrazeny vždy,[23] protože mrtvý musí být pohřben, nákladům spojeným s uložením ostatků na hřbitově se lze případně vyhnout, pokud zesnulý podstoupí kremaci a jeho zpopelněné ostatky nejsou uloženy na hřbitově.

Na pohřbívání mrtvých těl i ukládání lidských ostatků se v evropském kulturním prostoru vztahují zvyky vycházející ze židovsko-křesťanských tradic. S mrtvými lidskými těly i jejich ostatky by mělo být zacházeno pietním způsobem, tradičně jsou ukládány na veřejných pohřebištích (veřejné hřbitovy) či neveřejných pohřebištích (židovské hřbitovy, řádové hřbitovy). V současné době platí, že zpopelněné ostatky mrtvých jsou mnohdy uchovávány i mimo prostor hřbitova. Skladování uren s popelem v bytě pozůstalých na přechodnou dobu, než mohou být uloženy na hřbitově, asi není obecnějším problémem. Pro pohřbení zpopelněných ostatků ve veřejném prostoru by měli mít pozůstalí svolení majitele pozemku a totéž platí i o pozemcích soukromých. Pokud je s ostatky nakládáno pietním způsobem a je respektováno přání zesnulého, lze je například rozptýlit či uložit v urně na zahradě, pokud s tím její majitel souhlasí. Kotrlý poukázal ze své konzervativní pozice zohledňující římskokatolickou tradici na úskalí dnes poměrně běžné praxe uchovávání uren v bytě (interiérová urna), kdy se taková urna s ostatky časem „stane na obtíž, nakonec stejně skončí v lepším případě v hromadném hrobě na pohřebišti, v horším na skládce" (Kotrlý, 2008: 36). Novější pohledy naopak považují za adekvátní a dostatečně pietní způsob nakládání s lidskými ostatky například dělení popela či ukládání popela do funerálních památek (památeční sklo). Je zřejmé, že individualizace se projevuje nejen ve způsobu pořádání pohřebních obřadů, ale i v uchovávání ostatků.

[20] Zákon o pohřebnictví č. 256/2001 Sb., § 2, rozumí lidskými pozůstatky tělo zemřelého a jiné lidské pozůstatky (části mrtvého lidského těla do pohřbení, plod po potratu a plod po umělém přerušení těhotenství). Lidské ostatky vymezuje jako lidské pozůstatky po pohřbení (popel po kremaci, tělo či kostra po uložení do hrobu).

[21] Novela zákona o pohřebnictví platná od 1. 9. 2017 stanoví, že zajišťuje-li obec pohřbení těla zemřelého, musí následně zajistit uložení zpopelněných ostatků (urny s popelem) na veřejném pohřebišti (§ 5, zákon o pohřebnictví č. 256/2001 Sb.).

[22] V tomto ohledu se vyskytují značné mezinárodní rozdíly, kdy např. legislativa v některých oblastech Německa stanoví, že i zpopelněné ostatky musí být uloženy na hřbitově. Naproti tomu je mnohem volnější legislativa ve Velké Británii, která umožňuje pohřbít lidské tělo na různých pozemcích i mimo hřbitovy (Hockey, Komaromy, Woodthorpe, 2010).

[23] Objevují se případy, kdy se pozůstalí k tělu zemřelého nehlásí a jeho pohřbení tak zajišťuje na své náklady obec, která potom jejich uhrazení může od pozůstalých vymáhat. Tato problematika bude pojednána samostatně v kap. 2.6.

2.3 Současná pohřební praxe a regionální rozdíly

Pro to, aby bylo možné vyčíslit náklady, jaké mají pozůstalí s pohřbením mrtvého, je nezbytné znát běžnou pohřební praxi. Významná oblast smrti a pohřbívání je s výjimkou zdravotnických a demografických statistik jen velmi málo sledována v současném odborném společenskovědním diskursu, ale i ve veřejné politice (viz Nešporová, 2011b). Tabuizace smrti, která se v mnohých evropských zemích projevila ve 20. století, je tak v českém prostředí stále patrná, byť se projevuje velmi selektivně (Gorer, 1967; Přidalová, 1998; Walter, 1991, 1994). Týká se především umírání a běžné smrti, tragická smrt naopak mnohdy přitahuje pozornost veřejnosti. Přestože se téma smrti v médiích objevuje poměrně často, oblast pohřbívání byla z odborného hlediska zpracována jen minimálně a mnoho důležitých a přesných dat chybí. Přesto lze popsat převažující způsoby současné pohřební praxe a vysledovat určité nové trendy v této oblasti. Vycházíme zde jak z omezeného množství dostupné literatury, tak především z námi provedeného výzkumu v pohřebních organizacích, veřejných pohřebištích a v kamenictvích (VPHO, 2017). Výzkum byl realizován přímo za účelem zjištění nákladů na pohřbení pro tuto studii, protože tyto údaje doposud zcela chyběly (podrobněji o výzkumu viz kap. 2.1).

Čtyři pětiny mrtvých podstoupí kremaci a pouze **v jedné pětině případů je tělo uloženo do země** (do hrobu, případně do hrobky). To ovšem neznamená, že by pozůstalí těch, jejichž tělo bylo spáleno v krematoriu, nepotřebovali hrob či jiné místo na hřbitově k uložení ostatků. Náklady na hrob mohou být stejné jako v případě uložení do země, protože zpopelněné ostatky jsou mnohdy ukládány do klasických hrobů či hrobek. Aktuálním trendem je ovšem ukládání do tzv. urnových hrobů, které jsou menší než klasické hroby pro uložení těl. Zejména ve městech je pak běžnou praxí ukládání uren se zpopelněnými ostatky do kolumbárií, speciálně k tomu upravených nik, které zpravidla pojmou dvě urny. Popel může být rovněž rozptýlen na trávník hřbitova na tzv. rozptylových loučkách nebo vsypán pod drn na vsypové loučce v prostoru hřbitova. V obou těchto případech většinou chybí označení místa a jména zesnulého, který je v tomto prostoru uložen. Jméno a místo se ovšem eviduje (u vsypu přesně dle souřadnic) a tyto informace lze nalézt v kartotéce hřbitova. Bohužel neexistuje centrální evidence o tom, kde končí zpopelněné ostatky. Nelze proto ani odhadnout, jak vysoký podíl zpopelněných ostatků končí na veřejných pohřebištích a kolik jich je uloženo jinde. Lze snad doufat, že na hřbitovech stále končí většina ostatků. U těch zhruba 20 % uložených do země to ani není jinak možné. Věříme, že z těl, která podstoupila žeh, to bude více než polovina. Tímto hrubým odhadem se zdá být pravděpodobné, že na hřbitovech jsou dnes pohřbívány minimálně tři čtvrtiny zesnulých, spíš více.

Uložení těla do země vždy předchází **pohřební obřad**, zatímco kremace může být realizována bez jakéhokoliv obřadného rozloučení se zesnulým. Česká republika je v mezinárodním srovnání velmi specifická právě vysokým podílem kremací bez obřadu. Tento výjimečný postup se začal pozvolna rozšiřovat od 90. let 20. století (Nešporová, 2011a; 2013; Špatenková et al., 2014: 219-231) a mnozí pracovníci pohřebních služeb z různých oblastí ČR v námi provedeném výzkumu referovali o tom, že počet pohřbení bez obřadu stále narůstá. Ovšem v několika oblastech, kde byl již tento způsob pohřbení velmi rozšířen (tj. činil polovinu či více z celkového počtu pohřbení), zaznamenali participanti výzkumu naopak určitý pokles bezobřadového pohřbívání a návrat k pořádání pohřebních obřadů.

Pohřební obřady plní významné sociální funkce a psychologické funkce, potvrzují změnu sociálního statusu zemřelého i pozůstalých a napomáhají v procesu truchlení

(Kubíčková, 2001; Nešporová, 2013; Špatenková et al. 2014). Tyto obřady předcházejí či doprovázejí vlastní pohřbení mrtvého těla a jsou konány buď na sekulární, nebo náboženské bázi. V České republice se přitom **většina pohřebních obřadů odehrává na sekulární bázi** (Nešporová 2011a, 2013). Tento rozdíl ovšem nemá výrazný dopad na výši nákladů pozůstalých s pohřbením mrtvého, jak bude ještě specifikováno níže. **Největší rozdíl v nákladech na pohřbení je dán výběrem způsobu pohřbu a skutečností, zda se koná či nekoná pohřební obřad zajištěný pohřební službou**. A v neposlední řadě je rovněž ovlivněn místem úmrtí, respektive jeho vzdáleností od místa pohřbení, a výběrem konkrétních smutečních propriet - květin, rakve, smuteční síně či kostela.

Pohřební praxe se regionálně značně liší, a to nejen s ohledem na vlastní průběh pohřebních obřadů, ale zejména **různě vysokými podíly realizace jednotlivých typů pohřbení** (kartogramy č. 2.1, 2.2 a 2.3). Pro účely této práce byly zvoleny **tři základní typy**, které zde budeme sledovat: **1. kremace s pohřebním obřadem, 2. uložení do země s obřadem, 3. kremace bez obřadu**. Výběr typu pohřbení přitom ovlivňuje i následná vydání za hřbitovní služby.

V současné době je nejčastějším způsobem pohřbení kremace, kterou předchází pohřební obřad, tedy kolektivní rozloučení se zesnulým (sekulární či církevní). Kartogram č. 2.1 znázorňuje krajové rozdíly v podílech kremací s obřadem z celkového počtu pohřbených. Nejvíce kremací s obřadem volí pozůstalí pro své blízké v Pardubickém kraji, kde jsou tímto způsobem pohřbívány zhruba tři čtvrtiny mrtvých (76 %). Jen o něco nižší podíly kremací s pohřebním obřadem se nachází na většině území Moravy a Slezska a rovněž v krajích Královehradeckém, Jihočeském a Vysočina, kde jsou tímto způsobem pohřbívány necelé dvě třetiny mrtvých (54-61 %). Zhruba dvě pětiny mrtvých jsou kremací s obřadem pohřbívány v Plzeňském, Středočeském a Libereckém kraji a v Hlavním městě Praze (35-40 %). Nejméně kremací s pohřebním obřadem volí pozůstalí v Karlovarském a Ústeckém kraji, kde je tímto způsobem pohřbena necelá jedna třetina mrtvých (28-30 %). Důvody nízkého podílu kremací s obřadem jsou však různé. Zatímco na severozápadě Čech jsou nízké podíly pohřebních obřadů celkově, na Vysočině je nižší podíl kremací způsobený tím, že je tam mnoho mrtvých pohřbíváno do země, jak bude ukázáno v následujícím kartogramu.

Kartogram č. 2.1 **Podíly kremací s obřadem v krajích ČR, 2016**

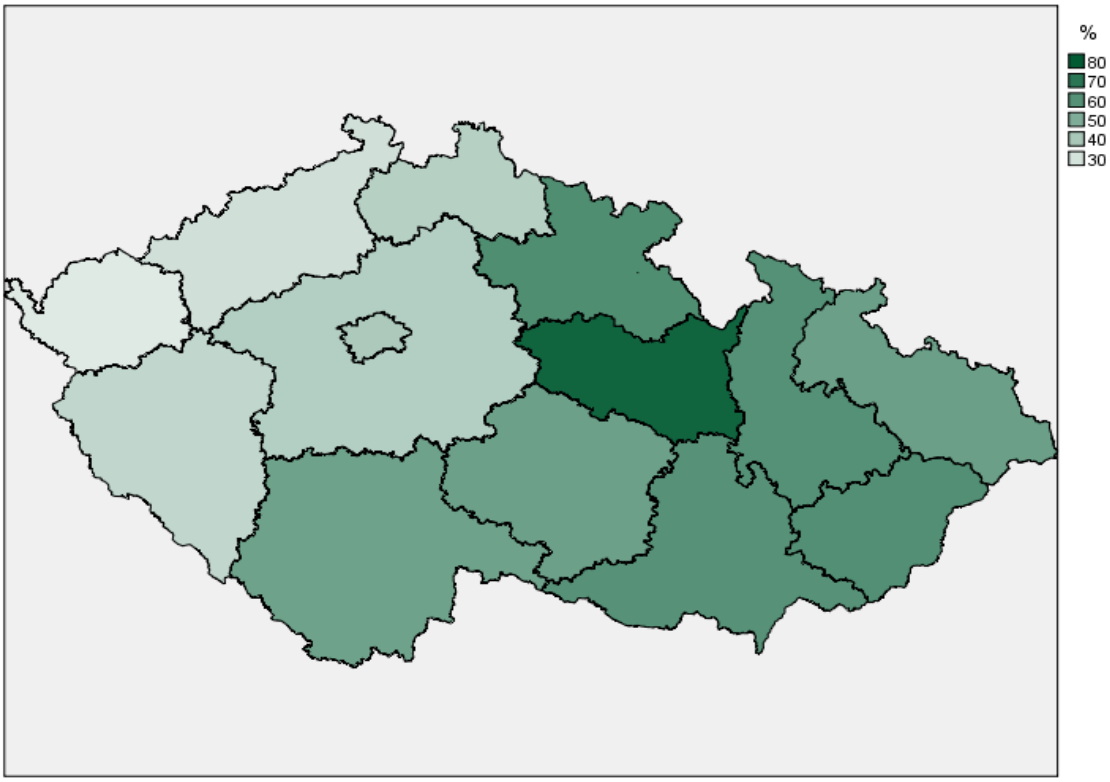

Zdroj: VPHO 2017, data zpracovaná s pomocí map ©ArcČR, ARCDATA PRAHA, ZÚ, ČSÚ, 2016.

Pohřby do země, tedy uložení mrtvých v rakvi do hrobu či hrobky, **tvoří dnes na území České republiky menšinový způsob pohřbení** (kar. č. 2.2). Nejvíce je tento tradiční křesťanský způsob pohřbení stále využíván v krajích Vysočina a ve Zlínském kraji, kde je více než jedna pětina mrtvých pohřbívána do země (25-30 %). V těchto případech vždy proběhne nějaký pohřební obřad. Nejčastěji církevní v kostele, příp. v domu smutku a následně u hrobu. Jedná se zároveň o oblasti s vyšším podílem římských katolíků, kde tradice nejvíce přetrvávají. Vyšší podíl pohřbů do země lze dále nalézt v Olomouckém, Jihomoravském a Plzeňském kraji. Naopak, nejméně pohřbů do země se koná na území Hlavního města Prahy, což je způsobeno nedostatkem hrobových míst a hlavně vysokými cenami za ně. Velmi nízké podíly zesnulých jsou do země ukládány rovněž v Ústeckém, Karlovarském a Libereckém kraji (zhruba 5 %).

Kartogram č. 2.2 **Podíly pohřbů do země v krajích ČR, 2016**

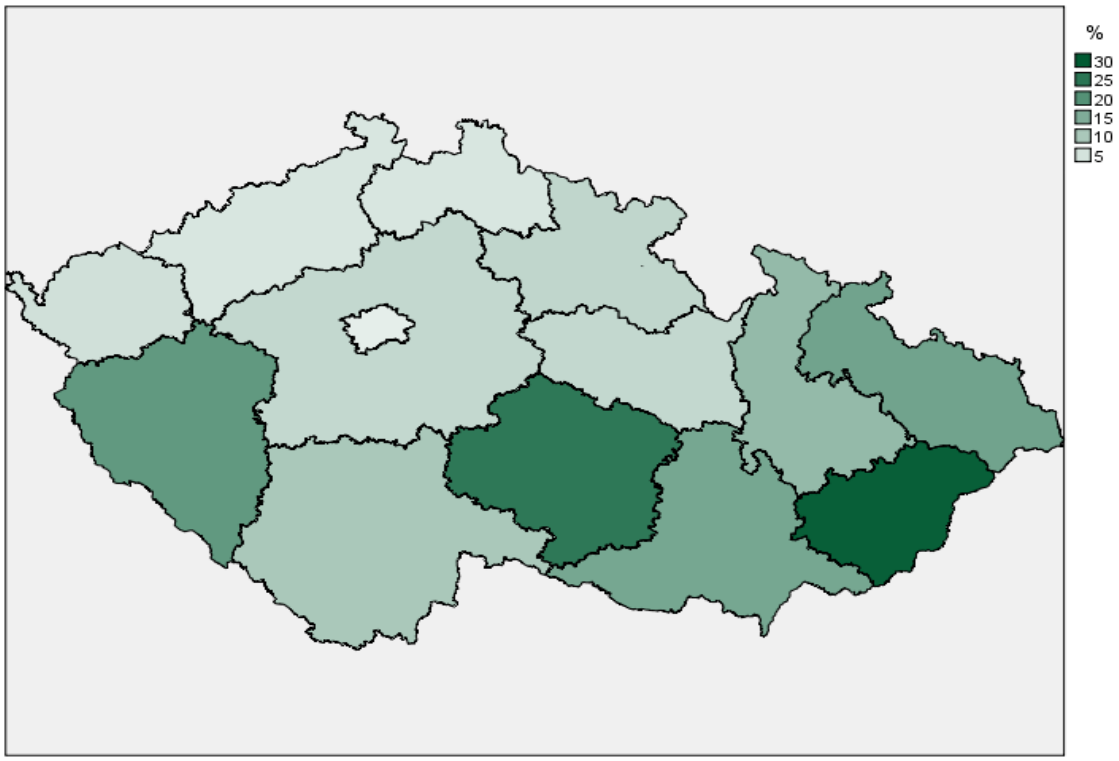

Zdroj: VPHO 2017, data zpracovaná s pomocí map ©ArcČR, ARCDATA PRAHA, ZÚ, ČSÚ, 2016.

Poslední způsob pohřbení - **kremace bez obřadu - je nejvíce rozšířený v severozápadních a středních Čechách a v Praze** (kar. č. 2.3). V těchto oblastech byla v roce 2016 kremací bez předchozího obřadného rozloučení s mrtvým pohřbena více než polovina mrtvých. Jedná se zde tedy o nejrozšířenější pohřební praxi. V Karlovarském a Ústeckém kraji jsou bez obřadu pohřbívány zhruba dvě třetiny zemřelých, což je velmi vysoký podíl. Jedná se o podíl ze všech zemřelých, tedy včetně těch případů, kdy pohřbení sjednává obec (podrobněji viz kap. 2.6). Nejméně zastoupený je tento způsob pohřbení naopak ve Zlínském a Pardubickém kraji, kde je bez obřadu pohřbíváno zhruba 10-15 % z celkového počtu zesnulých. Jeho podíly jsou spíše nižší na celém území Moravy a Slezska (v Jihomoravském, Olomouckém a Moravskoslezském kraji činí max. 29 %) a v Královéhradeckém kraji (32 %). Nižší jsou rovněž v Kraji Vysočina, kde je bez obřadu pohřbívána zhruba jedna pětina mrtvých (kar. č. 2.3).

Kartogram č. 2.3 **Podíly kremací bez obřadu v krajích ČR, 2016**

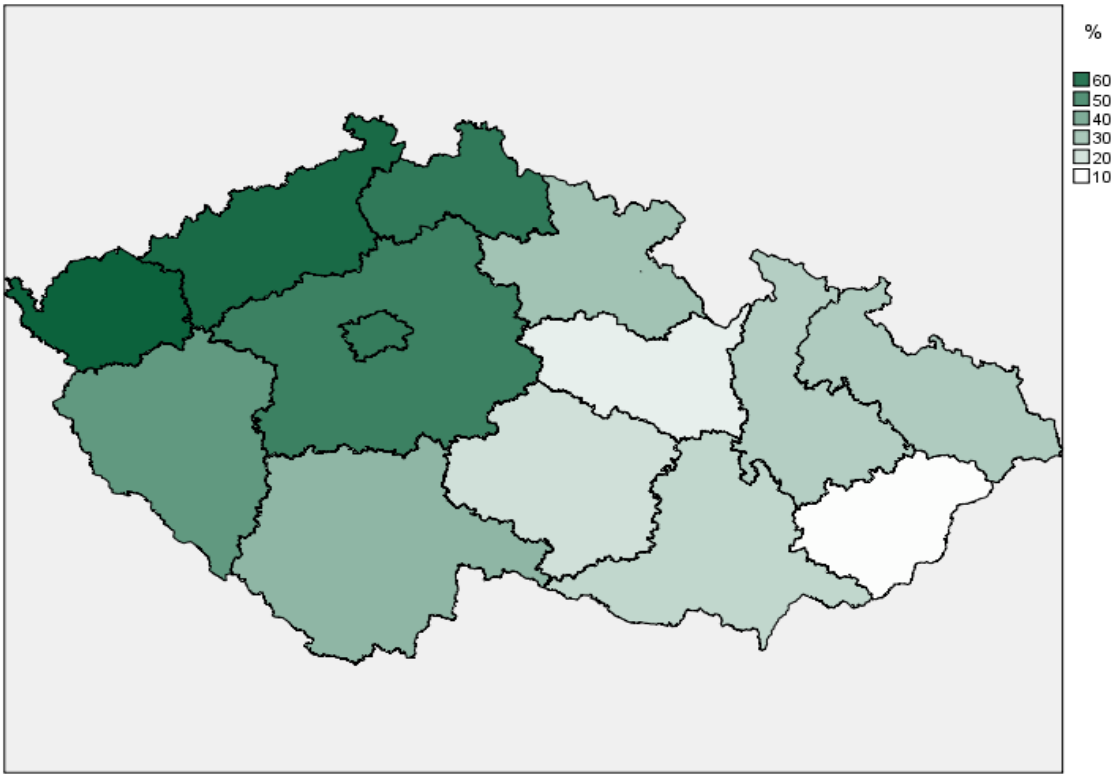

Pozn.: Včetně kremací bez obřadu sjednaných obcemi.

Zdroj: VPHO 2017, data zpracovaná s pomocí map ©ArcČR, ARCDATA PRAHA, ZÚ, ČSÚ, 2016.

Rozdíly v rozšíření jednotlivých typů pohřební praxe ovšem nesouvisí pouze s geografickou lokalitou, ale velmi významné jsou rozdíly založené na velikosti bydliště. Předně platí, že **kremace jsou nejčastěji voleny ve velkých městech**, zatímco **na vesnicích je** oproti celorepublikovému průměru **hojnější ukládání do země**. **Pohřbívání bez obřadu je pak rovněž četnější ve velkoměstech** v porovnání s ostatními sídelními uskupeními. Zároveň ovšem platí, jak bylo ukázáno výše, že **pohřbívání bez obřadu je hojnější** na těch územích České republiky, **kde žije nižší podíl věřících a menší podíl starousedlíků**, došlo tam tedy k jistému zpřetrhání tradic. Zde máme na mysli především pohraniční oblasti západních a severních Čech (Sudety) nově osídlených po druhé světové válce v souvislosti s odsunem Němců (kartogram č. 2.3). Podobný mechanismus funguje i ve městech, kde roste počet obyvatel díky přistěhování a příchozí obyvatelstvo již nemá k předchozím tradicím takový vztah. Navíc je to prostředí více anonymní, kde obyvatelé pociťují menší bezprostřední sociální tlak k tomu, aby dodržovali společenské normy a zvyky. Kulturní normy se navíc ve velkoměstském prostředí rychleji proměňují.

2.4 Výdaje pozůstalých za pohřební služby

Pohřbení mrtvého zajišťují zpravidla jeho nejbližší příbuzní, tedy manžel či manželka nebo děti. Není-li jich, obstarávají pohřeb rodiče, příp. sourozenci zemřelého, jejich děti nebo kdokoliv z dalších blízkých osob zemřelého. Není-li žádná z těchto osob, zajišťuje pohřeb obec, na jejímž území člověk zemřel. Dle občanského zákoníku je každý člověk oprávněn rozhodnout, jaký má mít pohřeb. Nezanechá-li o tom výslovné rozhodnutí, rozhodují o tom výše uvedené osoby (zákon č. 89/2012 Sb. - občanský zákoník, § 114), které zároveň objednávají pohřbení v pohřební organizaci.

Provozování pohřebních služeb je koncesovanou živností. Pohřební služby poskytují **pohřební organizace - soukromé firmy či příspěvkové organizace nebo akciové společnosti měst**. Tyto pohřební organizace **realizují či zajišťují** uchování mrtvého těla do doby pohřbení, jeho převozy z místa úmrtí na místo pohřbení, včetně dalších nezbytných převozů (na pitvu, obřad). A dále vykonávají či zajišťují přípravu těla k pohřbení, vlastní pohřbení kremací či uložením do země a pohřební obřad. **Celková suma, kterou pozůstalí pohřebním službám hradí, tedy zahrnuje veškeré náklady na pohřbení mrtvého lidského těla a dále cenu za pohřební obřad**. Ceny se tedy mohou výrazným způsobem lišit, a to především díky různým způsobům pohřbení, vzdálenosti mezi místem úmrtí a místem pohřbení, jakož i dle délky časové prodlevy mezi úmrtím a pohřbením (nezbytnost skladovat tělo v chladicím zařízení). Další velmi významnou položkou v celkové ceně je rakev, jejíž cena velmi závisí na materiálu a provedení, a rovněž květiny, které jsou tradiční výzdobou rakve a prostoru kolem ní při pohřebním obřadu. Rozptyl cen je tedy u pohřbení s obřadem ohromný, a to i v rámci jedné pohřební organizace, další rozdíly jsou pak mezi jednotlivými organizacemi.

Náš výzkum se snažil zjistit celkové ceny za pohřební služby, kde jsme sledovali jednak **naprosté minimum**, které musejí pozůstalí za tyto služby vynaložit, a pak jakýsi **střed, tedy nejobvyklejší celkové částky placené pozůstalými** v dané pohřební organizaci. S ohledem na reálnou praxi i možnosti pohřebních organizací při poskytování dat jsme členili všechny případy na tři základní typy pohřbení: kremaci s pohřebním obřadem, uložení do země s obřadem a kremaci bez obřadu. Dále jsme vydělovali tzv. sociální pohřby, tedy pohřbení sjednávané městem.

Zjistili jsme, že cenové rozpětí za pohřbení s obřadem je značné, a to i v rámci jedné pohřební organizace. Ještě výraznější je pak při srovnávání více organizací z různých regionů. Nejmenší cenové rozdíly byly zjištěny u kremací bez obřadu, i když i tam se v regionálním srovnání ceny poměrně výrazně liší. Přitom by mělo být zdůrazněno, že kremaci bez obřadu považujeme za nouzové řešení a nikoliv za náležitý a důstojný pohřeb.

Zjištěné ceny jsou přibližné a je nezbytné mít na paměti, že v některých případech jsou v praxi reálně o něco vyšší, protože někdy nebyly do cen zahrnuty květiny, pokud si je pozůstalí objednávali nezávisle na pohřební organizaci. Dále ceny nezahrnovaly příspěvky církvím a farářům za provedení obřadu a poskytnutí prostoru pro obřad (kostel) v těch případech, kdy se jednalo o církevní pohřeb. Třetí položkou byla v některých případech cena za výkop hrobu, která mnohdy není součástí celkové sumy placené pohřební službě, často totiž bývá hrobníkovi či technickým službám hřbitova hrazena samostatně. Snažili jsme se tuto cenu do dat zahrnout, ale ne ve všech případech se to podařilo. Reálně tedy budou uvedené ceny za uložení do hrobu ještě o něco vyšší. Důvodem je navíc i skutečnost, že právě uložení do země velmi

často doprovází církevní pohřební obřad, který je hrazen přímo církvi v podobě daru a není tedy zahrnut do cenové kalkulace pohřebních organizací.

Kremace s pohřebním obřadem

Kremace mrtvého lidského těla, kterou předchází pohřební obřad, je v současné době v České republice nejčastějším způsobem pohřbení zesnulých. Tento způsob pohřbení je zpravidla méně nákladný než uložení do země, a to i v těch případech, kdy krematorium není přímo v místě, kde člověk zemřel a kde se nachází chladicí zařízení, které má pohřební organizace k dispozici. **Celková suma kremace s pohřebním obřadem zahrnuje** administrativní úkony, transportní vak na tělo, převozy zesnulého, uložení zesnulého v chladicím zařízení, rakev a její výbavu, oblékání zesnulého a jeho úpravu v rakvi, manipulaci s rakví, výrobu a tisk parte, pohřební obřad v obřadní síni (zahrnuje hudbu a zpravidla krátký projev řečníka), květiny, stuhy s nápisy na věnce/květiny, kremaci v krematoriu, spoje a úřední obal na popel. Cena nezahrnuje poplatky (dary) za církevní služby poskytované v případě, že se koná náboženský obřad. A nezahrnuje ani poplatek za uložení popela na veřejném pohřebišti.

Nejnižší ceny za kremaci s pohřebním obřadem lze dosáhnout, pokud člověk zemře blízko místa, kde působí pohřební služba a zároveň blízko krematoria. Pohřební obřad se pak musí konat rovněž v místě. Levnější variantou může být obřad církevní, protože se koná v kostele a není tedy nutné pronajímat obřadní síň. Poplatky - dary se v tom případě hradí přímo církvi a nejsou zahrnuty do uvedených celkových sum.[24] Náklady snižuje výběr co možná nejlevnější dřevěné rakve a co možná nejmenšího množství květin. Některé pohřební služby zapůjčují pro tyto nejlevnější pohřby umělé květiny. Mnohé pohřební služby nabízí jednu konkrétní nejlevnější variantu kremace s pohřebním obřadem v rámci „balíčku", často označovaného jako **ekonomický pohřeb**.[25] Možnosti výběru konkrétních služeb či zboží (např. obřadní síň, rakev) jsou pak velmi omezené a pozůstalí musí buď vybírat z omezené nabídky, nebo nemohou volit vůbec. Nejnižší ceny za kremaci s obřadem v roce 2016 začínaly na 13 500 Kč, reálně pozůstalí za kremaci s obřadem platili minimálně **17 800 Kč** (průměr z minimálních cen), přičemž v některých oblastech a pohřebních službách se minimální cena za kremaci s obřadem pohybovala až kolem 25 000 Kč.

Většina pozůstalých však vydává na pohřbení vyšší než jen minimálně nezbytné sumy. Někdy ani nemá jinou možnost, např. pokud jejich blízký zemře daleko od místa, kde se koná pohřební obřad, nebo je krematorium daleko. Mnozí pozůstalí chtějí mrtvému dopřát hezčí než jen tu nejzákladnější rakev. Přitom květinové vazby a věnce z živých květin, na kterých jsou tištěné texty, jsou i dnes stále pro mnoho lidí běžným standardem slušného pohřbení. Nejčastěji tak pozůstalí za **pohřbení (kremaci) s obřadem** vydávali v roce 2016 v pohřebních organizacích **kolem 23 tisíc Kč** (kar. č. 2.4). V některých krajích České republiky byly v porovnání s ostatními pohřební služby dražší nebo pozůstalí vydávali za pohřbení kremací s obřadem více. Největší sumy za kremaci s obřadem platili pozůstalí v Praze a Středočeském kraji,

[24] Církve zpravidla nemají pevně daný ceník za služby, poplatky jsou hrazeny formou daru církvi či příspěvku na kostel. Výše se liší dle lokálních zvyklostí, ale i postavení a příjmů poplatníků. Protože do značné míry závisí na pozůstalých, jak vysoký dar zaplatí. Pokud činí suma pro církev např. 1 až 2 tisíce Kč, je to zpravidla méně, než kolik pozůstalí zaplatí za pronájem smuteční síně, který se pohybuje zhruba mezi 3 až 5 tisíci Kč, velké síně pak mohou být i dražší.

[25] V některých pohřebních organizacích je termín „ekonomický pohřeb" používán jako eufemistické označení kremace bez obřadu. Tedy pohřbení žehem bez jakéhokoliv pohřebního obřadu. Pozůstalí žádný pohřeb nevypravují, ničeho se nemusí účastnit. Tuto formu mohou v některých organizacích objednat i přes webové stránky nebo telefonicky.

dále v Libereckém, Olomouckém a Zlínském kraji, a to **mezi 25-28 tisíci Kč**. Jednalo se o obvykle placené částky za kremaci s obřadem.[26]

Kartogram č. 2.4 **Obvyklé ceny za kremaci s obřadem v krajích ČR, 2016**

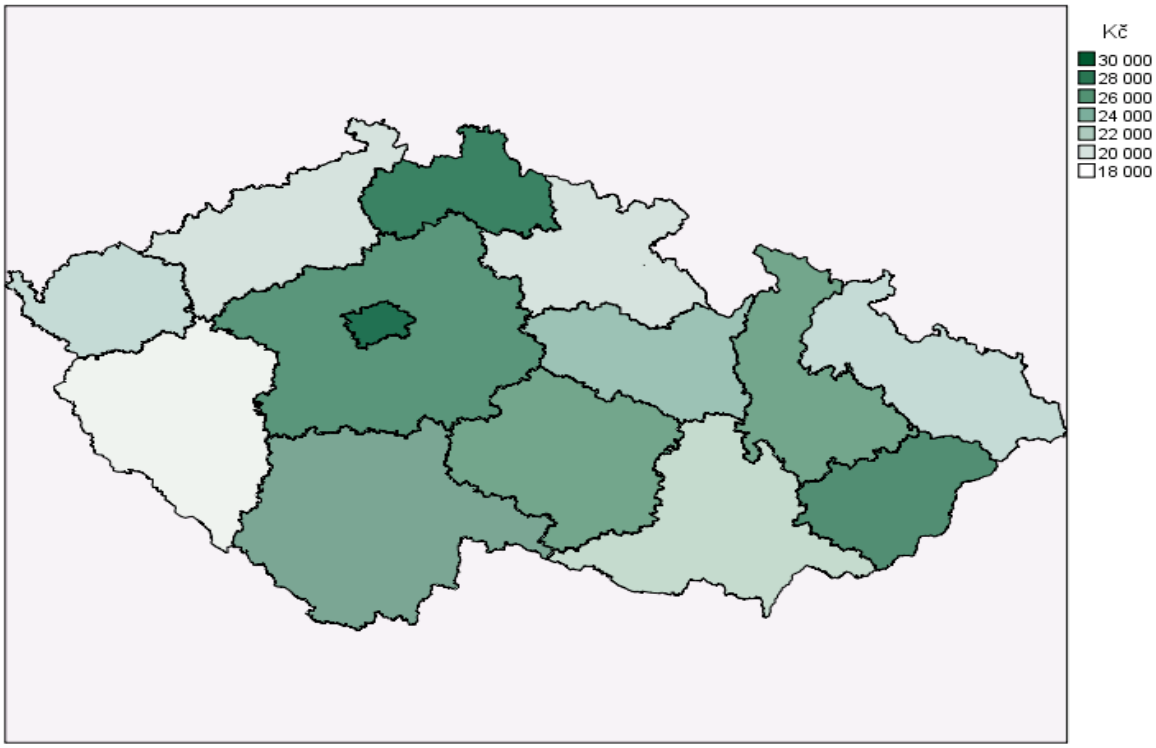

Zdroj: VPHO 2017, data zpracovaná s pomocí map ©ArcČR, ARCDATA PRAHA, ZÚ, ČSÚ, 2016.

Uložení mrtvých do země

Uložení mrtvých do země je tradičním křesťanským způsobem pohřbu, který byl na území České republiky praktikován více než jedno tisíciletí. Menšinovým se stalo až v 70. letech 20. století, kdy počty uložených do země byly převýšeny počty kremací (viz Nešporová, 2013: 123-137). Římskokatolická církev povolila kremace pro svoje členy na druhém vatikánském koncilu v polovině 60. let 20. století. Do té doby se rovněž většina pohřebních obřadů odvíjela na církevní bázi. Dodnes platí, že uložení do země provází častěji církevní, tedy křesťanský pohřební obřad. Bezobřadové uložení do země není praktikováno.

Naše srovnání ukázalo, že **pohřbení do země je poměrně výrazně finančně nákladnější v porovnání s pohřbením žehem**. To platí i v případě, že zohledňujeme pouze vydání placené za pohřební služby, a tím spíše, pokud se připočtou i náklady na hřbitovní služby (kap. 2.5). Jak poznamenali někteří pracovníci pohřebních organizací, přispívá k tomu i fakt, že pokud mrtvý a pozůstalí volí tuto formu, jsou si zpravidla

[26] Ceny pohřbů mohou být o desetitisíce vyšší, pokud pozůstalí volí drahou rakev, honosné květinové dary, speciální obřad, pohřební průvod, záznam obřadu apod. Nebylo snahou tohoto výzkumu tyto výjimečné případy sledovat a nejsou tedy ani zahrnuty do odhadovaných obvyklých cen.

vědomi finanční nákladnosti pohřbení a nechtějí na pohřbu šetřit. Mnozí senioři mají na pohřeb našetřené úspory a pak je otázkou pozůstalých dědiců, jak tyto finance využijí.

Uložení do země, tedy do hrobu, je přitom levnější než uložení do hrobky. V případech uložení do hrobky sice není nezbytné kopat hrob, ale podle pracovníků pohřebních a hřbitovních organizací se na něj vztahují četná nařízení, která je prodražují. Např. že rakev do hrobky musí být vyrobena z tvrdého dřeva, je tedy výrazně dražší než rakev z měkkého dřeva, která se obvykle používá při pohřbech do hrobu. Zde proto řešíme pouze uložení do hrobu, které je v praxi mnohem četnější. Nové hrobky jsou dnes zakládány výjimečně.

Minimální ceny, jaké pozůstalí vydávají za pohřeb do země, se dle údajů z pohřebních organizací pohybují zhruba **kolem 21 tisíc Kč**. Tato suma ovšem ne vždy zahrnuje cenu za kopání hrobu a neobsahuje cenu za církevní obřad. Důležitějším indikátorem je proto obvyklá cena. **Obvykle v České republice** pozůstalí vydávali v roce 2016 **za pohřby do země 27 500 Kč** (kar. č. 2.5). Regionální odlišnosti byly i zde poměrně významné. Sumy vydávané za pohřbení do země byly na území Čech **nejvyšší** v Praze a Středočeském kraji a dále v Libereckém a Jihočeském kraji, kde se pohybovaly od **28 700 do 31 400 Kč**. Na území Moravy vydávali pozůstalí za pohřby do země podobné či dokonce ještě vyšší sumy. V Jihomoravském a Zlínském kraji platili 28-29 tisíc Kč za pohřeb do země, v Olomouckém kraji vydávali pozůstalí za pohřbení mrtvého do země obvykle až **35 000 Kč** (kar. č. 2.5). Méně nákladné byly pohřby do země na západě České republiky, kde pozůstalí obvykle platili v pohřebních organizacích za pohřeb do země zhruba **23 000 Kč.**

Kartogram č. 2.5 **Obvyklé ceny za pohřeb do země v krajích ČR, 2016**

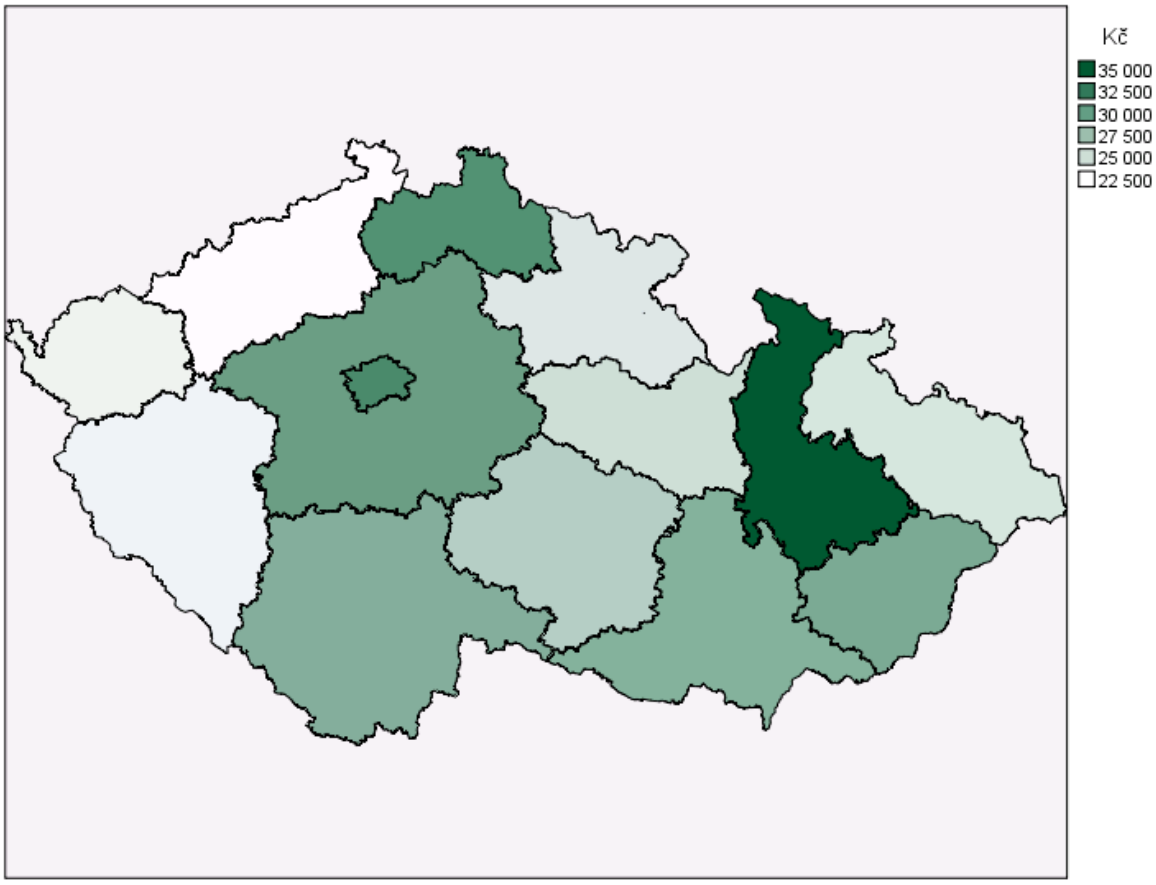

Zdroj: VPHO 2017, data zpracovaná s pomocí map ©ArcČR, ARCDATA PRAHA, ZÚ, ČSÚ, 2016.

Kremace bez obřadu

Kremace bez obřadu je **nejlevnějším způsobem, jak se vypořádat s pohřbením mrtvého**. Volí ji mnohdy pozůstalí, kteří nemají k mrtvému vřelý vztah, nebo kde jsou problematické rodinné vztahy, ale uchylují se k ní i lidé, kterým třeba klasický pohřební obřad nepřipadá smysluplný, nebo mají pocit, že by se obřadu stejně nezúčastnilo mnoho osob a chtějí tak ušetřit. Důvody pro nekonání pohřebního obřadu jsou zpravidla kombinací různých faktorů, které lze popsat z hlediska sociologického, psychologického, ekonomického a kulturního (viz Nešporová, 2014). Z rozhovorů s pracovníky pohřebních organizací vyplynulo, že **ekonomické důvody ovšem nejsou v tomto případě rozhodující**. Kremaci bez obřadu pro své blízké běžně objednávají i pozůstalí, kteří nejsou ve finanční nouzi. Skutečnost, že pohřební obřad není sjednán s pohřební organizací, nemusí vždy znamenat, že se žádný pohřební obřad nekoná. Pozůstalí si mohou takový obřad sami zorganizovat nezávisle na pohřební organizaci. V případě kremace např. v souvislosti s ukládáním popela, ale lze to i bez přítomnosti ostatků mrtvého.[27]

[27] Např. někteří Svědkové Jehovovi v Praze pořádají smuteční obřady (tzv. vzpomínkovou slavnost) svých členů v sálech království bez přítomnosti těla či ostatků mrtvých (Nešporová, 2013: 149-152).

V této kapitole zohledňujeme pouze minimální či obvyklé ceny, které platí za kremaci bez obřadu pozůstalí, tedy nikoliv obce. Cenové rozpětí je zde samozřejmě nižší, protože odpadá možnost většího výběru služeb týkajících se obřadu, chybí květinové dary a jsou využívány ty nejlevnější rakve. **Minimální cena kremace bez obřadu se pohybovala okolo 10 000 Kč**. Tato cena ovšem může narůst například tím, že člověk zemře daleko od domova (typicky v Praze, kde se nevyplatí pohřbení sjednávat, protože je dražší) a je pak převážen do krematoria v místě bydliště.

V oblastech s rozšířeným pohřbíváním bez obřadu byly obvyklé ceny za tento způsob pohřbení vyšší i proto, že pozůstalí zde častěji volí o něco dražší rakev (dřevěnou namísto papírové) či dokonce kytici na ni. Jak bylo řečeno, tento způsob pohřbení totiž nevolí pouze nemajetní a výběr některých dražších než jen těch nejzákladnějších služeb a zboží může pro pozůstalé ospravedlňovat rozhodnutí, že mrtvému nevypravili pohřeb, respektive neuspořádali pohřební obřad. **Obvyklá cena kremace bez obřadu**, kterou pozůstalí v pohřebních organizacích v České republice **v roce 2016 hradili, činila 11 800 Kč** (kar. č. 2.6). Přitom je signifikantní, že v oblastech, kde je vyšší podíl kremací bez obřadu, jsou obvyklé ceny za tyto služby vyšší. V Karlovarském, Libereckém a Středočeském kraji a v Praze se tak obvyklé ceny za kremaci bez obřadu pohybovaly zhruba mezi 13 až 15 tisíc Kč. Naproti tomu nejnižší částky za kremaci bez obřadu vydávali pozůstalí v Plzeňském a Jihomoravském kraji - kolem 10 tisíc Kč.

Kartogram č. 2.6 **Obvyklé ceny za kremaci bez obřadu v krajích ČR, 2016**

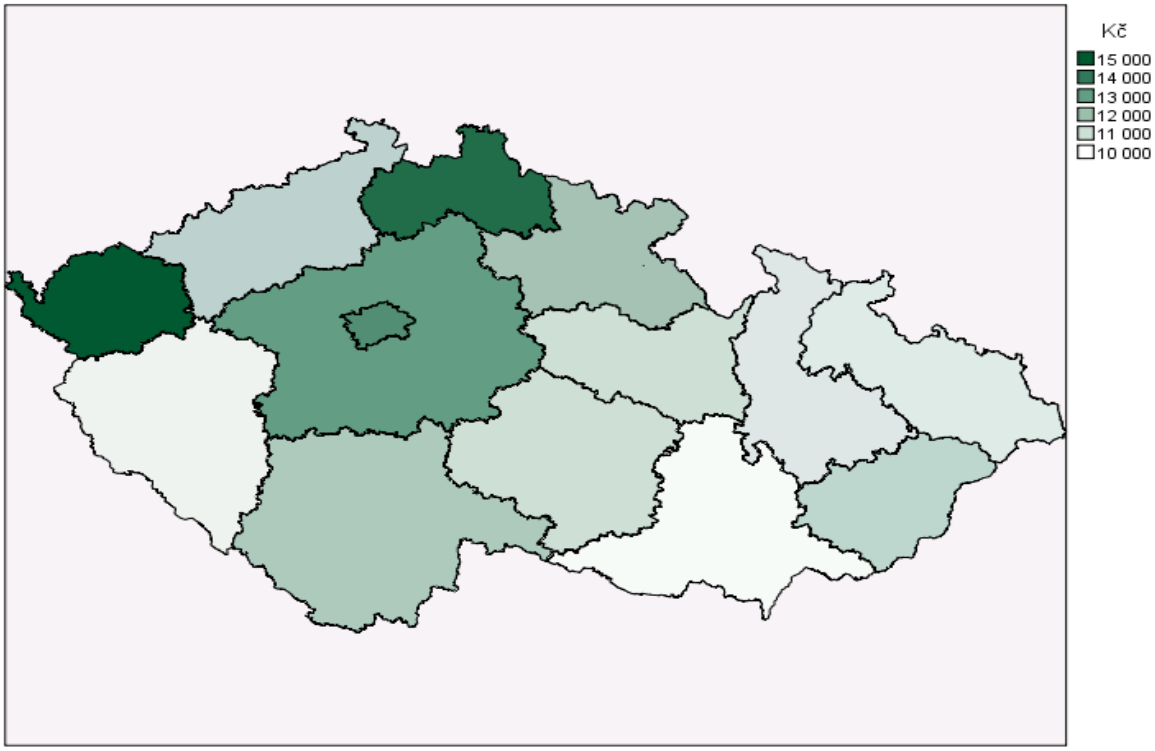

Zdroj: VPHO 2017, data zpracovaná s pomocí map ©ArcČR, ARCDATA PRAHA, ZÚ, ČSÚ, 2016.

Pohřební hostina

Tradičně je pohřební obřad završen pohřební hostinou (Ludvíková, 1971), což se zpravidla dodržuje i dnes. Na konci 19. století bývalo pohřební pohoštění záležitostí prestiže a mohlo chybět pouze na pohřbech chudých (Žipek, 1895). Pohoštění se lišila dle společenského postavení a významu zesnulého i jeho rodiny. Pohřební hostiny významnějších lidí byly bohatší. Bohužel neexistují žádné výzkumy na toto téma ze současnosti, nelze tedy doložit platnost této souvislosti v dnešní době. Určitě ovšem platí alespoň částečně, na což poukázal antropolog G. Maiello (2014). Ovšem budou se zde vyskytovat hojné výjimky, jak vyplynulo z výzkumu VPHO 2017. Hostina se patrně neuskuteční v případech, kdy se nekoná pohřební obřad, a to bez ohledu na ekonomickou situaci pozůstalých. Dnes se tedy určitě vyskytují případy, kdy i bohatší pozůstalí pohřební hostinu neuspořádají.

Na samotném obřadě, který trvá zhruba 20 minut, není mnoho prostoru pro společenskou složku, proto je hostina ze sociálního hlediska významným završením obřadu. Atmosféra na ní bývá mnohem uvolněnější než na samotném pohřebním obřadu, což je důležité a prospěšné i z psychologického hlediska (Špatenková, 2014; Maiello, 2014). Její společenský význam je rovněž nepopiratelný. Setkávají se při ní mnohdy příbuzní, kteří se již často nestýkají, je vyjádřením vzájemné pospolitosti. Je důležitá i pro udržení a posílení příbuzenských vazeb a sociálních vztahů. Pohoštění má i praktickou funkci, pokud pozůstalí přijeli ze vzdálenějších míst, je mnohde stále považováno za slušné poskytnout jim jídlo před cestou domů.

Průběh a místo pohřební hostiny mohou být různé, jakož i množství pozvaných hostů. Na vesnicích, zejména na Moravě, stále mohou být na hostinu do místní restaurace pozváni všichni, kdo se zúčastnili pohřbu, tedy např. 100 či 150 osob. Častější je ovšem dnes uspořádání hostiny pouze pro vybrané osoby, nejbližší příbuzné a blízké. Místo hostiny může být ve veřejném restauračním zařízení nebo v domu smutku či jiném domě či bytě pozůstalých nebo na jejich zahradě. Pohoštění může sestávat pouze z pití a drobných pochutin až po několik chodů jídla. Dle toho se velmi liší i ceny, které za pohřební hostinu pozůstalí zaplatí. Za **minimální náklady lze počítat zhruba 500 Kč**, a to v případě, kdy je **pohoštění uspořádáno v domácím prostředí**. Může tak sestávat např. z kávy a zákusku. I v případech, že je hostina uspořádána v domácím prostředí, mohou být náklady samozřejmě vyšší. Vyšší náklady pak zpravidla vznikají, pokud je pohřební pohoštění uspořádáno **v restauračním zařízení. Zde lze za minimální náklady považovat zhruba 2 000 Kč**, v případě účasti pouze deseti smutečních hostů při částce 200 Kč za osobu (nebo 20 hostů při částce 100 Kč na osobu). Pravděpodobnější jsou ovšem náklady vyšší. I v případech účasti pouze blízkých příbuzných může být hostina uspořádána např. **pro 30 členů**, a pokud se bude jednat o hostinu **s jídlem a pitím, může cena za ni činit např. 10 000 Kč**.[28] Někde může malé domácí pohoštění předcházet pohřebnímu obřadu a hostina jej následovat. Ceny za pohřební hostinu se tedy mohou značně lišit a mohou být rozhodně i vyšší, než jak bylo uvedeno výše.

[28] V tomto případě je počítáno zhruba 333 Kč za pohoštění na osobu.

2.5 Výdaje za hřbitovní služby a pořízení hrobového zařízení

Uložení lidských pozůstatků či ostatků na veřejné pohřebiště s sebou nese další náklady, které musí pozůstalí hradit. Jedná se o **práce hrobníka a kameníka, pronájem hrobového (či jiného) místa a zakoupení či pronájem hrobového (či jiného) zařízení**. Náklady na pohřbení se tímto velmi výrazně zvyšují. Platí ovšem, že nemusí být všechny nezbytně vynakládány při každém úmrtí v rodině, neboť je v České republice zcela běžnou praxí, že více osob využívá jeden hrob, hrobku či kolumbárium. Tím se náklady na pohřbení značně snižují. V této kapitole ovšem pro úplnost uvedeme veškeré nezbytné náklady spojené s pořízením hrobu a hřbitovními službami. Není totiž vždy samozřejmostí, že pozůstalí mají k dispozici hrobové místo s hrobovým zařízením, kam by pozůstatky či ostatky mrtvého uložili. V mnohých případech musí místo na hřbitově nově zajistit, což s sebou nese poměrně vysoké náklady. Zvlášť pokud se jedná o hrob nebo dokonce hrobku. Výrazně úspornější možností je pak rozptyl či vsyp popela nebo jeho uložení do kolumbária či společného hrobu. Tyto způsoby však jsou využívány méně často v porovnání s ukládáním do hrobů. Historicky se začaly v České republice hromadněji šířit až ve druhé polovině 20. století a dodnes existují hřbitovy, kde kolumbária a vsypové či rozptylové loučky vůbec nejsou. Mnoho hřbitovů přitom umožňuje pouze jednu ze dvou posledně zmíněných alternativ, tedy buď pouze vsyp, který je českou specialitou,[29] nebo pouze rozptyl popela.

Provozování veřejného pohřebiště je službou ve veřejném zájmu a na rozdíl od pohřebních služeb není koncesovanou živností ani výdělečnou činností. Veřejná pohřebiště (hřbitovy) jsou spravována obcemi se samostatnou působností nebo církvemi či náboženskými skupinami (Eliáš, Kotrlý, 2006). Provoz hřbitova obce (či církve) dotují, nejedná se o ziskovou oblast. Ceny za hřbitovní služby poskytované v souvislosti s pronájmem a užíváním veřejného pohřebiště mohou být regulovány. Dle cenového věstníku MF ČR mohou kraje a obce stanovit maximální ceny za tyto služby, a to dle zákona č. 265/1991 Sb., o působnosti orgánů České republiky v oblasti cen, ve znění pozdějších předpisů (*Cenový věstník*…, 2016: 5-19). **Hrobník** by tedy měl být zaměstnancem obce a poskytovat hřbitovní služby za ceny stanovené obcí. Hrobník kope hrob, případně může vyzdít jeho základy a ukládá a exhumuje lidské pozůstatky a ostatky. Pozůstalí ovšem musí mnohdy rovněž využít služeb **kameníků**, a to vždy při pořizování nového hrobu a dále při rekonstrukcích a úpravách starých hrobů a při označování hrobu jménem zesnulého. Ceny za kamenické služby jsou smluvní, jedná se o živnostníky a soukromé podnikatele, kteří mohou generovat zisk.

Ceny za hřbitovní služby se liší především s ohledem na velikost obce, kdy platí, že ve velkých městech jsou vyšší než v malých obcích. To se týká jak pronájmů hrobových míst, tak i služeb hrobníků. Náklady, které musí pozůstalí nezbytně vynaložit v souvislosti s pohřbením, sestávají ze tří základních položek: 1) cena za hrobové zařízení, 2) pronájem hrobového místa, 3) cena za uložení pozůstatků/ostatků hrobníkem či evidenci o jejich uložení.

[29] „Volné uložení" ostatků na hřbitově, tedy rozptyl popela, povolilo teprve nařízení Ministerstva zdravotnictví č. 8/1955 Sb. Individuální vsyp, implicitně legalizovaný tímtéž nařízením, začal být zkoušen Společností přátel žehu až v roce 1967 (Nešpor, Nešporová, 2011).

Pořízení hrobového zařízení je nákladnou záležitostí.[30] Ceny za **klasický hrob** s krycí deskou se **pohybují od 25 či spíše 35 tisíc do 80 tisíc Kč**, a to včetně kamenických prací (tedy osazení hrobu na místě a nápisů). **Hrobky** dnes prakticky nejsou nově pořizovány, a i pokud jsou v majetku rodin, bývají spíše opouštěny. Jejich pořízení často přesahuje 100 tisíc Kč a i platby za jejich nájem jsou vyšší v porovnání s hroby. Vyšší jsou i ceny za uložení pozůstatků či ostatků do hrobky. Ukládání do hrobek si mohou dovolit jen velmi dobře finančně zajištěné rodiny. Náklady na **urnové hroby** jsou nižší v porovnání s klasickými hroby. Ceny za hroby se pohybují **od 20 tisíc do 40 tisíc Kč**, a to včetně vyzděného betonového či plastového sklípku na ukládání uren a nápisů vytesaných do náhrobku. Pokud se jedná o **ukládání zpopelněných ostatků**, bývá v případě jejich uložení do kolumbária nebo vitríny hrobu ještě nezbytné pořídit okrasnou **schránku na urnu**, do které se vloží plastová úřední urna s popelem. Běžné ceny těchto okrasných uren se pohybují **od 700 Kč do zhruba 3 000 Kč**. Speciální urny designové (dřevěné, keramické, kamenné) mohou být mnohem dražší, v řádu tisíců Kč. Časté je umístění kovového štítku s vyrytým či natištěným jménem zesnulého a daty narození a úmrtí, který lze pořídit od cca 500 Kč. Kolumbária bývají zpravidla majetkem provozovatele pohřebiště (obce nebo církve), pozůstalí je tedy nemusí pořizovat a hradí pouze jejich pronájem.[31]

Pronájem hrobových míst je dalším nezbytným výdajem, který musí pozůstalí hradit, pokud ukládají mrtvého na hřbitově jinak než rozptýlením popela či vsypem.[32] Cena za hrobové místo je zpravidla stanovena za 1m², závisí tedy na velikosti hrobu či hrobky. Pozůstalí vedle ceny za nájem nezbytně **hradí rovněž ceny za služby spojené s nájmem**, které jsou výrazně vyšší a podléhají 15% DPH.[33] Zvláštní ceny se pak vztahují na místa v kolumbáriích. Přitom platí, že **ceny za pronájem hrobových míst** (včetně cen za služby spojené s nájmem) **jsou nižší v obcích do 25 tisíc obyvatel než v obcích větších**. **Hrobová místa pro uložení těl jsou zpravidla pronajímána nejméně na dobu 10 let**,[34] nebo na delší období, které odpovídá tlecí době konkrétního veřejného pohřebiště. Na mnohých pohřebištích je tlecí doba delší,[35] např. 14 či 17 let, pak jsou tam tedy hrobová místa pronajímána na toto časové období.

Ceny za pronájem hrobového místa a služby spojené s nájmem se pohybují zhruba **od 600 Kč na 10 let** za m², tedy činí **asi 1 200 Kč za 10 let v případě klasického jednohrobu na vesnickém hřbitově nebo 3 000 na hřbitově menšího města.** Rozdíly v cenách mezi jednotlivými pohřebišti jsou značné, proto lze ceny stanovit jen orientačně (tab. č. 2.1). Nejvyšší ceny jsou na některých pražských hřbitovech (Olšanské hřbitovy, Vinohradský hřbitov, Vyšehrad, Strašnický hřbitov), nejnižší ceny jsou na malých vesnických hřbitovech, které neposkytují žádné či jen minimální služby.

---

[30] Kalkulujeme zde s cenami na standardní hrobové zařízení, tedy hrob z kamene (žuly) nebo z umělého kamene. Součástí je vždy rám, krycí deska a pomník.

[31] Je to spíše výjimečné, ale na některých pohřebištích si pozůstalí musí část kolumbária zakoupit, ceny se pohybují do 13 tis. Kč. Častější je možnost, že musí zakoupit kamennou desku, kterou je kolumbárium uzavřeno. Zde může cena i s nápisem činit zhruba 2 tis. Kč.

[32] Na některých hřbitovech se platí i za pronájem místa vsypu, kdy pak mohou být na stejném místě uloženi další členové rodiny. Tato praxe je však spíše okrajová.

[33] Z pronájmu hrobových míst není DPH odváděna.

[34] 10 let je považováno za minimální tlecí dobu.

[35] To je způsobené vlastnostmi zeminy a přítomností vody, tlecí doba by měla být stanovena v řádu každého konkrétního pohřebiště, a to na základě hydrogeologického průzkumu. Jsou i veřejná pohřebiště, kde vzhledem k vysoké úrovni spodní vody nelze mrtvá těla do země pohřbívat, lze na nich tedy pouze ukládat zpopelněné ostatky.

Ceny za m² **urnových hrobů** bývají vyšší, a tak může jejich **nájem činit zhruba 600 Kč až 4 000 Kč na 10 let**. Pronájmy **hrobek činí zhruba 3-15 tisíc Kč na 10 let**, záleží opět na jejich velikosti a konkrétním pohřebišti, mohou se tedy značně různit. Ceny za nájem hrobových míst **v kolumbáriích se pohybují zhruba mezi 500 a 2 500 Kč na 10 let**. Celkem je tato varianta ovšem pro pozůstalé určitě levnější, protože nemusí pořizovat drahé hrobové zařízení. Někde nepořizuje nic, protože zařízení je majetkem hřbitova, respektive obce či církve, jinde si musí pozůstalí zakoupit kamennou desku, kterou je kolumbárium uzavřeno (cena zhruba 1 tis. Kč), a zajistit vyrytí jména a případných dalších údajů (např. datum narození a úmrtí). **Cena za vyrytí a napsání jména zlatou barvou** pak může činit zhruba **1,5 až 3,5 tisíce Kč**.[36]

Cena za uložení pozůstatků či ostatků na veřejném pohřebišti se přirozeně velmi liší dle způsobu uložení (tab. 2.1). Nejnákladnější je opět uložení do hrobky, kdy cena pro hrobníka činí zhruba 1 500 - 3 500 Kč. **Uložení do hrobu** je o něco levnější, představuje zhruba **1 500 - 2 500 Kč.** Další vydání ovšem pozůstalým vznikají v souvislosti s nezbytným vykopáním a uzavřením hrobu. Tato částka někdy bývá součástí ceny za pohřební služby a protože je nezbytným vydáním na pohřbení, měla by být zahrnuta v cenách pohřebních organizací (kap. 2.4, kar. č. 2.5). Cena za výkop klasického hrobu se pohybuje od 4 do 9 tisíc Kč. Ceny za **uložení zpopelněných ostatků do hrobu či kolumbária** jsou nižší, pohybují se od **150 do 500 Kč**. Pracovníci hřbitovů v našem výzkumu (VPHO, 2017) uváděli, že někteří pozůstalí si ukládají zpopelněné ostatky v prostoru veřejného pohřebiště sami a není v silách správy hřbitova, aby tomu zabránila. Vždy by ovšem měli pozůstalí na hřbitovní správě evidovat údaje o uložených ostatcích, a tedy zaplatit poplatek za tuto evidenci a uložení ostatků. Toto pravidlo však bývá někdy porušováno a na malých hřbitovech je celkem běžné, že si pozůstalí ukládají urny s popelem do hrobů či hrobových vitrín sami, aniž by tuto okolnost nahlásili správě hřbitova. Bohužel se tím ztrácí přehled o tom, kde jsou mrtví ukládáni.[37]

Rozptyl a vsyp je placen jednorázově a zpravidla je doprovázen kolektivním pohřebním obřadem. Je prováděn pracovníky hřbitova několikrát do roka, kdy je ukládán větší počet zpopelněných ostatků, a všichni pozůstalí se tohoto aktu mohou zúčastnit. Ceny za tyto služby se pohybují zhruba **od 1 tisíce Kč po 4,5 tisíce Kč, přičemž vsyp bývá dražší než rozptyl**. Levnější pak bývá rozptyl či vsyp bez účasti pozůstalých.

Úmrtí **v zimním období** s sebou může nést komplikace a vyšší náklady. Ceny za výkop hrobu jsou v tomto období vyšší (až o 25 %) a zpravidla ani nejsou ukládány zpopelněné ostatky, rozhodně to platí pro rozptyl a vsyp. Někde je problém i s ukládáním ostatků do hrobů. Pokud nechtějí mít pozůstalí urnu doma, musí pak hradit poplatky za přechodnou úschovu urny na hřbitově, která může činit několik stovek Kč, pokud ovšem tuto službu hřbitov vůbec nabízí. Nebo se pozůstalí mohou domluvit s pohřební službou, že si urnu vyzvednou v delším časovém odstupu od kremace. Uchování po dobu jednoho roku je zpravidla bezplatné.

[36] Ceny se pohybují od 70 Kč za jedno písmeno do velikosti 4 cm. Lze ovšem používat i jiné než zlaté barvy, záleží na barvě kamene, nápis musí být kontrastní. Jednotlivé vitríny kolumbária jsou zpravidla unifikované a pozůstalí se tedy musí přizpůsobit konkrétním podmínkám.

[37] Novela zákona o pohřebnictví platná od 1. 9. 2017 zavedla nová pravidla evidence mrtvých na veřejných pohřebištích, aby bylo možné ji lépe kontrolovat.

Tabulka č. 2.1 **Běžné ceny za hřbitovní služby a hrobová zařízení v roce 2016**

	CENA v Kč včetně DPH			
	pořízení *	**nájem na 10 let**	**uložení rakve**	**uložení popela**
hrobka	100 000 - 200 000	3 000 - 15 000	1 000 - 3 500	1 000 - 4 200
klasický hrob	35 000 - 80 000	1 200 - 8 500 (kol. 3 000)	1 200 – 2 500 **	150 – 1 200
urnový hrob	20 000 - 40 000	600 – 4 000 (kol. 1 200)	---	150 - 700
kolumbárium	3 500 - 13 000 ***	500 - 2 500	---	175 - 600
rozptyl či vsyp	---	---	---	750 - 2 000

*Pozn. * jedná se o zboží a služby dodávané kamenickými firmami, cena zahrnuje základy, umístění hrobu na místě a nápis na pomníku, neobsahuje cenu za kopání hrobu; ** uložení rakve nezahrnuje cenu za vykopání a zahrnutí hrobu, která činí cca 4-9 000 Kč; *** zpravidla se nepořizuje, pouze pronajímá*

Zdroj: VPHO 2017

2.6 Pohřbení na obecní náklady (tzv. „sociální pohřby")

Termínem „sociální pohřby"[38] bývají označovány případy, kdy se nenajde žádný pozůstalý, který by zajistil pohřbení mrtvého těla, a pohřbení tedy zajišťuje obec. Tento postup je stanoven zákonem (§ 5 zákona o pohřebnictví č. 256/2001 Sb.), který říká, že **pohřbení mrtvého lidského těla musí zajistit obec, na jejímž území k úmrtí došlo nebo bylo nalezeno** či vyloženo z dopravního prostředku. Obcím tato povinnost vzniká v případech, že do 96 hodin od oznámení úmrtí nesjedná pohřbení těla žádný vypravitel pohřbu, nebo v případech, že nebyla zjištěna totožnost mrtvého do 1 týdne od zjištění úmrtí. Obec má v těchto případech zajistit „pohřbení slušným způsobem podle místních zvyklostí" (§ 5 zákona č. 256/2001 Sb., část 1). Slušné pohřbení dle místních zvyklostí se může regionálně velmi lišit, nicméně praxe doposud byla ve většině obcí stejná. Tzv. „sociální pohřby" nejsou v ČR v naprosté většině případů pohřby v tradičním či etnologickém chápání toho termínu. Neobsahují totiž žádnou obřadnou složku se společenským rozměrem. **V naprosté většině případů obce sjednávají prostou kremaci bez obřadu**. Přesnější je proto označení sociální pohřbení. Do září 2017 navíc nebylo výjimečné, že některé obce zajistily pouze kremaci v krematoriu a další fází, tedy uložením zpopelněných ostatků na veřejném pohřebišti, se nezabývaly.

V praxi do září 2017 platilo, že přestože sociální pohřby sjednávané obcemi mohou být provedeny jak uložením těla do hrobu, tak kremací, v naprosté většině případů se jednalo o kremace bez obřadu. Signifikantní přitom je, že **počty tzv. sociálních pohřbů sjednaných a uhrazených obcemi v posledních letech velmi výrazně vzrůstají** (Kotrlý, 2012). A nejedná se pouze o případy pohřbení osob žijících osamoceně na okraji společnosti, bezdomovců či osob žijících v ústavech či věznicích. Stále častější jsou i případy, kdy pozůstalí z řad příbuzných sice existují a o smrti příbuzného se dozvědí, ale odmítají se zabývat jeho pohřbením.

Obce přitom mají právo následně vymáhat náklady na pohřeb/pohřbení a opatření pohřebiště na pozůstalých či úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových (není-li dědiců). **Tyto náklady by měly být hrazeny z pozůstalosti** (§ 114 občanského zákoníku, č. 89/2012 Sb.). Občanský zákoník rovněž říká, že: „Pokud pozůstalost nestačí ke krytí nákladů toho způsobu pohřbu, jaký si zesnulý přál, musí být pohřben alespoň slušným způsobem podle místních zvyklostí." (§ 114

[38] Termín „sociální pohřeb" se rozšířil v souvislosti s agendou MMR ČR. Agenda sociálních pohřbů na MMR ČR se řídí vyhláškou MMR č. 277/2017 Sb., o postupu obce při zajištění slušného pohřbení.

občanského zákoníku, č. 89/2012 Sb.). Pokud pozůstalost na pokrytí nákladů na sociální pohřbení nestačí, mají obce od 1. 1. 2002 **právo žádat o jejich refundaci stát**. Konkrétně prostřednictvím MMR ČR, kde musí doložit všechny uznatelné náklady vynaložené na každý jednotlivý sociální pohřeb, tedy pohřbení nemajetných a opuštěných zesnulých. Počet podávaných i uhrazených žádostí v posledním desetiletí výrazně narostl (viz tab. č. 2.2). Zhruba 10 let ovšem trvalo, než se rozšířila znalost obcí o tomto právu a obce začaly MMR ČR žádat o úhradu vzniklých nákladů v souvislosti s pohřbením,[39] aby je nemusely hradit ze svých rozpočtů. Zrušení plošného pohřebného v roce 2008 nemělo údajně na nárůst počtu žádostí významný vliv (Kotrlý, 2013: 97).

Tabulka č. 2.2 **Sociální pohřby sjednané obcemi a zpětně uhrazené MMR ČR v letech 2007-2015**[40]

	počet uhrazených žádostí	**počet zesnulých**	**vyplacená částka v Kč**	**průměrná částka uhrazená MMR za 1 pohřbeného**
2007	98	140	849 078	6 064
2008	235	345	2 027 212	5 875
2009	329	410	2 499 371	6 096
2010	544	726	4 599 918	6 335
2011	665	918	5 755 918	6 269
2012	1 125	1 362	8 999 425	6 607
2013	1 053	1 445	9 404 246	6 508
2014	1 069	1 312	8 749 864	6 669
2015	1 096	1 444	9 604 764	6 651

Pozn.: Jedná se o přehled objemu finančních prostředků vyplacených v daném roce obcím za tzv. sociální pohřby, tedy pohřbení nemajetných a opuštěných zemřelých. Údaj se neshoduje s počty zemřelých, jimž v daném roce obce zajistily pohřbení. O uhrazení nákladů lze žádat i za několik let zpětně, nebo o ně obce žádat nemusí, přestože sociální pohřby sjednávají. V jedné žádosti mohou obce žádat o refundaci nákladů na pohřbení více osob.

Zdroj: MMR ČR, tab. převzata z Vládního návrhu zákona 954/0, s. 18.

Ze srovnání tab. č. 2.2 s údaji zjištěnými v našem výzkumu (viz kap. 2.4 o kremacích bez obřadu) zjišťujeme, že průměrné ceny za kremace bez obřadu sjednané obcemi jsou často nižší v porovnání s cenami, které musí pozůstalí hradit za stejné služby - tedy kremaci bez obřadu - v pohřebních organizacích. **Průměrná částka uhrazená MMR ČR obcím za jedno sociální pohřbení** činila **v roce 2015 zhruba 6 650 Kč**. To ovšem bylo ještě v době, kdy MMR refundovalo pouze náklady účtované pohřebním ústavem za pohřební služby, tedy nikoliv za hřbitovní služby a uložení ostatků na veřejném pohřebišti.[41] Navíc to bylo v době, kdy obce ještě ze zákona nemusely uložení ostatků na veřejném pohřebišti zajišťovat.[42] Nižší ceny pak mnohde vychází např. z toho, že se může jednat o organizaci spravovanou obcí, v jiných

[39] Do 1. 9. 2017 hradilo MMR obcím jen prokázané a doložené náklady účtované pohřebním ústavem. Tedy nikoliv náklady na pohřbení sestávající z hřbitovních poplatků, cestovních výloh a na zřízení pomníku či úpravu hrobu.

[40] Za poskytnutá data děkujeme T. Kotrlému z MMR ČR.

[41] Pokud byly náklady spojené s pohřbem hrazeny obci z pozůstalosti, byly mezi ně počítány vedle pohřebních služeb i hřbitovní služby (s výjimkou nájmu hrobového místa) a náklady na zřízení pomníku a úpravu hrobu do 20 tis. Kč, dále cestovní výlohy a jedna třetina přiměřených nákladů na smuteční ošacení.

[42] Povinnost uložení ostatků na veřejném pohřebišti a přesnější specifikace důstojného pohřbení sjednávaného obcemi je až záležitostí novely zákona o pohřebnictví platné od 1. 9. 2017.

případech se pohřební firmy snaží vyjít obcím vstříc například jako protislužbu za to, že jim obec za dostupnou cenu pronajímá smuteční obřadní síň atp.

Námi provedený výzkum cen v pohřebních službách zjistil, že ceny placené obcemi za sociální pohřbení byly v roce 2016 zpravidla vyšší, než vyplývá z údajů MMR o refundacích žádostí obcí. V našem výzkumném vzorku bylo celkem 21 organizací, které „sociální pohřby" pro obce vykonávaly a poskytly o nich údaje. Minimální ceny za ně se pohybovaly v rozmezí od 5 000 Kč až po 12 000 Kč. Přitom se v obou těchto mezních případech jednalo o technické služby města. Nelze tedy říci, že by organizace pracující pod správou města byly levnější než soukromé firmy. **Průměrná minimální cena za sociální pohřbení pak činila 8 150 Kč**. Když jsme se ovšem ptali na běžnou či nejčastější cenu za sociální pohřbení sjednávané obcí, byly ceny vyšší. To je dáno dalšími nezbytnými náklady, především na převozy těla a na jeho uložení v chladicím boxu, a dále dle způsobu uložení ostatků. Zjistili jsme, že běžné ceny, které pohřební organizace účtovaly obcím za „sociální pohřby", se v letech 2016-2017 pohybovaly od 6 000 do 14 000 Kč. Cenové rozpětí v této oblasti je tedy opravdu značné, podobně jako je tomu i u cen za pohřební služby obecně. Na základě dat z 22 pohřebních organizací z různých míst ČR lze říci, že **průměrná cena, za kterou pohřební organizace vykonávaly v roce 2016 „sociální pohřby" činila 9 000 Kč** (včetně DPH). Pracovníci mnohých pohřebních organizací v rozhovorech ovšem upozorňovali na skutečnost, že tato částka bude v souvislosti s novelou zákona o pohřebnictví platnou od 1. září 2017 narůstat.

O tom, kolik sociálních pohřbení obce každoročně sjednají, neexistuje žádná centrální evidence. Data z MMR jsou pouze za ty obce, které požádají o refundaci a zahrnují tedy pouze případy, kde pozůstalost nestačí na pokrytí nákladů na pohřbení. Dle údajů z pohřebních organizací jejich počet ovšem vzrůstá. Ve velkých pohřebních organizacích pracujících pod správou města a zároveň provozujících krematorium mohou kremace bez obřadu sjednané obcemi zaujímat až kolem 5 či dokonce až 9 % ze všech sjednaných pohřbení.[43] V menších pohřebních firmách mohou činit zhruba 1-2 % a mnohé pohřební organizace je nerealizují vůbec.

Novela zákona platná od 1. září roku 2017 přesně stanoví, že v případech, kdy zajišťuje pohřbení obec, je po kremaci nezbytné rovněž uložit urnu se zpopelněnými ostatky na veřejném pohřebišti. To předtím nebylo určeno a mnohé obce se pohřbením zabývaly jen po fázi kremace, kterou zajistily. I díky tomu mohly být náklady na sociální pohřbení mnohde velmi nízké, protože nezahrnovaly cenu za hřbitovní služby. Náš výzkum v pohřebních organizacích potvrdil, že **mnohé pohřební organizace poskytují kremaci bez obřadu za nižší cenu v případech, že ji objednává obec, oproti případům, kdy stejnou službu objednají pozůstalí**. Rozdíl může činit až několik tisíc Kč. Urny s popelem byly často likvidovány či ukládány na náklady pohřebních ústavů. Nízké ceny za pohřební služby při sjednávání pohřbů obcemi mohly ovšem být v některých případech způsobené i skutečností, že obec následně ukládala zpopelněné ostatky na vlastní náklady na veřejném pohřebišti, které provozovala. Novela zákona o pohřebnictví byla vedena snahou, aby i sociální pohřbení probíhala dostatečně pietním způsobem a jejich ceny vzrostly. Předpokládalo se totiž, že pokud bude cena za kremaci bez obřadu stejná pro pozůstalé jako pro obce, pak se pozůstalí nebudou tak často uchylovat k tomu, aby se záměrně vyhnuli sjednání pohřbení svého blízkého a následně hradili náklady za něj obci (Kotrlý, 2012; vládní návrh zákona 954/0). Zda bude novela zákona o pohřebnictví v tomto ohledu úspěšná a přinese pokles či alespoň stagnaci počtu sociálních pohřbení sjednávaných obcemi, zatím nelze vzhledem ke krátkému období její platnosti zhodnotit.

[43] Takto vysokých podílů dosahují na severozápadě Čech.

3. Dopady úmrtí na příjmovou situaci rodiny

Úmrtí člena rodiny má na život pozůstalých řadu důsledků. V této studii se nezabýváme psychickými ani sociálními konsekvencemi, které s sebou odchod blízkého člověka přináší. **Zaměřujeme se na finanční dopady**, to znamená **na proměnu finanční situace rodiny po úmrtí některého z jejích členů**. Cílem následující analýzy je popsat tyto proměny v několika předem definovaných typech domácností: v domácnostech seniorů, u rodin s dětmi, vč. osamělého rodiče s dítětem a u bezdětných párů v produktivním věku. Vzhledem k šíři možných variant daných různou finanční úrovní, které lze v rámci jednotlivých typů sledovat, a s cílem postihnout právě tyto různě příjmově situované rodiny, se jako nejvhodnější jeví použití modelového srovnání.

Pro každý typ domácnosti tak lze namodelovat její určitou příjmovou úroveň danou výší pracovních, případně sociálních příjmů. Věnujeme se prioritně **domácnostem s průměrnými nebo podprůměrnými příjmy**. Vysokopříjmové domácnosti zde vzhledem k jejich lepším příjmovým možnostem a předpokládaným menším těžkostem, jak ekonomicky zvládnout úmrtí blízké osoby, nesledujeme. Na základě níže stanovených parametrů (zejména složení domácnosti, výše příjmů, výše nákladů na bydlení) jsou zjištěné výsledky modelového srovnání promítnuty do přehledových tabulek, v nichž je zachycena sociálně-ekonomická situace domácnosti před a po úmrtí jejího člena.[44]

3.1 Metodologie modelů - vstupní parametry

Modelové srovnání dopadů úmrtí jednoho člena rodiny na ekonomickou situaci této rodiny vychází z několika předpokladů, jejichž přehled zde uvádíme. Podrobnější nastavení vč. možných specifik je dále rozebráno u jednotlivých modelových typů domácností.

Příjmy z pracovní činnosti jsou odvozeny od průměrných hrubých mezd mužů a žen, případně z různých poměrů k nim (např. mzdy na úrovni dvou třetin průměrné mzdy). Při výpočtu čisté mzdy si každý z poplatníků uplatňuje slevu na dani na poplatníka (2 070 Kč měsíčně). Daňové zvýhodnění na nezaopatřené děti (tj. daňovou slevu a příp. daňový bonus) uplatňuje osoba s vyššími příjmy (muž). Sleva na dani na 1 dítě v rodině činí 1 117 Kč měsíčně, na druhé dítě 1 617 Kč a na třetí a další dítě 2 017 Kč. Se slevou na dani na manželku s nízkými či nulovými příjmy, kterou lze zúčtovat pouze za celý rok, v modelech nepočítáme.

Příjmy ze sociálních dávek jsou stanoveny na základě platných legislativních nároků na příslušné dávky (např. u přídavku na dítě, příspěvku na bydlení, pozůstalostních důchodů), v případě starobních důchodů jsou odvozeny z jejich průměrné výše pro muže a ženy.

Podkladem pro nastavení těchto parametrů jsou dostupné statistiky ČSÚ a MPSV, příp. výběrová šetření (např. SILC), přičemž data SILC 2015 sloužila i ke stanovení **nákladů na bydlení** rodin či jednotlivců v nájemních nebo vlastních bytech. V návaznosti na rozdílné náklady na bydlení je rozlišováno pět velikostních kategorií obcí, ve kterých domácnosti žijí.

[44] Vzhledem k nedostupnosti dat nejsou ve studii zohledněny případné úspory jedinců či rodin plánované přímo na zajištění pohřbu ani případné pojištění pohřbu.

Z dávek státní sociální podpory je v modelech počítáno s přídavky na děti, s příspěvkem na bydlení a s rodičovským příspěvkem. Dávky hmotné nouze, byť by na ně v některých rodinách pravděpodobně mohl vniknout nárok, nejsou uvažovány. Nárok na **přídavek na dítě** (PD) má nezaopatřené dítě, které žije v rodině, jejíž rozhodný příjem je nižší než 2,4násobek částky životního minima rodiny. Přídavek je vyplácen ve třech výších podle věku nezaopatřeného dítěte (500, 610, 700 Kč). Do rozhodného příjmu se vedle pracovních příjmů započítává rodičovský příspěvek a pozůstalostní důchody. Bude-li to relevantní, zohledníme při interpretaci výsledků možnosti rodiny dosáhnout na PD podle právní úpravy platné od ledna 2018 (tj. pro rodiny s příjmem do 2,7násobku životního minima rodiny, příp. přídavek na dítě ve vyšších částkách).

Nárok na **příspěvek na bydlení** (PB) má vlastník nebo nájemce bytu, který je v bytě přihlášen k trvalému pobytu, jestliže (1) jeho náklady na bydlení přesahují částku součinu rozhodného příjmu v rodině a koeficientu 0,30 (na území Prahy koeficientu 0,35), a zároveň (2) součin rozhodného příjmu v rodině a koeficientu 0,30, resp. 0,35 není vyšší než částka normativních nákladů na bydlení. Výše příspěvku na bydlení pak za kalendářní měsíc činí rozdíl mezi normativními náklady na bydlení a rozhodným příjmem rodiny vynásobeným koeficientem 0,30, resp. 0,35. Pokud jsou skutečné náklady na bydlení nižší než normativní náklady na bydlení, náleží příspěvek na bydlení ve výši rozdílu mezi těmito náklady na bydlení a rozhodným příjmem rodiny vynásobeným koeficientem 0,30, resp. 0,35. Do rozhodného příjmu pro nárok na příspěvek na bydlení se započítávají přídavky na děti, rodičovský příspěvek a (pozůstalostní) důchody.

Normativní náklady na bydlení platné pro rok 2017 jsou dány zákonem o státní sociální podpoře a při zohlednění počtu osob a velikosti místa bydliště činí:

a) pro nájemní byty:

počet osob v rodině	velikost obce				
	Praha	100 tis. ob. +	50-99 tis. ob.	10-49 tis. ob.	do 10 tis. ob.
1	7 720	6 114	5 822	4 950	4 763
2	11 004	8 806	8 407	7 213	6 957
3	14 896	12 022	11 500	9 939	9 604
4 a více	18 577	15 112	14 482	12 599	12 195

b) pro vlastní (příp. družstevní) byty:

počet osob v rodině	velikost obce				
	Praha	100 tis. ob. +	50-99 tis. ob.	10-49 tis. ob.	do 10 tis. ob.
1	4 357	4 357	4 357	4 357	4 357
2	6 429	6 429	6 429	6 429	6 429
3	8 880	8 880	8 880	8 880	8 880
4 a více	11 244	11 244	11 244	11 244	11 244

Výši **rodičovského příspěvku** v našich modelech předpokládáme 7 600 Kč.

Částky **životního minima** rodiny vychází z platné právní úpravy v roce 2017 a jsou podkladem jak pro zjišťování nároku na přídavek na dítě, tak pro zhodnocení celkové příjmové situace rodiny. V rodinách s dětmi rozlišujeme rodiny s jedním, dvěma nebo třemi dětmi, přičemž jejich věkové kategorie jsou specifikovány u konkrétních modelů.

Výsledný čistý příjem rodiny je konstruován jako součet čistých příjmů z pracovní činnosti a příslušných sociálních dávek (ze státní sociální podpory nebo z důchodového pojištění). Od tohoto příjmu jsou pak odečteny náklady na bydlení. Konečný ukazatel - **čistý příjem rodiny po odečtení nákladů na bydlení** - je považován za jeden z indikátorů míry příjmové chudoby a ve vztahu k životnímu minimu rodiny umožňuje posoudit její příjmovou situaci. **Domácnost, jejíž reziduální příjem, tj. čistý příjem domácnosti po odečtení nákladů na bydlení, je nižší než její životní minimum, lze považovat za chudou** (resp. v hmotné nouzi), jelikož její příjmy nepokryjí ani životní minimum jejích členů a náklady na bydlení (blíže viz Sirovátka a kol., 2015). **Domácnost s reziduálním příjmem do 1,5násobku životního minima pak můžeme pokládat za domácnost ohroženou hmotnou nouzí**. Výskyt jedné či obou těchto situací bude v modelech barevně zvýrazněn.

Při úmrtí člena rodiny, zpravidla dospělého člena rodiny, se při výpočtu příjmů postupuje obdobně, jen s mírnými úpravami. V rodinách s dětmi nově uplatňuje daňové zvýhodnění na děti pozůstalá osoba (žena). Pozůstalé manželce či manželovi náleží vdovský či vdovecký důchod. V této souvislosti je **v modelech rozlišován** typ předchozího soužití partnerů, tj. **zda byli manželé nebo žili nesezdaně**.[45] Pozůstalému nezaopatřenému dítěti náleží sirotčí důchod. Výše nákladů na bydlení zůstává v modelech na stejné úrovni, v dlouhodobějším horizontu lze předpokládat jejich mírné snížení v souvislosti s úsporami v oblasti služeb (spotřeba vody, elektřiny apod.). Podrobnosti k podmínkám a výpočtu pozůstalostních důchodů jsou uvedeny v kapitole 1.2, příp. u konkrétních modelových typů.

V prvních zhruba 2-3 měsících po úmrtí člena domácnosti lze předpokládat určitý propad jejích příjmů, než se vyřídí žádosti o pozůstalostní důchody, o sociální dávky, příp. převedou daňové slevy na děti. Zde prezentované modely toto „přechodné" období nezohledňují, zaměřují se na předpokládanou „běžnou" finanční situaci rodiny po této době, nicméně je žádoucí mít tuto skutečnost na paměti. Určitou změnu lze očekávat i na straně výdajů, přičemž se může jednat jak o jejich snížení (především v oblasti běžných spotřebních výdajů - potravin, oblečení, zdraví, zájmových aktivit apod.), tak i o jejich zvýšení (způsobené například nákupem služeb na činnosti, které vykonávala zesnulá osoba, např. různé domácní práce, opravy).

Analýza dopadů úmrtí člena domácnosti na socioekonomickou situaci domácnosti zahrnuje **tyto modelové typy domácností**:

1) pár seniorů, oba se starobním důchodem → úmrtí jednoho z partnerů,
2) pár s nezaopatřenými dětmi → úmrtí hlavního živitele (muže),
3) pár v produktivním věku bez dětí → úmrtí jednoho z partnerů,
4) samoživitel s dítětem → úmrtí dítěte.

[45] Registrovanému partnerství není v modelech věnována zvláštní pozornost. Nicméně vzhledem k nemožnosti nárokovat vdovské/vdovecké důchody by pro ně platily obdobné výsledky jako za nesezdané páry.

3.2 Úmrtí seniora ve starobním důchodu v dvoučlenné seniorské domácnosti

Průměrný vyplácený **starobní důchod** v roce 2016 činil 11 439 Kč (Höhne, Šťastná, 2017). Muži přitom mívají v průměru zhruba o 2 200 Kč vyšší důchod než ženy. Podle statistik MPSV je mužům nejčastěji vyplácen důchod v rozmezí 12 000 až 12 999 Kč (19 %), dále 11 000-11 999 Kč a 13 000-13 999 Kč (v souhrnu 53 % všech vyplacených důchodů; stav k 31. 12. 2016). Ženy pobírají důchod nejčastěji ve výši 9 000-9 999 Kč (22 %) a v následujících dvou intervalech (v souhrnu 58 % vyplacených důchodů). Dvanáctitisícová hranice je jakýmsi zlomem - nižší důchod mají většinou ženy, vyšší důchod častěji muži.

Podobné výsledky navíc s podrobnějším rozložením domácností důchodců podle výše jejich důchodu prezentují data SILC 2015. Průměrný důchod mužů činí 12 464 Kč a žen 10 335 Kč. Muži mají vyšší důchod než ženy v 80 % případů, nejčastěji od 1 do 3 tisíc Kč (ve 39 %). Větší než třítisícový rozdíl v důchodech se vyskytuje u 30 % domácností, menší než tisícový pak u 11 % domácností. V pětině domácností mají oba partneři důchod stejný nebo žena má vyšší než muž (v průměru o 1 400 Kč). Z decilového rozložení dále vyplývá, že desetina nejchudších důchodců má důchod nižší než 10 200 Kč v případě mužů a 8 030 Kč v případě žen. Desetina nejbohatších mužů důchodců naopak pobírá důchod více než 15 000 Kč, resp. u žen více než 13 000 Kč.

Na základě uvedených zjištění jsme pro modelové srovnání zvolili tyto varianty:

A. domácnost seniorů s **průměrným důchodem** muže (12 500 Kč) a ženy (10 300 Kč),

B. domácnost seniorů s **nízkým důchodem** muže (10 000 Kč) a ženy (8 000 Kč),

C. domácnost seniorů s **vysokým důchodem** muže (15 000 Kč) a ženy (13 000 Kč),

D. domácnost seniorů se **stejným důchodem** muže a ženy (11 500 Kč),

E. domácnost seniorů s **velmi rozdílným důchodem** muže (14 000 Kč) a ženy (9 000 Kč).

Žijí-li důchodci v nájemním bytě, přesahují průměrné náklady na bydlení 8 200 Kč, přičemž v Praze a v dalších velkých městech (nad 100 tisíc obyvatel) atakují desetitisícovou hranici, v obcích do 50 tisíc obyvatel činí v průměru necelých 7 tisíc Kč. Náklady za užívání vlastního bytu se pohybují na úrovni 5 tisíc Kč, odlišnosti podle velikosti obce již nejsou tak markantní jako u nájemního bydlení. Do modelů tak budou zahrnuty varianty zohledňující **tři různé výše nákladů na bydlení**: 10 000 Kč a 7 000 Kč v nájemním bytě a 5 000 Kč v bytě v osobním vlastnictví. Přitom víme, že dva senioři bydlí nejčastěji ve vlastním domě (44 %) nebo bytě (32 %), zatímco v nájemním bytě žije 8 % důchodcovských párů (SILC 2015).

V modelech je sledován nárok domácnosti na příspěvek na bydlení a v případě **úmrtí jednoho z partnerů** nárok a výše vdovského nebo vdoveckého důchodu. Vzhledem k předpokladu, že pozůstalý pobírá vlastní starobní důchod, bude pozůstalostní důchod vyplácen v tzv. souběhu, tj. v částkách pohybujících se (v návaznosti na výši předchozího starobního důchodu zemřelého) přibližně mezi jedním a třemi tisíci Kč.

Domácnosti s čistým příjmem po odečtení nákladů na bydlení nižším než její životní minimum jsou v jednotlivých tabulkách zvýrazněny oranžovým pozadím. Domácnosti s reziduálním příjmem do 1,5násobku životního minima jsou odlišeny šedým pozadím.

Tabulka č. 3.1A **Domácnost dvou seniorů s <u>průměrným</u> starobním důchodem**

VÝCHOZÍ SITUACE

PŘÍJMY						
důchod - muž	**12 500**			životní minimum	5 970	
důchod - žena	**10 300**					
příjem dom.	22 800					
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	10 000	7 000	5 000	10 000	7 000	5 000
	příspěvek na bydlení (PB)			**příjem domácnosti + PB - N**		
- Praha	2 020	-	-	14 820	14 800	17 800
- 100 tis. ob.+	1 966	160	-	14 766	15 960	17 800
- 50-99 tis. ob.	1 567	160	-	14 367	15 960	17 800
- 10-49 tis. ob.	373	160	-	13 173	15 960	17 800
- do 10 tis. ob.	117	117	-	12 917	15 917	17 800

ÚMRTÍ JEDNOHO ZE SENIORŮ

	žili v MANŽELSTVÍ						**žili NESEZDANĚ**					
	ZEMŘE MUŽ			**ZEMŘE ŽENA**			**ZEMŘE MUŽ**			**ZEMŘE ŽENA**		
důchod pozůstal.	10 300			12 500			10 300			12 500		
vdov./vdovec.d.	2 488			1 938			-			-		
příjem dom.	12 788			14 438			10 300			12 500		
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	10 000	7 000	5 000	10 000	7 000	5 000	10 000	7 000	5 000	10 000	7 000	5 000
	příspěvek na bydlení (PB)						**příspěvek na bydlení (PB)**					
- Praha	3 244	2 524	-	2 667	1 947	-	4 115	3 395	752	3 345	2 625	-
- 100 tis. ob.+	2 278	2 278	521	1 783	1 783	-	3 024	3 024	1 267	2 364	2 364	607
- 50-99 tis. ob.	1 986	1 986	521	1 491	1 491	-	2 732	2 732	1 267	2 072	2 072	607
- 10-49 tis. ob.	1 114	1 114	521	619	619	-	1 890	1 860	1 267	1 200	1 200	607
- do 10 tis. ob.	927	927	521	432	432	-	1 673	1 673	1 267	1 013	1 013	607
	příjem domácnosti + PB - N						**příjem domácnosti + PB - N**					
- Praha	6 032	8 312	7 788	7 105	9 385	9 438	4 415	6 695	6 052	5 845	8 125	7 500
- 100 tis. ob.+	5 066	8 066	8 309	6 221	9 221	9 438	3 324	6 324	6 567	4 864	7 864	8 107
- 50-99 tis. ob.	4 774	7 774	8 309	5 929	8 929	9 438	3 032	6 032	6 567	4 572	7 572	8 107
- 10-49 tis. ob.	3 902	6 902	8 309	5 057	8 057	9 438	2 160	5 160	6 567	3 700	6 700	8 107
- do 10 tis. ob.	3 715	6 715	8 309	4 870	7 870	9 438	1 973	4 973	6 567	3 513	6 513	8 107
životní minimum	3 410											

Tabulka č. 3.1B **Domácnost dvou seniorů s <u>nízkým</u> starobním důchodem**

VÝCHOZÍ SITUACE

PŘÍJMY						
důchod - muž	**10 000**			životní minimum	5 970	
důchod - žena	**8 000**					
příjem dom.	18 000					
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	10 000	7 000	5 000	10 000	7 000	5 000
	příspěvek na bydlení (PB)			**příjem domácnosti + PB - N**		
- Praha	3 700	700	-	11 700	11 700	13 000
- 100 tis. ob.+	3 406	1 600	-	11 406	12 600	13 000
- 50-99 tis. ob.	3 007	1 600	-	11 007	12 600	13 000
- 10-49 tis. ob.	1 813	1 600	-	9 813	12 600	13 000
- do 10 tis. ob.	1 557	1 557	-	9 557	12 557	13 000

ÚMRTÍ JEDNOHO ZE SENIORŮ

	žili v MANŽELSTVÍ						**žili NESEZDANĚ**					
	ZEMŘE MUŽ			**ZEMŘE ŽENA**			**ZEMŘE MUŽ**			**ZEMŘE ŽENA**		
důchod pozůstal.	8 000			10 000			8 000			10 000		
vdov./vdovec.d.	1 863			1 363			-			-		
příjem dom.	9 863			11 363			8 000			10 000		
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	10 000	7 000	5 000	10 000	7 000	5 000	10 000	7 000	5 000	10 000	7 000	5 000
	příspěvek na bydlení (PB)						**příspěvek na bydlení (PB)**					
- Praha	4 268	3 548	905	3 743	3 023	380	4 920	4 200	1 557	4 220	3 500	857
- 100 tis. ob.+	3 155	3 155	1 398	2 705	2 705	948	3 714	3 714	1 957	3 114	3 114	1 357
- 50-99 tis. ob.	2 863	2 863	1 398	2 413	2 413	948	3 422	3 422	1 957	2 822	2 822	1 357
- 10-49 tis. ob.	1 991	1 991	1 398	1 541	1 541	948	2 550	2 550	1 957	1 950	1 950	1 357
- do 10 tis. ob.	1 804	1 804	1 398	1 354	1 354	948	2 363	2 363	1 957	1 763	1 763	1 357
	příjem domácnosti + PB - N						**příjem domácnosti + PB - N**					
- Praha	4 131	6 411	5 768	5 106	7 386	6 743	2 920	5 200	4 557	4 220	6 500	5 857
- 100 tis. ob.+	3 018	6 018	6 261	4 068	7 068	7 311	1 714	4 714	4 957	3 114	6 114	6 357
- 50-99 tis. ob.	2 726	5 726	6 261	3 776	6 776	7 311	1 422	4 422	4 957	2 822	5 822	6 357
- 10-49 tis. ob.	1 854	4 854	6 261	2 904	5 904	7 311	550	3 550	4 957	1 950	4 950	6 357
- do 10 tis. ob.	1 667	4 667	6 261	2 717	5 717	7 311	363	3 363	4 957	1 763	4 763	6 357
životní minimum	3 410											

Tabulka č. 3.1C **Domácnost dvou seniorů s vysokým starobním důchodem**

VÝCHOZÍ SITUACE

PŘÍJMY						
důchod - muž	**15 000**			životní minimum	5 970	
důchod - žena	**13 000**					
příjem dom.	28 000					
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	10 000	7 000	5 000	10 000	7 000	5 000
	příspěvek na bydlení (PB)			**příjem domácnosti + PB - N**		
- Praha	200	-	-	18 200	21 000	23 000
- 100 tis. ob.+	406	-	-	18 406	21 000	23 000
- 50-99 tis. ob.	-	-	-	18 000	21 000	23 000
- 10-49 tis. ob.	-	-	-	18 000	21 000	23 000
- do 10 tis. ob.	-	-	-	18 000	21 000	23 000

ÚMRTÍ JEDNOHO ZE SENIORŮ

	žili v MANŽELSTVÍ						**žili NESEZDANĚ**					
	ZEMŘE MUŽ			**ZEMŘE ŽENA**			**ZEMŘE MUŽ**			**ZEMŘE ŽENA**		
důchod pozůstal.	13 000			15 000			13 000			15 000		
vdov./vdovec.d.	3 113			2 613			-			-		
příjem dom.	16 113			17 613			13 000			15 000		
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	10 000	7 000	5 000	10 000	7 000	5 000	10 000	7 000	5 000	10 000	7 000	5 000
	příspěvek na bydlení (PB)						**příspěvek na bydlení (PB)**					
- Praha	2 080	1 360	-	1 555	835	-	3 170	2 450	-	2 470	1 750	-
- 100 tis. ob.+	1 280	1 280	-	830	830	-	2 214	2 214	457	1 614	1 614	-
- 50-99 tis. ob.	988	988	-	538	538	-	1 922	1 922	457	1 322	1 322	-
- 10-49 tis. ob.	116	116	-	-	-	-	1 050	1 050	457	450	450	-
- do 10 tis. ob.	-	-	-	-	-	-	863	863	457	263	263	-
	příjem domácnosti + PB - N						**příjem domácnosti + PB - N**					
- Praha	8 193	10 473	11 113	9 168	11 448	12 613	6 170	8 450	8 000	7 470	9 750	10 000
- 100 tis. ob.+	7 393	10 393	11 113	8 443	11 443	12 613	5 214	8 214	8 457	6 614	9 614	10 000
- 50-99 tis. ob.	7 101	10 101	11 113	8 151	11 151	12 613	4 922	7 922	8 457	6 322	9 322	10 000
- 10-49 tis. ob.	6 229	9 229	11 113	7 613	10 613	12 613	4 050	7 050	8 457	5 450	8 450	10 000
- do 10 tis. ob.	6 113	9 113	11 113	7 613	10 613	12 613	3 863	6 863	8 457	5 263	8 263	10 000
životní minimum	3 410											

Tabulka č. 3.1D **Domácnost dvou seniorů se stejným starobním důchodem**

VÝCHOZÍ SITUACE

PŘÍJMY						
důchod - muž	**11 500**			životní minimum	5 970	
důchod - žena	**11 500**					
příjem dom.	23 000					
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	10 000	7 000	5 000	10 000	7 000	5 000
	příspěvek na bydlení (PB)			**příjem domácnosti + PB - N**		
- Praha	1 950	-	-	14 950	16 000	18 000
- 100 tis. ob.+	1 906	100	-	14 906	16 100	18 000
- 50-99 tis. ob.	1 507	100	-	14 507	16 100	18 000
- 10-49 tis. ob.	313	100	-	13 313	16 100	18 000
- do 10 tis. ob.	57	57	-	13 057	16 057	18 000

ÚMRTÍ JEDNOHO ZE SENIORŮ

	žili v MANŽELSTVÍ			**žili NESEZDANĚ**		
	ZEMŘE MUŽ nebo ŽENA			**ZEMŘE MUŽ nebo ŽENA**		
důchod pozůstal.	11 500			11 500		
vdov./vdovec.d.	2 238			-		
příjem dom.	13 738			11 500		
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	10 000	7 000	5 000	10 000	7 000	5 000
	příspěvek na bydlení (PB)					
- Praha	2 912	2 192	-	3 695	2 975	332
- 100 tis. ob.+	1 993	1 993	236	2 664	2 664	907
- 50-99 tis. ob.	1 701	1 701	236	2 372	2 372	907
- 10-49 tis. ob.	829	829	236	1 500	1 500	907
- do 10 tis. ob.	642	642	236	1 313	1 313	907
	příjem domácnosti + PB - N					
- Praha	6 650	8 930	8 738	5 195	7 475	6 832
- 100 tis. ob.+	5 731	8 731	8 974	4 164	7 164	7 407
- 50-99 tis. ob.	5 439	8 439	8 974	3 872	6 872	7 407
- 10-49 tis. ob.	4 567	7 567	8 974	3 000	6 000	7 407
- do 10 tis. ob.	4 380	7 380	8 974	2 813	5 813	7 407
životní minimum	3 410					

Tabulka č. 3.1E **Domácnost dvou seniorů s velmi rozdílným starobním důchodem**

VÝCHOZÍ SITUACE

PŘÍJMY						
důchod - muž	**14 000**			životní minimum	5 970	
důchod - žena	**9 000**					
příjem dom.	23 000					
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	10 000	7 000	5 000	10 000	7 000	5 000
	příspěvek na bydlení (PB)			**příjem domácnosti + PB - N**		
- Praha	1 950	-	-	14 950	16 000	18 000
- 100 tis. ob.+	1 906	100	-	14 906	16 100	18 000
- 50-99 tis. ob.	1 507	100	-	14 507	16 100	18 000
- 10-49 tis. ob.	313	100	-	13 313	16 100	18 000
- do 10 tis. ob.	57	57	-	13 057	16 057	18 000

ÚMRTÍ JEDNOHO ZE SENIORŮ

	žili v MANŽELSTVÍ						**žili NESEZDANĚ**					
	ZEMŘE MUŽ			**ZEMŘE ŽENA**			**ZEMŘE MUŽ**			**ZEMŘE ŽENA**		
důchod pozůstal.	9 000			14 000			9 000			14 000		
vdov./vdovec.d.	2 863			1 613			-			-		
příjem dom.	11 863			15 613			9 000			14 000		
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	10 000	7 000	5 000	10 000	7 000	5 000	10 000	7 000	5 000	10 000	7 000	5 000
	příspěvek na bydlení (PB)						**příspěvek na bydlení (PB)**					
- Praha	3 568	2 848	205	2 255	1 535	-	4 570	3 850	1 207	2 820	2 100	-
- 100 tis. ob.+	2 555	2 555	798	1 430	1 430	-	3 414	3 414	1 657	1 914	1 914	157
- 50-99 tis. ob.	2 263	2 263	798	1 138	1 138	-	3 122	3 122	1 657	1 622	1 622	157
- 10-49 tis. ob.	1 391	1 391	798	266	266	-	2 250	2 250	1 657	750	750	157
- do 10 tis. ob.	1 204	1 204	798	79	79	-	2 063	2 063	1 657	563	563	157
	příjem domácnosti + PB - N						**příjem domácnosti + PB - N**					
- Praha	5 431	7 711	7 068	7 868	10 148	10 613	3 570	5 850	5 207	6 820	9 100	9 000
- 100 tis. ob.+	4 418	7 418	7 661	7 043	10 043	10 613	2 414	5 414	5 657	5 914	8 914	9 157
- 50-99 tis. ob.	4 126	7 126	7 661	6 751	9 751	10 613	2 122	5 122	5 657	5 622	8 622	9 157
- 10-49 tis. ob.	3 254	6 254	7 661	5 879	8 879	10 613	1 250	4 250	5 657	4 750	7 750	9 157
- do 10 tis. ob.	3 067	6 067	7 661	5 692	8 692	10 613	1 063	4 063	5 657	4 563	7 563	9 157
životní minimum	3 410											

Výsledky modelů - shrnutí

Příjmová situace <u>dvou seniorů pobírajících starobní důchod</u> je i při zohlednění různých nákladů na bydlení poměrně příznivá. Všechny sledované typové domácnosti mají reziduální příjem (tj. příjem po odpočtu nákladů na bydlení) vyšší než dvojnásobek jejich životního minima. Výjimku představují pouze senioři s podprůměrnými důchody a zároveň s vysokými platbami za bydlení v nájemním bytě (tabulka č. 3.1B). Žijí-li senioři ve vlastním bytě, kde jsou náklady na bydlení na průměrné částce 5 000 Kč, pak jsou schopni hradit výdaje za bydlení i bez nároku na příspěvek na bydlení, a to při různých úrovních důchodu. Zcela odlišná je situace v nájemních bytech, ve kterých téměř všichni (kromě seniorů s nadprůměrným důchodem, viz tabulka č. 3.1C) splňují podmínky nároku na příspěvek na bydlení, především pak tehdy, dosahují-li výdaje na bydlení k částce 10 000 Kč.

Celkovou finanční situaci domácnosti však utvářejí vedle zmiňovaných příjmů a nákladů na bydlení také další výdaje, jak ty běžné, pravidelné, tak výdaje spíše nestandardní či nenadálé. Podle dat statistiky rodinných účtů za rok 2015 potřebovaly dvoučlenné domácnosti nepracujících důchodců **k pokrytí svých celkových peněžních výdajů 89 % svých čistých peněžních příjmů** (ČSÚ, 2016a).[46] V rámci šetření SILC 2015 bylo mj. zjišťováno, zda si domácnost může dovolit zaplatit z vlastních zdrojů neočekávaný výdaj ve výši 9 700 Kč. Mezi domácnostmi dvou seniorů není na tyto nenadálé případy připravena každá čtvrtá domácnost (23 %). Žijí-li senioři v nájemním bytě, týká se to téměř každé druhé domácnosti (45 %). Z hlediska velikosti obce by si nečekaný výdaj nemohli dovolit spíše obyvatelé ve městech s 10-49 tisíci obyvateli (29 %), lépe by ho naopak zvládli lidé žijící ve větších městech (19 %). Splátkami půjček, úvěrů, příp. hypoték jsou domácnosti dvou seniorů zatíženy minimálně. Splácení hypotéky uvedla 2 % seniorů (ve vlastním nebo družstevním bytě), jiné půjčky celkově 3 % seniorů.

Podívejme se nejprve na situaci, kdy **<u>zemře jeden z manželů</u>**, a příjmy domácnosti poklesnou. Pozůstalému manželovi vzniká nárok na **vdovský či vdovecký důchod, který bude pobírat v tzv. souběhu se svým starobním důchodem**. Jeho výše zpravidla činí čtvrtinu z procentní výměry starobního důchodu zesnulého. Jinými slovy každá stokoruna starobního důchodu následně „vygeneruje" 25 Kč pozůstalostního důchodu. Měl-li např. jeden muž starobní důchod ve výši 14 000 Kč a druhý 10 000 Kč, rozdíl ve vdovském důchodu jejich manželek bude "pouze" čtvrtinový, tj. 1 000 Kč (viz tabulky č. 3.1B a 3.1E). Finanční ztráta tak bude relativně vyšší pro pozůstalou ženu po manželovi s vysokým starobním důchodem, resp. rozdíl v celkových příjmech mezi těmito dvěma domácnostmi (před úmrtím a po úmrtí muže) se absolutně i relativně sníží.

Přestože vdovský důchod je (v rámci nastavení modelů) **vyšší než důchod vdovecký** (v důsledku nižšího starobního důchodu žen), **výsledné příjmy domácností ovdovělých žen jsou nižší než v případě ovdovělých mužů**. Příspěvek na bydlení se ovdovělým seniorům (po žádosti) navýší, nově na něj většinou[47] dosáhnou i vlastníci bytů. Hranicí pro nárok na příspěvek na bydlení je pro jednotlivce hradícího 5 000 Kč měsíčně za vlastní byt celkový příjem kolem 14 000 Kč. (Přetrvávající) **vysoké náklady na bydlení v nájemních bytech však ovdovělé muže a zvláště ženy dostávají do reálného ohrožení chudobou či hmotnou nouzí**. Těmto potížím častěji čelí senioři v menších obcích s průměrnými a zejména podprůměrnými důchody.

[46] Pro srovnání: dvoučlenné domácnosti s pracujícími členy a bez dětí vynaložily na své výdaje 81 % příjmů.

[47] S výjimkou ovdovělých mužů s průměrným nebo vysokým důchodem (tabulky č. 3.1A, 3.1C, 3.1E) a ovdovělých žen s vysokým důchodem (tabulka č. 3.1C).

Uhrazení nákladů na bydlení si často vyžádá jejich (téměř) celý důchod. Naproti tomu nadprůměrný starobní a pozůstalostní důchod zachová reziduální příjmy (vysoko) nad dvojnásobkem životního minima domácnosti (tabulka č. 3.1C).

Úmrtí partnera, se kterým pozůstalá osoba nebyla sezdána, ji staví do ještě složitější finanční situace (ve srovnání s manželským párem). Příspěvek na bydlení je sice poskytován ve vyšší částce, jeho navýšení však nekompenzuje chybějící vdovský či vdovecký důchod. Chudoba a hmotná nouze ohrožuje opět spíše pozůstalé ženy, nicméně do rizikové situace se dostávají i muži, především ti, kteří žijí v nájemních bytech s vysokými výdaji za bydlení. V nejhorší příjmové situaci se ocitají senioři s nízkými důchody (tabulka č. 3.1B). Citelnější propad příjmů a vyšší riziko chudoby zaznamenávají po započtení vysokých nákladů na bydlení také pozůstalé ženy bydlící v nájemním bytě (s vysokými náklady), zejména ty s nízkým důchodem, ale výjimkou nejsou ani ženy s vysokým důchodem.

Zajímavé srovnání nabízejí dále tabulky č. 3.1A, 3.1D a 3.1E, ve kterých jsou obdobné až stejně vysoké celkové příjmy domácností dvou seniorů (cca 23 000 Kč), i když individuální důchody mužů a žen jsou značně diferencované. Z propočtů lze vyvodit, že **čím vyšší je starobní důchod muže oproti ženě, tím hůře bude žena zvládat finanční závazky v případě manželova úmrtí**. Důvodem je totiž její nízký starobní důchod, který i po započtení vyššího vdovského důchodu zůstává nižší (tabulka č. 3.1E) než v případě vyššího starobního důchodu a nižšího vdovského důchodu (tabulka č. 3.1D). U nesezdaných partnerů se do tíživější situace také dostávají pozůstalé ženy, přičemž kvůli absenci pozůstalostního důchodu je propad jejich příjmů hlubší.

Proměnu finanční situace domácnosti a vyšší napjatost rozpočtu domácností důchodců jednotlivců dokládají i statistické údaje. Senioři žijící samostatně již téměř veškeré (99 %) své příjmy utratí a téměř nic neuspoří. Muži se svými prostředky vyjdou o trochu lépe (potřebují 95 % příjmů na své výdaje) než ženy, jejichž výdaje v průměru (byť nepatrně) překročí jejich příjmy, příp. je musí dorovnávat ze svých úspor (100,5 %; ČSÚ, 2016a). Senioři jednotlivci by i obtížněji sháněli finance na neočekávané výdaje. Nenadálý výdaj ve výši 9 700 Kč si nemůže dovolit třetina (35 %) mužů pobírajících starobní a vdovecký důchod a více než polovina (55 %) žen čerpajících vlastní starobní důchod v kombinaci s vdovským důchodem (SILC, 2015). Senioři žijící samostatně tak častěji deklarují, že vycházení s příjmy je pro ně obtížnější než v domácnostech dvou seniorů.

3.3 Úmrtí hlavního živitele v úplné rodině s nezaopatřenými dětmi

Průměrná hrubá mzda zaměstnanců (na přepočtené počty) činila 27 575 Kč v roce 2016 (Höhne, Šťastná, 2017). Největší podíl zaměstnanců měl hrubou mzdu mezi 20 001 až 30 000 Kč (36 %), třetina (33 %) měla mzdu vyšší, necelá třetina (31 %) naopak nižší (ČSÚ, 2017a). Mzdy žen byly ve srovnání se mzdami mužů v průměru o 21 % nižší (25 283 Kč, resp. 32 134 Kč; ČSÚ, 2017b). „Jen" zhruba desetiprocentní diference byla přitom u nejmladších (do 29 let) a nejstarších (60-64 let) zaměstnanců, na druhou stranu až o 28 % nižší mzdy měly ženy oproti mužům ve věku 35-49 let. Měsíční (mediánové) mzdové rozdíly mezi muži a ženami se zvyšují

s počtem dětí a snižují[48] v závislosti na věku nejmladšího dítěte v rodině (od maxima při přítomnosti 3-5letého dítěte v rodině), přičemž ani v případě dospělých dětí v domácnosti nedosahuje mzdový rozdíl úrovně rozdílu u bezdětných (Pytliková, 2015).

Podle dat SILC 2015 ve dvou třetinách rodin pracují oba partneři, ve čtvrtině rodin je výdělečně činný pouze muž, přičemž partnerka je v převážné většině v domácnosti, pečuje o dítě (na rodičovské dovolené) nebo o jinou blízkou osobu. Zbývajících 7 % tvoří rodiny, ve kterých má pracovní příjem pouze žena (3 %) nebo žádný z partnerů (4 %). Rodiny s jedním nebo dvěma dětmi vykazují celkově obdobné rozložení, ve tří- a vícedětných rodinách je relativně častější ekonomická neaktivita ženy nebo obou rodičů.

V zájmu přehlednosti modelových typů rodin jsme při jejich výběru zohlednili **různý počet a věk dětí a ekonomickou aktivitu rodičů**. Porovnávat budeme rodiny:

- s 1 dítětem do 6 let věku, muž - pracuje, žena - pobírá rodičovský příspěvek,
- s 1 dítětem (různého věku), muž - pracuje, žena - pracuje,
- se 2 dětmi, obě do 6 let věku, muž - pracuje, žena - pobírá rodičovský příspěvek,
- se 2 dětmi (obě ve stejné věkové kategorii), muž - pracuje, žena - pracuje,
- se 3 dětmi, všechny ve věku 6-15 let, muž - pracuje, žena - nepracuje,
- se 3 dětmi, všechny ve věku 6-15 let, muž - pracuje, žena - pracuje.

Příjmové rozložení domácností vychází z různé úrovně průměrné hrubé mzdy. Při průměrné hrubé mzdě muže (cca 32 000 Kč) a ženy (cca 25 000 Kč) hospodaří rodina s čistými příjmy ve výši 45-48 tisíc Kč (podle počtu dětí), což koresponduje s výsledky z dat SILC 2015. Hrubá mzda zhruba čtvrtiny mužů (28 %) a čtvrtiny žen (27 %) přitom nepřevyšuje 21 000 Kč, resp. 17 000 Kč (ČSÚ, 2017b). Tyto částky odpovídají přibližně dvěma třetinám průměrné hrubé mzdy. Sledovat budeme i rodiny s rozdílnými příjmy, kdy muž pracuje za průměrnou mzdu a žena za polovinu této mzdy. Daňové zvýhodnění na děti uplatňuje muž, se slevou na dani na manžela/ku s nízkými či nulovými příjmy v modelech nepočítáme. V rodinách s (jedním či dvěma) předškolními dětmi, kdy žena nepracuje, bereme za její příjem rodičovský příspěvek (RP) ve výši 7 600 Kč. Ve třídětných rodinách s nepracující ženou je její příjem nulový. Z dalších dávek SSP posuzujeme nárok na přídavek na dítě a na příspěvek na bydlení.

Modely tedy zohlední tyto příjmové úrovně rodin:

- při **výdělečné činnosti obou rodičů:**
  - **průměrnou** hrubou mzdu muže 32 000 Kč, ženy 25 000 Kč,
  - **nízkou** hrubou mzdu muže 21 000 Kč, ženy 17 000 Kč,
  - **rozdílnou** hrubou mzdu muže 32 000 Kč, ženy 16 000 Kč,
- při **výdělečné činnosti muže** a **ekonomické neaktivitě ženy** (žena pobírá RP ve výši 7 600 Kč nebo má nulový příjem):
  - **průměrnou** hrubou mzdu muže 32 000 Kč,
  - **nízkou** hrubou mzdu muže 21 000 Kč.

[48] Při použití hodinových mezd namísto měsíčních zůstává mzdový rozdíl na úrovni 25-27 % v závislosti na věku nejmladšího dítěte (od 3 do 18 let).

Propojíme-li ekonomickou (ne)aktivitu rodičů s počtem a věkem dětí, zaměříme se na následující typy rodin:

A. rodina s 1 dítětem do 6 let věku, muž má průměrnou hrubou mzdu, žena pobírá RP,

B. rodina s 1 dítětem do 6 let věku, muž má nízkou hrubou mzdu, žena pobírá RP,

C. rodina s 1 dítětem různého věku, muž a žena mají průměrnou hrubou mzdu,

D. rodina s 1 dítětem různého věku, muž a žena mají nízkou hrubou mzdu,

E. rodina s 1 dítětem různého věku, muž a žena mají velmi rozdílné mzdy,

F. rodina se 2 dětmi do 6 let věku, muž má průměrnou hrubou mzdu, žena pobírá RP,

G. rodina se 2 dětmi do 6 let věku, muž má nízkou hrubou mzdu, žena pobírá RP,

H. rodina se 2 dětmi různého věku, muž a žena mají průměrnou hrubou mzdu,

I. rodina se 2 dětmi různého věku, muž a žena mají nízkou hrubou mzdu,

J. rodina se 2 dětmi různého věku, muž a žena mají velmi rozdílné mzdy,

K. rodina se 3 dětmi (6-15 let), muž má průměrnou hrubou mzdu, žena nepracuje,

L. rodina se 3 dětmi (6-15 let), muž má nízkou hrubou mzdu, žena nepracuje,

M. rodina se 3 dětmi (6-15 let), muž a žena mají průměrnou hrubou mzdu,

N. rodina se 3 dětmi (6-15 let), muž a žena mají nízkou hrubou mzdu,

O. rodina se 3 dětmi (6-15 let), muž a žena mají velmi rozdílné mzdy.

Většina úplných rodin s dětmi bydlí ve vlastním domě (42 %) nebo bytě (29 %), nájemní byt obývá každá pátá rodina (19 %). Náklady na bydlení dosahují v bytech v osobním vlastnictví necelých 6 tisíc Kč za měsíc. Nájemní bydlení je opět nákladnější (v průměru 9 300 Kč). Ve městech nad 100 tisíc obyvatel (vč. Prahy) zaplatí rodiny s dětmi průměrně kolem 12 000 Kč měsíčně, v menších městech a obcích (5-99 tisíc obyvatel) pak průměrně přes 8 tisíc Kč. Do modelů tak budou zahrnuty **náklady na bydlení** ve vlastním bytě ve výši 6 000 Kč a v nájemním bytě ve výši 8 000 Kč a 12 000 Kč.

V modelech předpokládáme **úmrtí hlavního živitele, tj. muže**. Slevy na dani na děti po té uplatňuje (pracující) žena. Vzhledem k tomu, že muž nebyl poživatelem starobního důchodu, vychází výše pozůstalostních důchodů (vdovských a sirotčích) z výpočtu invalidního důchodu pro invaliditu III. stupně, na který by měl zesnulý nárok. Pro jeho výpočet předpokládáme mužův celoživotní (v čase konstantní) příjem na úrovni průměrné mzdy (resp. na úrovni zhruba dvou třetin průměrné mzdy) a průměrnou dobu pojištění 44 let (viz Holub, Šlapák, 2010). Výpočtový základ, ze kterého bude následně odvozena procentní výměra důchodu, se určí redukcí osobního vyměřovacího základu, což je měsíční průměr úhrnu ročních vyměřovacích základů pojištěnce za rozhodné období. To znamená, že nejprve podle daných redukčních hranic „zredukujeme" mzdu muže: do částky 12 423 Kč se mzda započte plně, do částky 112 928 Kč pouze z 26 %. Zjištěný redukovaný osobní vyměřovací základ se následně násobí stanovenou (1,5 %) sazbou za každý celý rok pojištění (vč. dopočtené doby do dosažení důchodového věku; celkově 44 let). Výsledkem je výše procentní výměry invalidního důchodu.

*Příklad: Muž měl (průměrnou) hrubou mzdu ve výši 32 000 Kč. Předpokládáme, že (by) vždy pracoval za průměrnou mzdu. Osobní (redukovaný) vyměřovací základ bude činit 17 513 Kč (12 423 + 0,26 * (32 000 - 12 423)). Procentní výměra invalidního*

*důchodu je rovna 11 559 Kč (17 513 * 0,015 * 44). Výše (sólo) vdovského důchodu se rovná 8 330 Kč (2 550 + 50 % z 11 559). Výše sirotčího důchodu (na 1 dítě) se rovná 7 174 Kč (2 550 + 40 % z 11 559).*

Domácnosti s čistým příjmem po odečtení nákladů na bydlení nižším než její životní minimum jsou v jednotlivých tabulkách zvýrazněny oranžovým pozadím. Domácnosti s reziduálním příjmem do 1,5násobku životního minima jsou odlišeny šedým pozadím.

Tabulka č. 3.2A **Rodina <u>s 1 dítětem</u> do 6 let věku, <u>průměrná hrubá mzda muže</u>, <u>rodičovský příspěvek</u> (RP) <u>ženy</u>**

VÝCHOZÍ SITUACE

PŘÍJMY	hrubá mzda	čistá mzda	**RP**	životní minimum		7 710
muž	**32 000**	25 235				
žena	**-**		7 600	**přídavky na děti (PD)**		
čistý příjem dom.	32 835			*čistý příjem dom. / žm*		*4,3*
přídavky na děti	-			výše PD		-
čistý příjem + PD	32 835					
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	12 000	8 000	6 000	12 000	8 000	6 000
	příspěvek na bydlení (PB)			**příjem domácnosti + PB - N**		
- Praha	508	-	-	21 343	24 835	26 835
- 100 tis. ob.+	2 150	-	-	22 985	24 835	26 835
- 50-99 tis. ob.	1 650	-	-	22 485	24 835	26 835
- 10-49 tis. ob.	89	-	-	20 924	24 835	26 835
- do 10 tis. ob.	-	-	-	20 835	24 835	26 835

ÚMRTÍ MUŽE

ZEMŘE MUŽ	**žili v MANŽELSTVÍ**			**žili NESEZDANĚ**		
RP ženy	7 600			7 600		
vdovský důchod	8 330			-		
sirotčí důchod	7 174			7 174		
čistý příjem dom.	23 103			14 774		
přídavky na děti	-			-		
čistý příjem + PD	23 103			14 774		
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	12 000	8 000	6 000	12 000	8 000	6 000
	příspěvek na bydlení (PB)					
- Praha	2 918	-	-	5 833	2 829	829
- 100 tis. ob.+	1 875	1 069	-	4 374	3 568	1 568
- 50-99 tis. ob.	1 476	1 069	-	3 975	3 568	1 568
- 10-49 tis. ob.	282	282	-	2 781	2 781	1 568
- do 10 tis. ob.	-	-	-	2 525	2 525	1 568
	příjem domácnosti + PB - N					
- Praha	14 021	15 103	17 103	8 607	9 603	9 603
- 100 tis. ob.+	12 978	16 172	17 103	7 148	10 342	10 342
- 50-99 tis. ob.	12 579	16 172	17 103	6 749	10 342	10 342
- 10-49 tis. ob.	11 385	15 385	17 103	5 555	9 555	10 342
- do 10 tis. ob.	11 103	15 103	17 103	5 299	9 299	10 342
životní minimum	4 880					

Tabulka č. 3.2B **Rodina <u>s 1 dítětem</u> do 6 let věku, <u>nízká hrubá mzda muže</u>, <u>rodičovský příspěvek</u> (RP) <u>ženy</u>**

VÝCHOZÍ SITUACE

PŘÍJMY	hrubá mzda	čistá mzda	**RP**	životní minimum		7 710
muž	**21 000**	17 656				
žena	**-**		7 600	**přídavky na děti (PD)**		
čistý příjem dom.	25 256			čistý příjem dom. / žm		3,3
přídavky na děti	-			výše PD		-
čistý příjem + PD	25 256					
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	12 000	8 000	6 000	12 000	8 000	6 000
	příspěvek na bydlení (PB)			**příjem domácnosti + PB - N**		
- Praha	3 160	-	-	16 416	17 256	19 256
- 100 tis. ob.+	4 423	423	-	17 679	17 679	19 256
- 50-99 tis. ob.	3 923	423	-	17 179	17 679	19 256
- 10-49 tis. ob.	2 362	423	-	15 618	17 679	19 256
- do 10 tis. ob.	2 027	423	-	15 283	17 679	19 256

ÚMRTÍ MUŽE

ZEMŘE MUŽ	**žili v MANŽELSTVÍ**			**žili NESEZDANĚ**		
RP ženy	7 600			7 600		
vdovský důchod	7 386			-		
sirotčí důchod	6 418			6 418		
čistý příjem dom.	21 404			14 018		
přídavky na děti	-			-		
čistý příjem + PD	21 404			14 018		
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	12 000	8 000	6 000	12 000	8 000	6 000
	příspěvek na bydlení (PB)					
- Praha	3 513	509	-	6 098	3 094	1 094
- 100 tis. ob.+	2 385	1 579	-	4 600	3 794	1 794
- 50-99 tis. ob.	1 986	1 579	-	4 201	3 794	1 794
- 10-49 tis. ob.	792	792	-	3 007	3 007	1 794
- do 10 tis. ob.	536	536	-	2 751	2 751	1 794
	příjem domácnosti + PB - N					
- Praha	12 917	13 913	15 404	8 116	9 112	9 112
- 100 tis. ob.+	11 789	14 983	15 404	6 619	9 813	9 813
- 50-99 tis. ob.	11 390	14 983	15 404	6 220	9 813	9 813
- 10-49 tis. ob.	10 196	14 196	15 404	5 026	9 026	9 813
- do 10 tis. ob.	9 940	13 940	15 404	4 770	8 770	9 813
životní minimum	4 880					

Tabulka č. 3.2C **Rodina <u>s 1 dítětem</u> (různého věku), <u>průměrné hrubé mzdy muže a ženy</u>**

VÝCHOZÍ SITUACE

PŘÍJMY	hrubá mzda	čistá mzda		životní minimum rodiny (dle věku dítěte)		
muž	**32 000**	25 235		do 6 let	6-15 let	16 a více let
žena	**25 000**	19 295		7 710	8 110	8 420
čistý příjem dom.	44 530			*čistý příjem dom. / žm*		
přídavky na děti	-			*5,8*	*5,5*	*5,3*
čistý příjem + PD	44 530					
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	12 000	8 000	6 000	12 000	8 000	6 000
	příspěvek na bydlení (PB)			**příjem domácnosti + PB - N**		
- Praha	-	-	-	32 530	36 530	38 530
- 100 tis. ob.+	-	-	-	32 530	36 530	38 530
- 50-99 tis. ob.	-	-	-	32 530	36 530	38 530
- 10-49 tis. ob.	-	-	-	32 530	36 530	38 530
- do 10 tis. ob.	-	-	-	32 530	36 530	38 530

ÚMRTÍ MUŽE

ZEMŘE MUŽ	**žili v MANŽELSTVÍ**			**žili NESEZDANĚ**		
č. mzda ženy	20 412			20 412		
vdovský důchod	8 330			-		
sirotčí důchod	7 174			7 174		
čistý příjem dom.	35 915			27 586		
přídavky na děti	-			-		
čistý příjem + PD	35 915			27 586		
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	12 000	8 000	6 000	12 000	8 000	6 000
	příspěvek na bydlení (PB)					
- Praha	-	-	-	1 349	-	-
- 100 tis. ob.+	-	-	-	530	-	-
- 50-99 tis. ob.	-	-	-	131	-	-
- 10-49 tis. ob.	-	-	-	-	-	-
- do 10 tis. ob.	-	-	-	-	-	-
	příjem domácnosti + PB – N					
- Praha	23 915	27 915	29 915	16 935	19 586	21 586
- 100 tis. ob.+	23 915	27 915	29 915	16 116	19 586	21 586
- 50-99 tis. ob.	23 915	27 915	29 915	15 717	19 586	21 586
- 10-49 tis. ob.	23 915	27 915	29 915	15 586	19 586	21 586
- do 10 tis. ob.	23 915	27 915	29 915	15 586	19 586	21 586
věk dítěte, životní minimum rodiny	do 6 let		6-15 let		16 a více let	
	4 880		5 280		5 590	

Tabulka č. 3.2D **Rodina <u>s 1 dítětem</u> (různého věku), <u>nízké hrubé mzdy muže a ženy</u>**

VÝCHOZÍ SITUACE

PŘÍJMY	hrubá mzda	čistá mzda		životní minimum rodiny (dle věku dítěte)		
muž	**21 000**	17 656		do 6 let	6-15 let	16 a více let
žena	**17 000**	13 783		7 710	8 110	8 420
čistý příjem dom.	31 439			*čistý příjem dom. / žm*		
přídavky na děti	-			*4,1*	*3,9*	*3,7*
čistý příjem + PD	31 439					
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	12 000	8 000	6 000	12 000	8 000	6 000
	příspěvek na bydlení (PB)			**příjem domácnosti + PB - N**		
- Praha	996	-	-	20 435	23 439	25 439
- 100 tis. ob.+	2 568	-	-	22 007	23 439	25 439
- 50-99 tis. ob.	2 068	-	-	21 507	23 439	25 439
- 10-49 tis. ob.	507	-	-	19 946	23 439	25 439
- do 10 tis. ob.	172	-	-	19 611	23 439	25 439

ÚMRTÍ MUŽE

ZEMŘE MUŽ	**žili v MANŽELSTVÍ**			**žili NESEZDANĚ**		
č. mzda ženy	14 900			14 900		
vdovský důchod	7 386			-		
sirotčí důchod	6 418			9 418		
čistý příjem dom.	28 704			21 318		
přídavky na děti	-			-		
čistý příjem + PD	28 704			21 318		
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	12 000	8 000	6 000	12 000	8 000	6 000
	příspěvek na bydlení (PB)					
- Praha	958	-	-	3 543	539	-
- 100 tis. ob.+	195	-	-	2 410	1 604	-
- 50-99 tis. ob.	-	-	-	2 011	1 604	-
- 10-49 tis. ob.	-	-	-	817	817	-
- do 10 tis. ob.	-	-	-	561	561	-
	příjem domácnosti + PB - N					
- Praha	17 662	20 704	22 704	12 861	13 857	15 318
- 100 tis. ob.+	16 899	20 704	22 704	11 729	14 923	15 318
- 50-99 tis. ob.	16 704	20 704	22 704	11 330	14 923	15 318
- 10-49 tis. ob.	16 704	20 704	22 704	10 136	14 136	15 318
- do 10 tis. ob.	16 704	20 704	22 704	9 880	13 880	15 318
věk dítěte, životní minimum rodiny	do 6 let		6-15 let		16 a více let	
	4 880		5 280		5 590	

Tabulka č. 3.2E **Rodina <u>s 1 dítětem</u> (různého věku), <u>rozdílné hrubé mzdy muže a ženy</u>**

VÝCHOZÍ SITUACE

PŘÍJMY	hrubá mzda	čistá mzda		životní minimum rodiny (dle věku dítěte)		
muž	**32 000**	25 235		do 6 let	6-15 let	16 a více let
žena	**16 000**	13 094		7 710	8 110	8 420
čistý příjem dom.	38 329			*čistý příjem dom. / žm*		
přídavky na děti	-			*5,0*	*4,7*	*4,6*
čistý příjem + PD	38 329					
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	12 000	8 000	6 000	12 000	8 000	6 000
	příspěvek na bydlení (PB)			**příjem domácnosti + PB - N**		
- Praha	-	-	-	26 329	30 329	32 329
- 100 tis. ob.+	501	-	-	26 830	30 329	32 329
- 50-99 tis. ob.	-	-	-	26 329	30 329	32 329
- 10-49 tis. ob.	-	-	-	26 329	30 329	32 329
- do 10 tis. ob.	-	-	-	26 329	30 329	32 329

ÚMRTÍ MUŽE

ZEMŘE MUŽ	**žili v MANŽELSTVÍ**			**žili NESEZDANĚ**		
č. mzda ženy	14 211			14 211		
vdovský důchod	8 330			-		
sirotčí důchod	7 174			7 174		
čistý příjem dom.	29 714			21 385		
přídavky na děti	-			-		
čistý příjem + PD	29 714			21 385		
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	12 000	8 000	6 000	12 000	8 000	6 000
	příspěvek na bydlení (PB)					
- Praha	604	-	-	3 519	515	-
- 100 tis. ob.+	-	-	-	2 391	1 585	-
- 50-99 tis. ob.	-	-	-	1 992	1 585	-
- 10-49 tis. ob.	-	-	-	798	798	-
- do 10 tis. ob.	-	-	-	542	542	-
	příjem domácnosti + PB - N					
- Praha	18 318	21 714	23 714	12 907	13 900	15 385
- 100 tis. ob.+	17 714	21 714	23 714	11 775	14 969	15 385
- 50-99 tis. ob.	17 714	21 714	23 714	11 376	14 969	15 385
- 10-49 tis. ob.	17 714	21 714	23 714	10 182	14 182	15 385
- do 10 tis. ob.	17 714	21 714	23 714	9 926	13 926	15 385
věk dítěte, životní minimum rodiny	do 6 let		6-15 let		16 a více let	
	4 880		5 280		5 590	

Tabulka č. 3.2F **Rodina <u>se 2 dětmi</u> do 6 let věku, <u>průměrná hrubá mzda muže</u>, <u>rodičovský příspěvek</u> (RP) <u>ženy</u>**

VÝCHOZÍ SITUACE

PŘÍJMY	hrubá mzda	čistá mzda	**RP**	životní minimum		9 450
muž	**32 000**	26 852				
žena	**-**		7 600	**přídavky na děti (PD)**		
čistý příjem dom.	34 452			*čistý příjem dom. / žm*		*3,6*
přídavky na děti	-			výše PD		-
čistý příjem + PD	34 452					
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	12 000	8 000	6 000	12 000	8 000	6 000
	příspěvek na bydlení (PB)			**příjem domácnosti + PB - N**		
- Praha	-	-	-	22 452	26 452	28 452
- 100 tis. ob.+	1 664	-	-	24 116	26 452	28 452
- 50-99 tis. ob.	1 664	-	-	24 116	26 452	28 452
- 10-49 tis. ob.	1 664	-	-	24 116	26 452	28 452
- do 10 tis. ob.	1 664	-	-	24 116	26 452	28 452

ÚMRTÍ MUŽE

ZEMŘE MUŽ	**žili v MANŽELSTVÍ**			**žili NESEZDANĚ**		
RP ženy	7 600			7 600		
vdovský důchod	8 330			-		
sirotčí důchod	14 347			14 347		
čistý příjem dom.	30 277			21 947		
přídavky na děti	-			-		
čistý příjem + PD	30 277			21 947		
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	12 000	8 000	6 000	12 000	8 000	6 000
	příspěvek na bydlení (PB)					
- Praha	1 403	-	-	4 318	318	-
- 100 tis. ob.+	2 917	-	-	5 416	1 416	-
- 50-99 tis. ob.	2 417	-	-	4 916	1 416	-
- 10-49 tis. ob.	856	-	-	3 355	1 416	-
- do 10 tis. ob.	521	-	-	3 020	1 416	-
	příjem domácnosti + PB - N					
- Praha	19 680	22 277	24 277	14 266	14 266	15 947
- 100 tis. ob.+	21 194	22 277	24 277	15 363	15 363	15 947
- 50-99 tis. ob.	20 694	22 277	24 277	14 863	15 363	15 947
- 10-49 tis. ob.	19 133	22 277	24 277	13 302	15 363	15 947
- do 10 tis. ob.	18 798	22 277	24 277	12 967	15 363	15 947
životní minimum	6 620					

Tabulka č. 3.2G **Rodina se 2 dětmi do 6 let věku, nízká hrubá mzda muže, rodičovský příspěvek (RP) ženy**

VÝCHOZÍ SITUACE

PŘÍJMY	hrubá mzda	čistá mzda	**RP**	životní minimum		9 450
muž	**21 000**	19 273				
žena	**-**		7 600	**přídavky na děti (PD)**		
čistý příjem dom.	26 873			*čistý příjem dom. / žm*		*2,8*
přídavky na děti	-			výše PD		-
čistý příjem + PD	26 873					
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	12 000	8 000	6 000	12 000	8 000	6 000
	příspěvek na bydlení (PB)			**příjem domácnosti + PB - N**		
- Praha	2 597	-	-	17 467	18 873	20 873
- 100 tis. ob.+	3 938	-	-	18 811	18 873	20 873
- 50-99 tis. ob.	3 938	-	-	18 811	18 873	20 873
- 10-49 tis. ob.	3 938	-	-	18 811	18 873	20 873
- do 10 tis. ob.	3 938	-	-	18 811	18 873	20 873

ÚMRTÍ MUŽE

ZEMŘE MUŽ	**žili v MANŽELSTVÍ**			**žili NESEZDANĚ**		
RP ženy	7 600			7 600		
vdovský důchod	7 386			-		
sirotčí důchod	12 837			12 837		
čistý příjem dom.	27 822			20 437		
přídavky na děti	-			-		
čistý příjem + PD	27 822			20 437		
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	12 000	8 000	6 000	12 000	8 000	6 000
	příspěvek na bydlení (PB)					
- Praha	2 262	-	-	4 847	847	-
- 100 tis. ob.+	3 653	-	-	5 869	1 869	-
- 50-99 tis. ob.	3 153	-	-	5 369	1 869	-
- 10-49 tis. ob.	1 592	-	-	3 808	1 869	-
- do 10 tis. ob.	1 257	-	-	3 473	1 869	-
	příjem domácnosti + PB - N					
- Praha	18 084	19 822	21 822	13 284	13 284	14 437
- 100 tis. ob.+	19 476	19 822	21 822	14 306	14 306	14 437
- 50-99 tis. ob.	18 976	19 822	21 822	13 806	14 306	14 437
- 10-49 tis. ob.	17 415	19 822	21 822	12 245	14 306	14 437
- do 10 tis. ob.	17 080	19 822	21 822	11 910	14 306	14 437
životní minimum	6 620					

Tabulka č. 3.2H **Rodina <u>se 2 dětmi</u> (různého věku), <u>průměrné hrubé mzdy muže a ženy</u>**

VÝCHOZÍ SITUACE

PŘÍJMY	hrubá mzda	čistá mzda		životní minimum rodiny (obě děti ve věku)		
muž	**32 000**	26 852		do 6 let	6-15 let	16 a více let
žena	**25 000**	19 295		9 450	10 250	10 870
čistý příjem dom.	46 147			*čistý příjem dom. / žm*		
přídavky na děti	-			*4,9*	*4,5*	*4,2*
čistý příjem + PD	46 147					
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	12 000	8 000	6 000	12 000	8 000	6 000
	příspěvek na bydlení (PB)			**příjem domácnosti + PB - N**		
- Praha	-	-	-	34 147	38 147	40 147
- 100 tis. ob.+	-	-	-	34 147	38 147	40 147
- 50-99 tis. ob.	-	-	-	34 147	38 147	40 147
- 10-49 tis. ob.	-	-	-	34 147	38 147	40 147
- do 10 tis. ob.	-	-	-	34 147	38 147	40 147

ÚMRTÍ MUŽE

ZEMŘE MUŽ	**žili v MANŽELSTVÍ**			**žili NESEZDANĚ**		
č. mzda ženy	22 029			22 029		
vdovský důchod	8 330			-		
sirotčí důchod	14 347			14 347		
čistý příjem dom.	44 706			36 376		
přídavky na děti	-			-		
čistý příjem + PD	44 706			36 376		
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	12 000	8 000	6 000	12 000	8 000	6 000
	příspěvek na bydlení (PB)					
- Praha	-	-	-	-	-	-
- 100 tis. ob.+	-	-	-	1 087	-	-
- 50-99 tis. ob.	-	-	-	587	-	-
- 10-49 tis. ob.	-	-	-	-	-	-
- do 10 tis. ob.	-	-	-	-	-	-
	příjem domácnosti + PB - N					
- Praha	32 706	36 706	38 706	24 376	28 376	30 376
- 100 tis. ob.+	32 706	36 706	38 706	25 463	28 376	30 376
- 50-99 tis. ob.	32 706	36 706	38 706	24 963	28 376	30 376
- 10-49 tis. ob.	32 706	36 706	38 706	24 376	28 376	30 376
- do 10 tis. ob.	32 706	36 706	38 706	24 376	28 376	30 376
věk dětí, životní minimum rodiny	obě do 6 let		obě 6-15 let		obě 16 a více let	
	6 620		7 420		8 040	

Tabulka č. 3.2I **Rodina <u>se 2 dětmi</u> (různého věku), <u>nízké hrubé mzdy muže a ženy</u>**

VÝCHOZÍ SITUACE

PŘÍJMY	hrubá mzda	čistá mzda		životní minimum rodiny (obě děti ve věku)		
muž	**21 000**	19 273		do 6 let	6-15 let	16 a více let
žena	**17 000**	13 783		9 450	10 250	10 870
čistý příjem dom.	33 056			*čistý příjem dom. / žm*		
přídavky na děti	-			*3,5*	*3,2*	*3,0*
čistý příjem + PD	33 056					
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	12 000	8 000	6 000	12 000	8 000	6 000
	příspěvek na bydlení (PB)			**příjem domácnosti + PB - N**		
- Praha	430	-	-	21 486	25 056	27 056
- 100 tis. ob.+	2 083	-	-	23 139	25 056	27 056
- 50-99 tis. ob.	2 083	-	-	23 139	25 056	27 056
- 10-49 tis. ob.	2 083	-	-	23 139	25 056	27 056
- do 10 tis. ob.	2 083	-	-	23 139	25 056	27 056

ÚMRTÍ MUŽE

ZEMŘE MUŽ	**žili v MANŽELSTVÍ**			**žili NESEZDANĚ**		
č. mzda ženy	16 517			16 517		
vdovský důchod	7 386			-		
sirotčí důchod	12 837			12 837		
čistý příjem dom.	36 739			29 354		
přídavky na děti	-			-		
čistý příjem + PD	36 739			29 354		
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	12 000	8 000	6 000	12 000	8 000	6 000
	příspěvek na bydlení (PB)					
- Praha	-	-	-	1 726	-	-
- 100 tis. ob.+	978	-	-	3 194	-	-
- 50-99 tis. ob.	478	-	-	2 694	-	-
- 10-49 tis. ob.	-	-	-	1 133	-	-
- do 10 tis. ob.	-	-	-	798	-	-
	příjem domácnosti + PB - N					
- Praha	24 739	28 739	30 739	19 080	21 354	23 354
- 100 tis. ob.+	25 718	28 739	30 739	20 548	21 354	23 354
- 50-99 tis. ob.	25 218	28 739	30 739	20 048	21 354	23 354
- 10-49 tis. ob.	24 739	28 739	30 739	18 487	21 354	23 354
- do 10 tis. ob.	24 739	28 739	30 739	18 152	21 354	23 354
věk dětí, životní minimum rodiny	obě do 6 let		obě 6-15 let		obě 16 a více let	
	6 620		7 420		8 040	

Tabulka č. 3.2J **Rodina <u>se 2 dětmi</u> (různého věku), <u>rozdílné hrubé mzdy muže a ženy</u>**

VÝCHOZÍ SITUACE

PŘÍJMY	hrubá mzda	čistá mzda		životní minimum rodiny (obě děti ve věku)		
muž	**32 000**	26 852		do 6 let	6-15 let	16 a více let
žena	**16 000**	13 094		9 450	10 250	10 870
čistý příjem dom.	39 946			*čistý příjem dom. / žm*		
přídavky na děti	-			*4,2*	*3,9*	*3,7*
čistý příjem + PD	39 946					
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	12 000	8 000	6 000	12 000	8 000	6 000
	příspěvek na bydlení (PB)			**příjem domácnosti + PB - N**		
- Praha	-	-	-	27 946	31 946	33 946
- 100 tis. ob.+	-	-	-	27 946	31 946	33 946
- 50-99 tis. ob.	-	-	-	27 946	31 946	33 946
- 10-49 tis. ob.	-	-	-	27 946	31 946	33 946
- do 10 tis. ob.	-	-	-	27 946	31 946	33 946

ÚMRTÍ MUŽE

ZEMŘE MUŽ	**žili v MANŽELSTVÍ**			**žili NESEZDANĚ**		
č. mzda ženy	15 828			15 828		
vdovský důchod	8 330			-		
sirotčí důchod	14 347			14 347		
čistý příjem dom.	38 505			30 175		
přídavky na děti	-			-		
čistý příjem + PD	38 505			30 175		
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	12 000	8 000	6 000	12 000	8 000	6 000
	příspěvek na bydlení (PB)					
- Praha	-	-	-	1 439	-	-
- 100 tis. ob.+	449	-	-	2 947	-	-
- 50-99 tis. ob.	-	-	-	2 447	-	-
- 10-49 tis. ob.	-	-	-	886	-	-
- do 10 tis. ob.	-	-	-	551	-	-
	příjem domácnosti + PB - N					
- Praha	26 505	30 505	32 505	19 614	22 175	24 175
- 100 tis. ob.+	26 953	30 505	32 505	21 123	22 175	24 175
- 50-99 tis. ob.	26 505	30 505	32 505	20 623	22 175	24 175
- 10-49 tis. ob.	26 505	30 505	32 505	19 062	22 175	24 175
- do 10 tis. ob.	26 505	30 505	32 505	18 727	22 175	24 175
věk dětí, životní minimum rodiny	obě do 6 let		obě 6-15 let		obě 16 a více let	
	6 620		7 420		8 040	

Tabulka č. 3.2K **Rodina <u>se 3 dětmi</u> (6-15 let), <u>průměrná hrubá mzda muže</u>, <u>žena nepracuje</u>**

VÝCHOZÍ SITUACE

PŘÍJMY	hrubá mzda	čistá mzda		životní minimum rodiny (tři děti ve věku)		
muž	**32 000**	28 869			6-15 let	
žena	**-**				12 390	
čistý příjem dom.	28 869			*čistý příjem dom. / žm*		
přídavky na děti	1 830				*2,3*	
čistý příjem + PD	30 699					
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	12 000	8 000	6 000	12 000	8 000	6 000
	příspěvek na bydlení (PB)			**příjem domácnosti + PB - N**		
- Praha	1 255	-	-	19 954	22 699	24 699
- 100 tis. ob.+	2 790	-	-	21 489	22 699	24 699
- 50-99 tis. ob.	2 790	-	-	21 489	22 699	24 699
- 10-49 tis. ob.	2 790	-	-	21 489	22 699	24 699
- do 10 tis. ob.	2 790	-	-	21 489	22 699	24 699

ÚMRTÍ MUŽE

ZEMŘE MUŽ	**žili v MANŽELSTVÍ**			**žili NESEZDANĚ**		
č. mzda ženy	-			-		
vdovský důchod	8 330			-		
sirotčí důchod	21 521			21 521		
čistý příjem dom.	29 850			21 521		
přídavky na děti	-			1 830		
čistý příjem + PD	29 850			23 351		
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	12 000	8 000	6 000	12 000	8 000	6 000
	příspěvek na bydlení (PB)					
- Praha	1 552	-	-	3 827	-	-
- 100 tis. ob.+	3 045	-	-	4 995	995	-
- 50-99 tis. ob.	3 045	-	-	4 995	995	-
- 10-49 tis. ob.	3 045	-	-	4 995	995	-
- do 10 tis. ob.	3 045	-	-	4 995	995	-
	příjem domácnosti + PB - N					
- Praha	19 403	21 850	23 850	15 178	15 351	17 351
- 100 tis. ob.+	20 895	21 850	23 850	16 346	16 346	17 351
- 50-99 tis. ob.	20 895	21 850	23 850	16 346	16 346	17 351
- 10-49 tis. ob.	20 895	21 850	23 850	16 346	16 346	17 351
- do 10 tis. ob.	20 895	21 850	23 850	16 346	16 346	17 351
věk dítěte, životní minimum rodiny			tři děti 6-15 let			
			9 560			

Tabulka č. 3.2L **Rodina <u>se 3 dětmi</u> (6-15 let), <u>nízká hrubá mzda muže</u>, <u>žena nepracuje</u>**

VÝCHOZÍ SITUACE

PŘÍJMY	hrubá mzda	čistá mzda		životní minimum rodiny (tři děti ve věku)		
muž	**21 000**	21 290			6-15 let	
žena	**-**				12 390	
čistý příjem dom.	21 290			*čistý příjem dom. / žm*		
přídavky na děti	1 830				*1,7*	
čistý příjem + PD	23 120					
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	12 000	8 000	6 000	12 000	8 000	6 000
	příspěvek na bydlení (PB)			**příjem domácnosti + PB - N**		
- Praha	3 908	-	-	15 028	15 120	17 120
- 100 tis. ob.+	5 064	1 064	-	16 184	16 184	17 120
- 50-99 tis. ob.	5 064	1 064	-	16 184	16 184	17 120
- 10-49 tis. ob.	5 064	1 064	-	16 184	16 184	17 120
- do 10 tis. ob.	5 064	1 064	-	16 184	16 184	17 120

ÚMRTÍ MUŽE

ZEMŘE MUŽ	**žili v MANŽELSTVÍ**			**žili NESEZDANĚ**		
č. mzda ženy	-			-		
vdovský důchod	7 386			-		
sirotčí důchod	19 255			19 255		
čistý příjem dom.	26 641			19 255		
přídavky na děti	-			1 830		
čistý příjem + PD	26 641			21 085		
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	12 000	8 000	6 000	12 000	8 000	6 000
	příspěvek na bydlení (PB)					
- Praha	2 676	-	-	4 620	620	-
- 100 tis. ob.+	4 008	-	-	5 674	1 674	-
- 50-99 tis. ob.	4 008	-	-	5 674	1 674	-
- 10-49 tis. ob.	4 008	-	-	5 674	1 674	-
- do 10 tis. ob.	4 008	-	-	5 674	1 674	-
	příjem domácnosti + PB – N					
- Praha	17 316	18 641	20 641	13 705	13 705	15 085
- 100 tis. ob.+	18 648	18 641	20 641	14 760	14 760	15 085
- 50-99 tis. ob.	18 648	18 641	20 641	14 760	14 760	15 085
- 10-49 tis. ob.	18 648	18 641	20 641	14 760	14 760	15 085
- do 10 tis. ob.	18 648	18 641	20 641	14 760	14 760	15 085
věk dítěte, životní minimum rodiny			tři děti 6-15 let			
			9 560			

Tabulka č. 3.2M **Rodina <u>se 3 dětmi</u> (6-15 let), <u>průměrné hrubé mzdy muže a ženy</u>**

VÝCHOZÍ SITUACE

PŘÍJMY	hrubá mzda	čistá mzda		životní minimum rodiny (tři děti ve věku)		
muž	**32 000**	28 869			6-15 let	
žena	**25 000**	19 295			12 390	
čistý příjem dom.	48 164			*čistý příjem dom. / žm*		
přídavky na děti	-				*3,9*	
čistý příjem + PD	48 164					
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	12 000	8 000	6 000	12 000	8 000	6 000
	příspěvek na bydlení (PB)			**příjem domácnosti + PB - N**		
- Praha	-	-	-	36 164	40 164	42 164
- 100 tis. ob.+	-	-	-	36 164	40 164	42 164
- 50-99 tis. ob.	-	-	-	36 164	40 164	42 164
- 10-49 tis. ob.	-	-	-	36 164	40 164	42 164
- do 10 tis. ob.	-	-	-	36 164	40 164	42 164

ÚMRTÍ MUŽE

ZEMŘE MUŽ	**žili v MANŽELSTVÍ**			**žili NESEZDANĚ**		
č. mzda ženy	24 046			24 046		
vdovský důchod	8 330			-		
sirotčí důchod	21 521			21 521		
čistý příjem dom.	53 896			45 567		
přídavky na děti	-			-		
čistý příjem + PD	53 896			45 567		
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	12 000	8 000	6 000	12 000	8 000	6 000
	příspěvek na bydlení (PB)					
- Praha	-	-	-	-	-	-
- 100 tis. ob.+	-	-	-	-	-	-
- 50-99 tis. ob.	-	-	-	-	-	-
- 10-49 tis. ob.	-	-	-	-	-	-
- do 10 tis. ob.	-	-	-	-	-	-
	příjem domácnosti + PB – N					
- Praha	41 896	45 896	47 896	33 567	37 567	39 567
- 100 tis. ob.+	41 896	45 896	47 896	33 567	37 567	39 567
- 50-99 tis. ob.	41 896	45 896	47 896	33 567	37 567	39 567
- 10-49 tis. ob.	41 896	45 896	47 896	33 567	37 567	39 567
- do 10 tis. ob.	41 896	45 896	47 896	33 567	37 567	39 567
věk dětí, životní minimum rodiny			tři děti 6-15 let			
			9 560			

Tabulka č. 3.2N **Rodina <u>se 3 dětmi</u> (6-15 let), <u>nízké hrubé mzdy muže a ženy</u>**

VÝCHOZÍ SITUACE

PŘÍJMY	hrubá mzda	čistá mzda		životní minimum rodiny (tři děti ve věku)		
muž	**21 000**	21 290			6-15 let	
žena	**17 000**	13 783			12 390	
čistý příjem dom.	35 073			*čistý příjem dom. / žm*		
přídavky na děti	-				*2,8*	
čistý příjem + PD	35 073					
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	12 000	8 000	6 000	12 000	8 000	6 000
	příspěvek na bydlení (PB)			**příjem domácnosti + PB - N**		
- Praha	-	-	-	23 073	27 073	29 073
- 100 tis. ob.+	1 478	-	-	24 551	27 073	29 073
- 50-99 tis. ob.	1 478	-	-	24 551	27 073	29 073
- 10-49 tis. ob.	1 478	-	-	24 551	27 073	29 073
- do 10 tis. ob.	1 478	-	-	24 551	27 073	29 073

ÚMRTÍ MUŽE

ZEMŘE MUŽ	**žili v MANŽELSTVÍ**			**žili NESEZDANĚ**		
č. mzda ženy	18 534			18 534		
vdovský důchod	7 386			-		
sirotčí důchod	19 255			19 255		
čistý příjem dom.	45 175			37 789		
přídavky na děti	-			-		
čistý příjem + PD	45 175			37 789		
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	12 000	8 000	6 000	12 000	8 000	6 000
	příspěvek na bydlení (PB)					
- Praha	-	-	-	-	-	-
- 100 tis. ob.+	-	-	-	663	-	-
- 50-99 tis. ob.	-	-	-	663	-	-
- 10-49 tis. ob.	-	-	-	663	-	-
- do 10 tis. ob.	-	-	-	663	-	-
	příjem domácnosti + PB – N					
- Praha	33 175	37 175	39 175	25 789	29 789	31 789
- 100 tis. ob.+	33 175	37 175	39 175	26 452	29 789	31 789
- 50-99 tis. ob.	33 175	37 175	39 175	26 452	29 789	31 789
- 10-49 tis. ob.	33 175	37 175	39 175	26 452	29 789	31 789
- do 10 tis. ob.	33 175	37 175	39 175	26 452	29 789	31 789
věk dítěte, životní minimum rodiny			tři děti 6-15 let			
			9 560			

Tabulka č. 3.2O **Rodina <u>se 3 dětmi</u> (6-15 let), <u>rozdílné hrubé mzdy muže a ženy</u>**

VÝCHOZÍ SITUACE

PŘÍJMY	hrubá mzda	čistá mzda		životní minimum rodiny (tři děti ve věku)		
muž	**32 000**	28 869			6-15 let	
žena	**16 000**	13 094			12 390	
čistý příjem dom.	41 963			*čistý příjem dom. / žm*		
přídavky na děti	-				*3,4*	
čistý příjem + PD	41 963					
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	12 000	8 000	6 000	12 000	8 000	6 000
	příspěvek na bydlení (PB)			**příjem domácnosti + PB - N**		
- Praha	-	-	-	29 963	33 963	35 963
- 100 tis. ob.+	-	-	-	29 963	33 963	35 963
- 50-99 tis. ob.	-	-	-	29 963	33 963	35 963
- 10-49 tis. ob.	-	-	-	29 963	33 963	35 963
- do 10 tis. ob.	-	-	-	29 963	33 963	35 963

ÚMRTÍ MUŽE

ZEMŘE MUŽ	**žili v MANŽELSTVÍ**			**žili NESEZDANĚ**		
č. mzda ženy	17 845			17 845		
vdovský důchod	8 330			-		
sirotčí důchod	21 521			21 521		
čistý příjem dom.	47 695			39 366		
přídavky na děti	-			-		
čistý příjem + PD	47 695			39 366		
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	12 000	8 000	6 000	12 000	8 000	6 000
	příspěvek na bydlení (PB)					
- Praha	-	-	-	-	-	-
- 100 tis. ob.+	-	-	-	190	-	-
- 50-99 tis. ob.	-	-	-	190	-	-
- 10-49 tis. ob.	-	-	-	190	-	-
- do 10 tis. ob.	-	-	-	190	-	-
	příjem domácnosti + PB – N					
- Praha	35 695	39 695	41 695	27 366	31 366	33 366
- 100 tis. ob.+	35 695	39 695	41 695	27 556	31 366	33 366
- 50-99 tis. ob.	35 695	39 695	41 695	27 556	31 366	33 366
- 10-49 tis. ob.	35 695	39 695	41 695	27 556	31 366	33 366
- do 10 tis. ob.	35 695	39 695	41 695	27 556	31 366	33 366
věk dítěte, životní minimum rodiny			tři děti 6-15 let			
			9 560			

Výsledky modelů - shrnutí

Reziduální příjmy **modelových <u>úplných rodin s dětmi</u>** se až na výjimky pohybují nad dvojnásobkem a často i nad trojnásobkem životního minima rodiny. Výjimkami jsou rodiny se třemi dětmi a nepracující ženou,[49] příp. se dvěma dětmi a matkou pobírající RP a otcem s nízkou mzdou. Nárok na příspěvek na bydlení většinou uplatňují jen ty rodiny, které hradí vysoké náklady za nájemní bydlení a rodiny s pracujícími rodiči s nízkými mzdami, příp. se ženou bez pracovních příjmů. **Přídavky na děti** mohou reálně čerpat pouze rodiny se třemi dětmi a nepracující ženou (tabulky č. 3.2K, 3.2L). Naproti tomu nedosáhnou na ně (ani podle „mírnějších" podmínek platných od ledna 2018 z hlediska výše příjmů v relaci k životnímu minimu) třídětné rodiny s oběma rodiči pracujícími za nízké mzdy (tabulky č. 3.2N), příp. rodiny se dvěma předškolními dětmi, ženou pobírající RP a mužem s nízkou mzdou (tabulka č. 3.2G).

Jakkoli v absolutním vyjádření s počtem dětí rostou rodinné výdaje, relativní zatížení příjmů výdaji se liší hlavně podle výdělečné činnosti rodičů, méně podle počtu dětí. Statistika rodinných účtů za rok 2015 dokládá, že rodiny jen s jedním pracujícím rodičem potřebují na své výdaje větší díl příjmů (kolem 90 %) než rodiny s oběma výdělečně činnými rodiči (zhruba 85 %). Rodiny s jedním dítětem stejně jako rodiny se třemi a více dětmi na své výdaje vyčlení v průměru 85 % příjmů, dvoudětné jen nepatrně více (87 %). Data SILC tuto informaci doplňují o vyjádření respondentů ohledně potenciální možnosti rodiny dovolit si neočekávaný výdaj ve výši 9 700 Kč. S počtem výdělečně činných rodičů se schopnost hradit nenadálé výdaje zvyšuje, s počtem dětí spíše klesá. Na nečekané výdaje není připravena téměř každá druhá (46 %) rodina se třemi a více dětmi a každá třetí rodina s jedním (34 %) nebo dvěma (32 %) dětmi. Má-li v rodině příjem z pracovní činnosti pouze jeden z rodičů, riziko nemožnosti uhradit nečekaný výdaj z vlastních zdrojů se výrazně zvyšuje. Neschopnost zaplatit takový výdaj přiznávají spíše zástupci rodin z menších obcí a měst (do 50 tisíc obyvatel), nejčastěji by ho naopak zvládly uhradit rodiny z Prahy.

Kromě běžných spotřebních výdajů mají rodiny s dětmi poměrně často nějakou půjčku či úvěr, čerpanou převážně za účelem pořízení bytu. Podle dat SILC 2015 **splácí některou z půjček každá druhá rodina** (53 %) **žijící ve vlastním, příp. družstevním bytě**. Nejčastěji splácí pouze hypotéku (35 %), výjimečné však nejsou ani půjčky zaměřené na jiné než bytové potřeby (11 %), příp. jejich kombinace (7 %). Nejvíce jsou hypotékou zatíženy rodiny s nejmladším dítětem předškolního věku (56 %), nejméně s dětmi dospívajícími (22 %). Z hlediska počtu dětí splácí hypoteční úvěr častěji rodiny se dvěma dětmi (45 %). Míra zadlužení roste s příjmem rodiny, neboť čím vyšší má rodina příjem, tím častěji splácí hypotéku, ať už samotnou nebo v kombinaci s dalším úvěrem. V souhrnu splácí hypotéku nebo jinou půjčku přes 60 % rodin s příjmem 50 000 a více Kč, ale „jen" kolem 40 % rodin s příjmem pod 30 000 Kč. **Rodiny žijící v pronajatém bytě, jichž se netýká splácení hypoték**, ve srovnání s rodinami bydlícími ve vlastním bytě naopak **častěji splácí spotřebitelskou nebo jinou půjčku** (28 %). Finanční náročnost těchto splátek pro rodinný rozpočet přitom zástupci rodin v pronajatých bytech mnohem častěji hodnotí jako velmi zatěžující.

V případě **<u>úmrtí (výdělečně činného) ženatého muže</u>** získává pozůstalá manželka nárok na vdovský důchod a nezaopatřené děti na sirotčí důchod. Jelikož žena (dle předpokladu) nepobírá žádný z důchodů, bude jí náležet tzv. **sólo vyplácený**

[49] Nízkopříjmové rodiny se třemi dětmi, kde pracuje pouze muž, jsou dokonce vystaveny riziku chudoby (tabulka č. 3.2L).

vdovský důchod, a to **trvale, resp. po dobu péče o nezaopatřené děti** (nebo při splnění dalších podmínek, viz kapitola 1.2). Obdobně se dětem budou vyplácet sirotčí důchody po dobu jejich nezaopatřenosti. V předpokladech modelu je uveden podrobnější postup výpočtu pozůstalostních důchodů. Na základě našich propočtů a vzhledem k poměrně výrazné redukci předchozí mzdy muže (pro stanovení procentní výměry invalidního důchodu a tedy pro následný výpočet pozůstalostních důchodů) platí, že každá další tisícikoruna hrubé mzdy (muže) navýší vdovský důchod jen o necelých 90 Kč a sirotčí důchod zhruba o 70 Kč. Pracoval-li např. jeden muž za mzdu 32 000 Kč a druhý za 22 000 Kč, rozdíl ve vdovském důchodu jejich manželek bude přibližně jen 860 Kč a v sirotčím důchodu dítěte 690 Kč.

Prvotně poměrně vysoká diference v celkových příjmech úplných rodin, v návaznosti na výrazně odlišnou hrubou mzdu muže, se po jeho úmrtí v pozůstalé rodině znatelně sníží. Rozdíly v celkových příjmech nově vzniklé neúplné rodiny pak již nebudou tak značné jako byly při úplnosti rodiny. Například čistý příjem úplné rodiny s 1 dítětem, s mužem pracujícím za nízkou mzdu a ženou pobírající RP činí 77 % úrovně čistého příjmu „stejné" rodiny, ale s mužem pracujícím za průměrnou mzdu. Po smrti muže se celkové příjmy těchto dvou domácností absolutně i relativně přiblíží, resp. daný podíl vzroste na 93 % (tabulky č. 3.2A a 3.2B). **Propad celkového příjmu domácnosti po úmrtí muže tak bude relativně hlubší u rodiny, ve které muž pracoval za vyšší mzdu**. Z tabulek č. 3.2A a 3.2B lze vyvodit, že příjem rodiny se po ztrátě mužova průměrného příjmu sníží na 70 % předchozího příjmu a po úmrtí muže s nízkou mzdou „jen" na 85 % předchozího příjmu. Příčinou je poměrně výrazná **nivelizace pozůstalostních důchodů**.

V některých případech mohou být příjmy rodiny se započtením pozůstalostních důchodů dokonce vyšší než před úmrtím muže. K tomu dochází především v rodinách se třemi (a více) dětmi (viz tabulky č. 3.2L až 3.2O), výjimkou však nejsou ani dvoudětné rodiny s nižšími příjmy (tabulky č. 3.2G a 3.2I). Zásadní podíl na této skutečnosti mají sirotčí důchody, které jsou v součtu spolu s vdovským důchodem vyšší než mužova předchozí čistá mzda a mnohdy i než jeho hrubá mzda. **Vdovské a sirotčí důchody** tak alespoň po dobu péče o nezaopatřené děti **udržují příjmovou hladinu rodiny na velmi dobré úrovni**, a to i při využití ukazatele reziduálního příjmu. Situace je o to příznivější, přidají-li se k důchodům i příjmy z výdělečné činnosti ženy.

Příspěvek na bydlení si v našich modelech **nárokují především úplné rodiny s dětmi s rodiči pracujícími za nízkou mzdu nebo se ženou bez pracovních příjmů, které bydlí v nájemním bytě s vysokými platbami za bydlení**. Rodinám, jejichž příjmy po úmrtí muže poklesnou, se příspěvek na bydlení navýší, příp. na něj nově získají nárok. Naopak, rodinám s příjmy vyššími než před úmrtím muže se příspěvek sníží, příp. o něj přijdou. Výsledná změna však dosti závisí na konkrétním typu rodiny a velikosti místa bydliště.[50] Velikost místa bydliště ovlivňuje výsledný reziduální příjem prostřednictvím příspěvku na bydlení (při stejných příjmech a nákladech na bydlení) většinou jen v případě vysokých plateb za bydlení v nájemním bytě.

Rodiny se třemi dětmi a ženou v domácnosti, které ještě při úplnosti rodiny splňovaly podmínky nároku na **přídavky na děti**, **o ně po smrti muže přijdou** (tabulky č. 3.2K a 3.2L). Důvodem je jednak poměrně výrazné snížení částek životního minima rodiny a jednak stagnace, příp. nárůst příjmů rodiny, které se s životním

[50] Například v případě manželského páru s jedním dítětem a s ženou pobírající RP se při platbě 12 000 Kč v nájemním bytě PB po úmrtí muže navýší pouze v Praze, v menších městech se sníží. Při platbě 8 000 Kč za nájemní bydlení se zvýší hlavně ve středně velkých městech. Blíže viz tabulky č. 3.2A a 3.2B.

minimem poměřují. Žádná z našich sledovaných modelových neúplných rodin tak na přídavky na děti nově nárok nezíská.

Pokud spolu rodiče žili nesezdaně, bude příjmová situace rodiny po úmrtí muže jako hlavního živitele ve srovnání s manželskými páry **horší**. Nejcitelněji se to dotkne pozůstalých žen pečujících o dítě do 6 let a čerpajících rodičovský příspěvek, neboť příjem jejich domácnosti spadne na dvoutřetinovou úroveň příjmů rodiny ovdovělé (vdané) ženy (tabulky č. 3.2A a 3.2B). Naproti tomu relativně nejmenší propad příjmů (na 83-85 %) zaznamenají pozůstalé nesezdané ženy se třemi dětmi, pokud ony samy (i jejich zesnulý partner) pracovaly (tabulky č. 3.2M, 3.2N, 3.2O). Hlavní příčinou poklesu příjmů je chybějící vdovský důchod. Příjem z výdělečné činnosti ženy a zejména sirotčí důchody (na více dětí) pak tento pokles zpomalují.

Díky nižším příjmům si pozůstalé nesezdané ženy (oproti ovdovělým, původně vdaným ženám) nárokují příspěvek na bydlení jednak ve vyšší částce a jednak častěji, tzn. i v případě nižších plateb za bydlení v nájemním bytě (výjimečně i ve vlastním bytě) nebo v obcích s různým počtem obyvatel. **Přídavky na děti** rodiny na rozdíl od rodin ovdovělých matek **neztratí**, **nově je však také žádná rodina nezíská**. Příspěvek na bydlení, po sirotčích důchodech nejvýznamnější podpora ze strany státu, sice nedokáže kompenzovat chybějící vdovský důchod, nicméně drží nově vzniklou neúplnou rodinu nad rizikovou hranicí chudoby či hmotné nouze. Výjimku představují **nesezdané matky pobírající RP a pečující o dítě do 6 let věku**, které **se po úmrtí muže živitele nacházejí v nejhorší finanční situaci**, žijí-li v nájemním bytě s vysokými platbami za bydlení (tabulky č. 3.2A a 3.2B). Vyššímu riziku chudoby čelí ještě pozůstalé nepracující ženy se třemi dětmi, které žijí v Praze v nájemním bytě a jejichž partner před úmrtím pracoval za nízkou mzdu (tabulka č. 3.2L).

Z výsledků modelových situací je zřejmé, že propad finanční úrovně po úmrtí živitele rodiny brzdí pozůstalostní důchody. Nicméně nelze zapomínat na výdaje rodiny, jejichž pokles pravděpodobně nebude stejný jako pokles příjmů, ale spíše nižší. Řada výdajů, ať už těch vázaných na děti nebo nezávislých na spotřebě členů rodiny, tj. hlavně splátek úvěrů a půjček, se víceméně nezmění a vycházení s (nižšími) příjmy tak bude pro matku samoživitelku obtížnější. Některé výdaje možná i přibydou, neboť se může zvýšit potřeba nákupu služeb na práce, které dříve obstarával muž.

3.4 Úmrtí jednoho z partnerů v produktivním věku, bez dětí

Tato skupina domácností může zahrnovat jak dosud bezdětné (tedy spíše mladší) páry, tak (spíše starší) partnery, jejichž děti jsou již zaopatřené, resp. s nimi nesdílí společnou domácnost, a kteří tak hospodaří sami. Oba partneři jsou ve většině případů výdělečně činní. Podle dat SILC 2015 jsou oba partneři zaměstnaní nebo samostatně podnikají ve více než 84 % párů, které **žijí bez dětí a nepobírají žádný z důchodů**. Zhruba v každém desátém páru (9 %) je výdělečně činný pouze muž, ve zbývajících 6 % párů nepracuje muž nebo žádný z partnerů. Důvodem neaktivity (muže a/nebo ženy) je převážně nezaměstnanost.

Mzdová diferenciace je poměrně silná podle pohlaví a v závislosti na věku je slabá u žen a naopak výraznější u mužů. Muži i ženy do 24 let věku, a to bez ohledu na rodinnou situaci přitom dosahují podstatně nižších mezd (na úrovni dvou třetin až tří čtvrtin) oproti průměrným hodnotám (cca 32 000 Kč pro muže a 25 000 Kč pro

ženy; ČSÚ, 2017b). Ve vyšších věkových kategoriích žen jejich průměrné mzdy jen mírně oscilují okolo celkového průměru, s výjimkou 60-64letých žen, které dosahují výrazně nadprůměrných mezd mezi ženami (cca 28 600 Kč). Muži vydělávají v průměru nejvyšší mzdy ve věku od 35 let do 49 let (přes 35 000 Kč), v ostatních věkových kategorií jejich mzdy (obdobně jako u žen) kolísají kolem průměrné hodnoty mezd mužů.

Nastavení příjmové úrovně jsme zvolili stejné jako u párů s dětmi, tzn. se zaměřením na průměrné, příp. nízkopříjmové domácnosti. Při **výdělečné činnosti obou partnerů** budou jejich mzdy:

- **průměrné** hrubé mzdy muže 32 000 Kč, ženy 25 000 Kč,
- **nízké** hrubé mzdy muže 21 000 Kč, ženy 17 000 Kč,
- **rozdílné** hrubé mzdy muže 32 000 Kč, ženy 16 000 Kč.

Při **ekonomické neaktivitě ženy** předpokládáme **její nulové příjmy**. Zohledníme-li tedy oba ukazatele, tj. ekonomickou (ne)aktivitu ženy a výši mezd mužů, příp. žen, pak budou v modelech prezentovány tyto modelové typy domácností:

A. bezdětní partneři, muž a žena mají **průměrnou** hrubou mzdu,

B. bezdětní partneři, muž a žena mají **nízkou** hrubou mzdu,

C. bezdětní partneři, muž a žena mají **velmi rozdílné** mzdy,

D. bezdětní partneři, muž má **průměrnou** hrubou mzdu, **žena nepracuje**,

E. bezdětní partneři, muž má **nízkou** hrubou mzdu, **žena nepracuje**.

Třetina párů bydlí v rodinném domě, další více jak čtvrtina ve vlastním bytě. Pronajatý byt má čtvrtina domácností. Náklady na bydlení bezdětných partnerů v bytech v osobním vlastnictví činí podle dat SILC 2015 v průměru 5 300 Kč za měsíc a s velikostí obce se příliš neliší. Bydlení v nájemních bytech opět vyžaduje více prostředků, průměrně necelých 9 000 Kč. Ve městech nad 100 tisíc obyvatel přesahují náklady průměrně přes 10 000 Kč, v menších obcích se pohybují na průměrné úrovni 7 500 Kč. Do modelových propočtů tak budou zahrnuty **náklady na bydlení** ve vlastním bytě ve výši 5 300 Kč a v nájemním bytě ve výši 7 500 Kč a 10 000 Kč.

V modelech je sledován nárok domácnosti na příspěvek na bydlení a při **úmrtí jednoho z partnerů** nárok a výše vdovského nebo vdoveckého důchodu. Bude se jednat o tzv. sólo vyplácený pozůstalostní důchod, protože dle vstupního předpokladu pozůstalá osoba nemá vlastní starobní (či jiný) důchod. Výše pozůstalostního důchodu vychází podobně jako u rodin s dětmi z výpočtu invalidního důchodu (III. stupně), na který by měl zesnulý nárok (viz výše). V případě úmrtí muže opět předpokládáme mužův celoživotní (v čase konstantní) příjem na úrovni průměrné mzdy (resp. na úrovni zhruba dvou třetin průměrné mzdy) a průměrnou dobu pojištění 44 let. Obdobné předpoklady platí i tehdy, zemře-li výdělečně činná žena, pouze s rozdílem kratší průměrné doby pojištění (40 let). V případě úmrtí ženy v současnosti bez pracovních příjmů vycházíme při výpočtu z tohoto předpokladu: po dokončení studia (v 18 letech) byla žena 8 let zaměstnaná (do 26 let), poté porodila 2 děti, o které doma pečovala v souhrnu 7 let (do 33 let), poté 6 let opět pracovala (do 39 let). Následně se stala nezaměstnanou, příp. zůstala v domácnosti, bez pracovního příjmu je celkově 11 let – v 50 letech zemře. Dopočtená doba do nároku na důchod činí 8 let, za dobu nezaměstnanosti se ženě započte 1 rok jako náhradní doba pojištění. Celková doba pojištění použitá v našich modelech při úmrtí nepracující ženy pro výpočet

procentní výměry invalidního důchodu tak bude 30 let (8+7+6+1+8). Její vyměřovací základ vychází ze (dřívější či očekávané) mzdy na úrovni průměrné nebo nízké mzdy.

*Příklad: Zemřela žena s aktuálně nulovým příjmem, přičemž pokud (by) pracovala, tak za průměrnou mzdu (25 000 Kč). Osobní (redukovaný) vyměřovací základ bude činit 15 693 Kč (12 423 + 0,26 * (25 000 - 12 423)). Procentní výměra invalidního důchodu je rovna 7 062 Kč (15 693 * 0,015 * 30). Výše (sólo) vdoveckého důchodu se rovná 6 081 Kč (2 550 + 50 % z 7 062).*

Domácnosti s reziduálním příjmem nižším než životní minimum, resp. do jeho 1,5násobku, jsou v tabulkách zvýrazněny oranžovým, resp. šedým pozadím.

Tabulka č. 3.3A **Bezdětní partneři, průměrné hrubé mzdy muže a ženy**

VÝCHOZÍ SITUACE

PŘÍJMY	hrubá mzda	čistá mzda				
muž	**32 000**	24 118		životní minimum		5 970
žena	**25 000**	19 295				
čistý příjem dom.		43 413				
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	10 000	7 500	5 300	10 000	7 500	5 300
	příspěvek na bydlení (PB)			**příjem domácnosti + PB - N**		
- Praha	-	-	-	33 413	35 913	38 113
- 100 tis. ob.+	-	-	-	33 413	35 913	38 113
- 50-99 tis. ob.	-	-	-	33 413	35 913	38 113
- 10-49 tis. ob.	-	-	-	33 413	35 913	38 113
- do 10 tis. ob.	-	-	-	33 413	35 913	38 113

ÚMRTÍ JEDNOHO ZE SENIORŮ

	žili v MANŽELSTVÍ						**žili NESEZDANĚ**					
	ZEMŘE MUŽ			**ZEMŘE ŽENA**			**ZEMŘE MUŽ**			**ZEMŘE ŽENA**		
č. mzda pozůstal.	19 295			24 118			19 295			24 118		
vdov./vdovec. důchod	8 330			7 258			-			-		
čistý příjem dom.	27 625			31 376			19 295			24 118		
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	10 000	7 000	5 300	10 000	7 000	5 300	10 000	7 000	5 300	10 000	7 000	5 300
	příspěvek na bydlení (PB)						**příspěvek na bydlení (PB)**					
- Praha	-	-	-	-	-	-	967	747	-	-	-	-
- 100 tis. ob.+	-	-	-	-	-	-	326	326	-	-	-	-
- 50-99 tis. ob.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
- 10-49 tis. ob.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
- do 10 tis. ob.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	příjem domácnosti + PB - N						**příjem domácnosti + PB - N**					
- Praha	17 625	20 125	22 325	21 376	23 876	26 076	10 262	12 542	13 995	14 118	16 618	18 818
- 100 tis. ob.+	17 625	20 125	22 325	21 376	23 876	26 076	9 621	12 121	13 995	14 118	16 618	18 818
- 50-99 tis. ob.	17 625	20 125	22 325	21 376	23 876	26 076	9 295	11 795	13 995	14 118	16 618	18 818
- 10-49 tis. ob.	17 625	20 125	22 325	21 376	23 876	26 076	9 295	11 795	13 995	14 118	16 618	18 818
- do 10 tis. ob.	17 625	20 125	22 325	21 376	23 876	26 076	9 295	11 795	13 995	14 118	16 618	18 818
životní minimum	3 410											

Tabulka č. 3.3B **Bezdětní partneři, <u>nízké hrubé mzdy muže a ženy</u>**

VÝCHOZÍ SITUACE

PŘÍJMY	hrubá mzda	čistá mzda				
muž	**21 000**	16 539		životní minimum		5 970
žena	**17 000**	13 783				
čistý příjem dom.		30 322				
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	10 000	7 500	5 300	10 000	7 500	5 300
	příspěvek na bydlení (PB)			**příjem domácnosti + PB - N**		
- Praha	-	-	-	20 322	22 822	25 022
- 100 tis. ob.+	-	-	-	20 322	22 822	25 022
- 50-99 tis. ob.	-	-	-	20 322	22 822	25 022
- 10-49 tis. ob.	-	-	-	20 322	22 822	25 022
- do 10 tis. ob.	-	-	-	20 322	22 822	25 022

ÚMRTÍ JEDNOHO ZE SENIORŮ

	žili v MANŽELSTVÍ						**žili NESEZDANĚ**					
	ZEMŘE MUŽ			**ZEMŘE ŽENA**			**ZEMŘE MUŽ**			**ZEMŘE ŽENA**		
č. mzda pozůstal.	13 783			16 539			13 783			16 539		
vdov./vdovec. důchod	7 386			6 634			-			-		
čistý příjem dom.	21 169			23 173			13 783			16 539		
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	10 000	7 000	5 300	10 000	7 000	5 300	10 000	7 000	5 300	10 000	7 000	5 300
	příspěvek na bydlení (PB)						**příspěvek na bydlení (PB)**					
- Praha	312	92	-	-	-	-	2 896	2 676	-	1 932	1 712	-
- 100 tis. ob.+	-	-	-	-	-	-	1 980	1 980	223	1 153	1 153	-
- 50-99 tis. ob.	-	-	-	-	-	-	1 688	1 688	223	861	861	-
- 10-49 tis. ob.	-	-	-	-	-	-	816	816	223	-	-	-
- do 10 tis. ob.	-	-	-	-	-	-	629	629	223	-	-	-
	příjem domácnosti + PB - N						**příjem domácnosti + PB - N**					
- Praha	11 481	13 761	15 869	13 173	15 673	17 873	6 679	8 959	8 483	8 471	10 751	11 239
- 100 tis. ob.+	11 169	13 669	15 869	13 173	15 673	17 873	5 763	8 263	8 706	7 692	10 192	11 239
- 50-99 tis. ob.	11 169	13 669	15 869	13 173	15 673	17 873	5 471	7 971	8 706	7 400	9 900	11 239
- 10-49 tis. ob.	11 169	13 669	15 869	13 173	15 673	17 873	4 599	7 099	8 706	6 539	9 039	11 239
- do 10 tis. ob.	11 169	13 669	15 869	13 173	15 673	17 873	4 412	6 912	8 706	6 539	9 039	11 239
životní minimum	3 410											

Tabulka č. 3.3C **Bezdětní partneři, rozdílné hrubé mzdy muže a ženy**

VÝCHOZÍ SITUACE

PŘÍJMY	hrubá mzda	čistá mzda				
muž	**32 000**	24 118		životní minimum		5 970
žena	**16 000**	13 094				
čistý příjem dom.		37 212				
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	10 000	7 500	5 300	10 000	7 500	5 300
	příspěvek na bydlení (PB)			**příjem domácnosti + PB - N**		
- Praha	-	-	-	27 212	29 712	31 912
- 100 tis. ob.+	-	-	-	27 212	29 712	31 912
- 50-99 tis. ob.	-	-	-	27 212	29 712	31 912
- 10-49 tis. ob.	-	-	-	27 212	29 712	31 912
- do 10 tis. ob.	-	-	-	27 212	29 712	31 912

ÚMRTÍ JEDNOHO ZE SENIORŮ

	žili v MANŽELSTVÍ						**žili NESEZDANĚ**					
	ZEMŘE MUŽ			**ZEMŘE ŽENA**			**ZEMŘE MUŽ**			**ZEMŘE ŽENA**		
č. mzda pozůstal.	13 783			16 539			13 783			16 539		
vdov./vdovec. důchod	7 386			6 634			-			-		
čistý příjem dom.	21 169			23 173			13 783			16 539		
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	10 000	7 000	5 300	10 000	7 000	5 300	10 000	7 000	5 300	10 000	7 000	5 300
	příspěvek na bydlení (PB)						**příspěvek na bydlení (PB)**					
- Praha	222	-	-	-	-	-	3 138	2 918	-	-	-	-
- 100 tis. ob.+	-	-	-	-	-	-	2 186	2 186	429	-	-	-
- 50-99 tis. ob.	-	-	-	-	-	-	1 894	1 894	429	-	-	-
- 10-49 tis. ob.	-	-	-	-	-	-	1 022	1 022	429	-	-	-
- do 10 tis. ob.	-	-	-	-	-	-	835	835	429	-	-	-
	příjem domácnosti + PB - N						**příjem domácnosti + PB - N**					
- Praha	11 646	13 924	16 124	20 674	23 174	25 374	6 232	8 512	7 794	14 118	16 618	18 818
- 100 tis. ob.+	11 424	13 924	16 124	20 674	23 174	25 374	5 280	7 780	8 223	14 118	16 618	18 818
- 50-99 tis. ob.	11 424	13 924	16 124	20 674	23 174	25 374	4 988	7 488	8 223	14 118	16 618	18 818
- 10-49 tis. ob.	11 424	13 924	16 124	20 674	23 174	25 374	4 116	6 616	8 223	14 118	16 618	18 818
- do 10 tis. ob.	11 424	13 924	16 124	20 674	23 174	25 374	3 929	6 429	8 223	14 118	16 618	18 818
životní minimum	3 410											

Tabulka č. 3.3D **Bezdětní partneři, průměrná hrubá mzda muže, žena nepracuje**

VÝCHOZÍ SITUACE

PŘÍJMY	hrubá mzda	čistá mzda				
muž	**32 000**	24 118		životní minimum		5 970
žena	**-**	-				
čistý příjem dom.		24 118				
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	10 000	7 500	5 300	10 000	7 500	5 300
	příspěvek na bydlení (PB)			**příjem domácnosti + PB - N**		
- Praha	1 559	-	-	15 677	16 618	18 818
- 100 tis. ob.+	1 571	265	-	15 689	16 883	18 818
- 50-99 tis. ob.	1 172	265	-	15 290	16 883	18 818
- 10-49 tis. ob.	-	-	-	14 118	16 618	18 818
- do 10 tis. ob.	-	-	-	14 118	16 618	18 818

ÚMRTÍ JEDNOHO ZE SENIORŮ

	žili v MANŽELSTVÍ						**žili NESEZDANĚ**					
	ZEMŘE MUŽ			**ZEMŘE ŽENA**			**ZEMŘE MUŽ**			**ZEMŘE ŽENA**		
č. mzda pozůstal.	-			24 118			-			24 118		
vdov./vdovec. důchod	8 330			6 081 *			-			-		
čistý příjem dom.	8 330			30 199			3 410 **			24 118		
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	10 000	7 000	5 300	10 000	7 000	5 300	10 000	7 000	5 300	10 000	7 000	5 300
	příspěvek na bydlení (PB)						**příspěvek na bydlení (PB)**					
- Praha	4 805	4 585	1 442	-	-	-	6 527	6 307	3 164	-	-	-
- 100 tis. ob.+	3 616	3 616	1 859	-	-	-	5 091	5 091	3 334	-	-	-
- 50-99 tis. ob.	3 324	3 324	1 859	-	-	-	4 799	4 799	3 334	-	-	-
- 10-49 tis. ob.	2 452	2 452	1 859	-	-	-	3 927	3 927	3 334	-	-	-
- do 10 tis. ob.	2 265	2 265	1 859	-	-	-	3 740	3 740	3 334	-	-	-
	příjem domácnosti + PB - N						**příjem domácnosti + PB - N**					
- Praha	3 135	5 415	4 472	20 199	22 699	24 899	-63	2 217	1 274	14 118	16 618	18 818
- 100 tis. ob.+	1 946	4 446	4 889	20 199	22 699	24 899	-1 499	1 001	1 444	14 118	16 618	18 818
- 50-99 tis. ob.	1 654	4 154	4 889	20 199	22 699	24 899	-1 791	709	1 444	14 118	16 618	18 818
- 10-49 tis. ob.	782	3 282	4 889	20 199	22 699	24 899	-2 663	-163	1 444	14 118	16 618	18 818
- do 10 tis. ob.	595	3 095	4 889	20 199	22 699	24 899	-2 850	-350	1 444	14 118	16 618	18 818
životní minimum	3 410											

*Pozn.: * pro výpočet vdoveckého důchodu je předpokládána mzda ženy ve výši průměrné mzdy (25 000 Kč) a doba pojištění 30 let (viz nastavení parametrů modelu); ** příjem pozůstalé ženy byl dán částkou životního minima pro jednotlivce*

Tabulka č. 3.3E **Bezdětní partneři, nízká hrubá mzda muže, žena nepracuje**

VÝCHOZÍ SITUACE

PŘÍJMY	hrubá mzda	čistá mzda				
muž	**21 000**	16 539		životní minimum		5 970
žena	**-**	-				
čistý příjem dom.		16 539				
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	10 000	7 500	5 300	10 000	7 500	5 300
	příspěvek na bydlení (PB)			**příjem domácnosti + PB - N**		
- Praha	4 212	1 712	-	10 751	10 751	11 239
- 100 tis. ob.+	3 845	2 539	339	10 384	11 578	11 578
- 50-99 tis. ob.	3 446	2 539	339	9 985	11 578	11 578
- 10-49 tis. ob.	2 252	2 252	339	8 791	11 291	11 578
- do 10 tis. ob.	1 996	1 996	339	8 535	11 035	11 578

ÚMRTÍ JEDNOHO ZE SENIORŮ

	žili v MANŽELSTVÍ						**žili NESEZDANĚ**					
	ZEMŘE MUŽ			**ZEMŘE ŽENA**			**ZEMŘE MUŽ**			**ZEMŘE ŽENA**		
č. mzda pozůstal.	-			16 539			-			16 539		
vdov./vdovec. důchod	7 386			5 613 *			-			-		
čistý příjem dom.	7 386			22 152			3 410 **			16 539		
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	10 000	7 000	5 300	10 000	7 000	5 300	10 000	7 000	5 300	10 000	7 000	5 300
	příspěvek na bydlení (PB)						**příspěvek na bydlení (PB)**					
- Praha	5 136	4 916	1 773	-	-	-	6 527	6 307	3 164	1 932	1 712	-
- 100 tis. ob.+	3 899	3 899	2 142	-	-	-	5 091	5 091	3 334	1 153	1 153	-
- 50-99 tis. ob.	3 607	3 607	2 142	-	-	-	4 799	4 799	3 334	861	861	-
- 10-49 tis. ob.	2 735	2 735	2 142	-	-	-	3 927	3 927	3 334	-	-	-
- do 10 tis. ob.	2 548	2 548	2 142	-	-	-	3 740	3 740	3 334	-	-	-
	příjem domácnosti + PB - N						**příjem domácnosti + PB - N**					
- Praha	2 522	4 802	3 859	12 152	14 652	16 852	-63	2 217	1 274	8 471	10 751	11 239
- 100 tis. ob.+	1 285	3 785	4 228	12 152	14 652	16 852	-1 499	1 001	1 444	7 692	10 192	11 239
- 50-99 tis. ob.	993	3 493	4 228	12 152	14 652	16 852	-1 791	709	1 444	7 400	9 900	11 239
- 10-49 tis. ob.	121	2 621	4 228	12 152	14 652	16 852	-2 663	-163	1 444	6 539	9 039	11 239
- do 10 tis. ob.	-67	2 434	4 228	12 152	14 652	16 852	-2 850	-350	1 444	6 539	9 039	11 239
životní minimum	3 410											

*Pozn.: * pro výpočet vdoveckého důchodu je předpokládána mzda ženy ve výši nízké mzdy (17 000 Kč) a doba pojištění 30 let (viz nastavení parametrů modelu); ** příjem pozůstalé ženy byl dán částkou životního minima pro jednotlivce*

Výsledky modelů - shrnutí

Výdělečná činnost **obou partnerů** jim zaručuje velmi dobrou příjmovou situaci, a to i při jejich nízkých mzdách a se započtením (vysokých) nákladů na bydlení (tabulky č. 3.3A až 3.3C). Na příspěvek na bydlení nemají naše modelové domácnosti nárok. Hranicí pro jeho vznik je při nákladech na bydlení v nájemním bytě ve výši 10 000 Kč příjem na úrovni 29 000 Kč (v největších městech). Pod tuto mez se dostávají domácnosti pouze s jedním výdělečně činným členem, zejména pracuje-li za nízkou mzdu (tabulka č. 3.3E). Těmto domácnostem pak náleží poměrně vysoký příspěvek na bydlení, alespoň ve velkých městech a v Praze. V malých obcích jsou nízkopříjmové domácnosti s jednou nepracující osobou mnohem více ohroženy chudobou.

Nájemní byty obývají častěji mladší partneři,[51] především do 29 let (57 % z dané věkové kategorie), příp. od 30 do 39 let (36 %). Starší partneři žijící bez dětí bydlí mnohem častěji již ve vlastním bytě a zejména domě (SILC 2015). K vlastnickému bydlení se mladí lidé dostávají velmi často s pomocí **hypotéky**. Celkově ji splácí čtvrtina párů, **ve věku 30-39 let** ji však **platí každý druhý** (56 %), v mladším a trochu starším věku zhruba každý třetí (30 % ve věku 20-29 let, 32 % ve věku 40-49 let). Třetina z nich je přitom vedle hypotéky zatížena i další půjčkou. Na druhou stranu jiný než hypoteční apod. úvěr vázaný na bydlení platí 12 % bezdětných partnerů. Pokud partneři žijí v nájemním bytě, nějakou půjčku ke svému životu využívá 16 % z nich. Nenadálý výdaj ve výši 9 700 Kč by nebyl schopen uhradit každý třetí nejmladší pár (do 29 let), z vyšších věkových kategorií pak každý čtvrtý.

Podobně jako u rodin s dětmi, má při **úmrtí jednoho z manželů** ovdovělá osoba **nárok na vdovský, příp. vdovecký důchod**. Ten opět zohlední předchozí příjem a dobu pojištění zesnulého a za předpokladu, že žena sama žádný důchod nepobírá, jí bude náležet tzv. **sólo vyplácený** pozůstalostní důchod. Na rozdíl od rodin s dětmi, kde ovdovělá osoba dostává pozůstalostní důchod po dobu péče o nezaopatřené děti, bezdětná osoba jej bude pravděpodobně pobírat pouze **jeden rok** (pokud nesplní některou z daných podmínek - péče o rodiče, invalidita, viz kapitola 1.2). Při výpočtu invalidního, resp. pozůstalostního důchodu vycházíme z předpokladů tohoto modelu uvedených na začátku podkapitoly, nicméně opět platí, že předchozí mzda zesnulé osoby je při výpočtu pozůstalostního důchodu poměrně výrazně redukována:

- každá další tisícikoruna hrubé mzdy muže navýší vdovský důchod o necelých 90 Kč,
- každá další tisícikoruna hrubé mzdy ženy navýší vdovecký důchod o necelých 80 Kč,
- pokud byla žena delší dobu bez pracovních příjmů, tak dle předpokladů modelu by každá další tisícikoruna její předpokládané hrubé mzdy navýšila vdovecký důchod o necelých 60 Kč.

Pokud byli oba manželé výdělečně činní, přičemž **muž vydělával (mnohem) více než žena, a jeden z nich zemřel, poklesnou celkové příjmy domácnosti více ovdovělým ženám než ovdovělým mužům**, a to i přesto, že žena pobírá vyšší vdovský důchod než muž vdovecký (tabulky č. 3.3A až 3.3C). Hlavní složkou příjmů totiž stále zůstává příjem z pracovní činnosti, který je u mužů vyšší. Naopak, čím menší by byl rozdíl ve mzdách mužů a žen, tím bližší by si byly příjmy ovdovělých jednotlivců. Díky vdovskému či vdoveckému důchodu se příjmová situace pracujícího ovdovělého jedince výrazně nesníží. Rizikem chudoby nebo hmotnou nouzí

[51] Věkové kategorie vycházejí z věku muže jako přednosty domácnosti (SILC 2015).

nejsou tyto domácnosti ohroženy ani při zohlednění (vysokých) nákladů na bydlení, které se jim daří hradit bez nároku na příspěvek na bydlení.

Do daleko **složitější finanční situace by se dostala žena bez pracovních příjmů, pokud by její výdělečně činný manžel zemřel** (tabulky č. 3.3D, 3.3E). Vdovský důchod by nestačil pokrýt náklady na bydlení v nájemním bytě a ani za přispění státu dávkou na bydlení by žena se svými reziduálními příjmy nemohla vyjít, resp. ocitla by se v hmotné nouzi, příp. by jí byla silně ohrožena. Riziku chudoby by přitom čelila i žena bydlící ve vlastním bytě s nižšími náklady na bydlení.

Naopak, pokud by zemřela žena, která je delší dobu bez pracovních příjmů, muži by byl pravděpodobně přiznán určitý vdovecký důchod. Příjem jeho samostatné domácnosti by tak byl, alespoň krátkodobě, paradoxně vyšší, než když jeho manželka ještě žila.

Nejsou-li partneři sezdáni a jeden z nich zemře, nemá pozůstalá osoba nárok na vdovský či vdovecký důchod. Zůstane-li jim (mužům nebo ženám) pracovní příjem na úrovni průměrné mzdy, jsou (většinou i bez příspěvku na bydlení) schopni zaplatit různě vysoké náklady na bydlení a nepropadnout do hmotné nouze. Příjemci nižší mzdy budou kvůli relativně vyšším nákladům na bydlení již mít nárok na (vyšší) příspěvek od státu. V malých obcích však hodnota tohoto příspěvku vzhledem k vysokým nákladům na bydlení v pronajatém bytě nemusí být dostatečná a zejména pozůstalé ženy čelí většímu riziku chudoby (tabulky č. 3.3B, 3.3C).

V poměrně specifické situaci, **prakticky bez příjmů, se ocitají pozůstalé nesezdané ženy, které před úmrtím partnera nepracovaly**. I kdyby získaly alespoň částku životního minima na zajištění základních osobních potřeb, žijí-li v nájemním bytě, kde platí vyšší náklady, ani s příspěvkem na bydlení by je nebyly schopny uhradit a jejich reziduální příjmy by byly dokonce záporné. Pokud byt vlastní a platí nižší částky za bydlení, nedostanou se sice do červených čísel, ale hmotné nouzi čelí. Potřeba zajistit si stabilní zdroj příjmů, nejlépe z výdělečné činnosti, příp. nutnost hledat levnější bydlení je zde nasnadě.

Pro ovdovělého člověka s vlastním příjmem nepřináší úmrtí partnera po finanční stránce větší problémy. Vdovské či vdovecké důchody jsou velkou peněžní oporou, především u jedinců s nižšími příjmy. Během toho jednoho roku, kdy budou pobírat pozůstalostní důchod, by však měli zvážit své možnosti, jak s příjmem vyjdou poté, co nárok na něj ztratí. Vyšší příspěvek na bydlení jeho ztrátu totiž zdaleka nekompenzuje a riziko chudoby u nízkopříjmových jednotlivců vzrůstá. V této situaci se přitom ocitnou pozůstalí nesezdaní jedinci okamžitě, bez možnosti „roku příprav". Zvláště rizikový stav zažívají jedinci bez pracovních příjmů.

3.5 Úmrtí dítěte v rodině samoživitele

Zhruba čtvrtinu rodin s dětmi v ČR představují neúplné rodiny, tj. rodiče samoživitelé s dětmi. Převážně se jedná o ženy, jen přibližně v každé desáté (13 %) rodině stojí v čele muž (SILC 2015). Oproti úplným rodinám rodiče samoživitelé častěji vychovávají jen jedno dítě. Rozdíly existují i v ekonomické aktivitě rodičů, přičemž samoživitelé, resp. ženy samoživitelky, bývají ve srovnání se ženami z úplných rodin častěji nezaměstnané a naopak méně často ekonomicky neaktivní (v domácnosti, na rodičovské dovolené, v důchodu aj.). Příjmy z výdělečné činnosti má podle dat SILC obdobný podíl žen z úplných i neúplných rodin.

Příjem ze zaměstnání nebo z podnikání mají dvě třetiny samoživitelů (s jedním nebo dvěma dětmi), zhruba čtvrtina je nezaměstnaná a zbývající desetina je ekonomicky neaktivní. Vzhledem k faktu, že mezi rodiči samoživiteli převažují ženy, bude modelová výše příjmů vycházet z jejich průměrných, příp. nižších mezd. Uvažovány jsou tedy (tabulka č. 3.4A):

- **průměrné** hrubé mzdy ženy 25 000 Kč,
- **nízké** hrubé mzdy ženy 17 000 Kč.

Při ekonomické neaktivitě ženy (tabulka č. 3.4B) předpokládáme, že

- při péči o malé dítě **pobírá rodičovský příspěvek** ve výši 7 600 Kč,
- je **nezaměstnaná**, dostává podporu v nezaměstnanosti ve výši 45 % z předchozí čisté mzdy (při hrubé mzdě 17 000 Kč činila čistá mzda 14 900 Kč).

Věk dítěte bude při výdělečné činnosti ženy sledován ve třech základních věkových kategoriích v návaznosti na stanovení životního minima. Při pobírání sociálních dávek se bude jednat o dítě do 6 let věku.

Do modelů je rovněž zahrnuto **výživné** na dítě. Podle starších dat SILC 2012 i novějšího výběrového šetření mezi rodiči s dětmi vychází průměrná výše výživného na dítě na zhruba 3 000 Kč (Höhne a kol., 2016, Kuchařová a kol., 2016). Zohledníme-li růst průměrných mezd a také tabulku doporučenou soudům pro stanovení výše výživného,[52] počítáme v modelech s částkou **3 500 Kč**.

Více jak třetina (37 %) samoživitelů s dětmi bydlí v pronajatém bytě. Vlastní byt (29 %) nebo dům (19 %) obývá téměř polovina z nich. Náklady na bydlení představují pro samoživitele relativně mnohem větší zatížení než pro úplné rodiny, byť absolutní částky jsou srovnatelné. Bydlení v bytě v osobním vlastnictví stojí v průměru 5 000 Kč, přičemž s velikostí obce tyto náklady mírně rostou. Nájemní bydlení je oproti vlastnickému mnohem dražší, s průměrem na úrovni 9 000 Kč a s výraznějšími rozdíly v závislosti na velikosti obce. V obcích do 50 tisíc obyvatel činí v průměru kolem 7 600 Kč, v největších městech více jak 11 600 Kč. Do modelového srovnání budou zahrnuty **náklady na bydlení** ve vlastních bytech ve výši 5 000 Kč a v nájemních bytech ve výši 8 000 Kč a 12 000 Kč.

Pokud jde o finanční dopady **úmrtí nezaopatřeného dítěte**, přichází rodič primárně o příslušné sociální dávky spojené s přítomností dítěte v rodině (přídavek na dítě, příp. rodičovský příspěvek), příp. výživné na dítě. Je-li výdělečně činný, pak ztrácí nárok na uplatnění daňového zvýhodnění na dítě. Pozůstalostní důchod mu žádný neplyne.

Domácnosti s reziduálním příjmem nižším než životní minimum jsou v jednotlivých tabulkách zvýrazněny oranžovým pozadím. Domácnosti s reziduálním příjmem do 1,5násobku životního minima jsou odlišeny šedým pozadím.

[52] Tehdejší ministryně spravedlnosti JUDr. Daniela Kovářová v roce 2010 sestavila tabulku stanovující pomocí procentního rozsahu z čistého příjmu plátce výživného výši výživného pro dítě určitého věku. Viz např.: http://www.kdejsitato.cz/vyzivne/tabulky-vyzivneho.html. Např. při průměrné hrubé mzdě 32 000 Kč (tj. cca 24 000 Kč čisté mzdy) a hranici 15 % z čistého příjmu dostaneme výši výživného přibližně 3 600 Kč.

Tabulka č. 3.4A **Samoživitel <u>s 1 dítětem</u> (různého věku), <u>průměrná / nízká hrubá mzda</u>**

VÝCHOZÍ SITUACE

PŘÍJMY	**průměrná mzda**			**nízká mzda**		
hrubá mzda	**25 000**			**17 000**		
čistá mzda	20 412			14 900		
výživné	3 500			3 500		
čistý příjem dom.	23 912			18 400		
čistý příjem dom. / žm (dle věku dítěte)	*4,9*	*4,5*	*4,3*	*3,8*	*3,5*	*3,3*
	do 6 let	6-15 let	16 a více let	do 6 let	6-15 let	16 a více let
přídavky na děti	-	-	-	-	-	-
čistý příjem + PD	23 912	23 912	23 912	18 400	18 400	18 400
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	12 000	8 000	5 000	12 000	8 000	5 000
	příspěvek na bydlení (PB)			**příspěvek na bydlení (PB)**		
- Praha	2 635	-	-	4 564	1 560	-
- 100 tis. ob.+	1 632	826	-	3 286	2 480	-
- 50-99 tis. ob.	1 233	826	-	2 887	2 480	-
- 10-49 tis. ob.	-	-	-	1 693	1 693	-
- do 10 tis. ob.	-	-	-	1 437	1 437	-
	příjem domácnosti + PB - N			**příjem domácnosti + PB - N**		
- Praha	14 547	15 912	15 412	10 964	11 960	13 400
- 100 tis. ob.+	13 544	16 738	15 412	9 686	12 880	13 400
- 50-99 tis. ob.	13 145	16 738	15 412	9 287	12 880	13 400
- 10-49 tis. ob.	11 912	15 912	15 412	8 093	12 093	13 400
- do 10 tis. ob.	11 912	15 912	15 412	7 837	11 837	13 400
věk dítěte, životní minimum rodiny	do 6 let		6-15 let		16 a více let	
	4 880		5 280		5 590	

ÚMRTÍ DÍTĚTE

DÍTĚ ZEMŘE	**průměrná mzda**			**nízká mzda**		
hrubá mzda	25 000			17 000		
čistá mzda	19 295			13 783		
čistý příjem dom.	19 295			13 783		
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	12 000	8 000	5 000	12 000	8 000	5 000
	příspěvek na bydlení (PB)			**příspěvek na bydlení (PB)**		
- Praha	967	967	-	2 896	2 896	-
- 100 tis. ob.+	326	326	-	1 979	1 979	222
- 50-99 tis. ob.	-	-	-	1 687	1 687	222
- 10-49 tis. ob.	-	-	-	815	815	222
- do 10 tis. ob.	-	-	-	628	628	222
	příjem domácnosti + PB – N			**příjem domácnosti + PB – N**		
- Praha	8 262	12 262	14 295	4 679	8 679	8 783
- 100 tis. ob.+	7 621	11 621	14 295	3 762	7 762	9 005
- 50-99 tis. ob.	7 295	11 295	14 295	3 470	7 470	9 005
- 10-49 tis. ob.	7 295	11 295	14 295	2 598	6 598	9 005
- do 10 tis. ob.	7 295	11 295	14 295	2 411	6 411	9 005
životní minimum	3 410					

Tabulka č. 3.4B **Samoživitel <u>s 1 dítětem</u> do 6 let, <u>rodičovský příspěvek/podpora v nezaměstnanosti</u>**

VÝCHOZÍ SITUACE

PŘÍJMY	**rodičovský příspěvek**			**podpora v nezaměstnanosti**		
hrubá mzda ženy	**-**			**-**		
soc. příjem	**7 600**			**6 705**		
výživné	3 500			3 500		
čistý příjem dom.	11 100			10 205		
čistý příjem dom. / žm (dle věku dítěte)	*2,3*			*2,1*		
	do 6 let			do 6 let		
přídavky na děti	500			500		
čistý příjem + PD	11 600			10 705		
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	12 000	8 000	5 000	12 000	8 000	5 000
	příspěvek na bydlení (PB)			**příspěvek na bydlení (PB)**		
- Praha	6 944	3 940	940	7 257	4 253	1 253
- 100 tis. ob.+	5 326	4 520	1 520	5 595	4 789	1 789
- 50-99 tis. ob.	4 927	4 520	1 520	5 196	4 789	1 789
- 10-49 tis. ob.	3 733	3 733	1 520	4 002	4 002	1 789
- do 10 tis. ob.	3 477	3 477	1 520	3 746	3 746	1 789
	příjem domácnosti + PB - N			**příjem domácnosti + PB - N**		
- Praha	6 544	7 540	7 540	5 926	6 958	6 958
- 100 tis. ob.+	4 926	8 120	8 120	4 330	7 494	7 494
- 50-99 tis. ob.	4 527	8 120	8 120	3 901	7 494	7 494
- 10-49 tis. ob.	3 333	7 333	8 120	2 707	6 704	7 494
- do 10 tis. ob.	3 077	7 077	8 120	2 451	6 451	7 494
věk dítěte, životní minimum rodiny	do 6 let					
	4 880					

ÚMRTÍ DÍTĚTE

DÍTĚ ZEMŘE	**rodič bez pracovních příjmů**			**podpora v nezaměstnanosti**		
hrubá mzda ženy	-			-		
soc. příjem	3 410 *			6 705		
čistý příjem dom.	3 410			6 705		
náklady na bydlení (N)	**nájemní byt**		**vlastní byt**	**nájemní byt**		**vlastní byt**
	12 000	8 000	5 000	12 000	8 000	5 000
	příspěvek na bydlení (PB)			**příspěvek na bydlení (PB)**		
- Praha	6 527	6 527	3 164	5 373	5 373	2 010
- 100 tis. ob.+	5 091	5 091	3 334	4 103	4 103	2 346
- 50-99 tis. ob.	4 799	4 799	3 334	3 811	3 811	2 346
- 10-49 tis. ob.	3 927	3 927	3 334	2 939	2 939	2 346
- do 10 tis. ob.	3 740	3 740	3 334	2 752	2 752	2 346
	příjem domácnosti + PB - N			**příjem domácnosti + PB - N**		
- Praha	-2 063	1 937	1 574	78	4 078	3 715
- 100 tis. ob.+	-3 499	501	1 744	-1 193	2 808	4 051
- 50-99 tis. ob.	-3 791	209	1 744	-1 485	2 516	4 051
- 10-49 tis. ob.	-4 663	-663	1 744	-2 357	1 644	4 051
- do 10 tis. ob.	-4 850	-850	1 744	-2 544	1 457	4 051
životní minimum	3 410					

*Pozn.: * příjem byl dán částkou životního minima pro jednotlivce*

Výsledky modelů - shrnutí

Pokud má matka **samoživitelka příjmy z pracovní činnosti**, tak spolu s výživným, které dostává na dítě, a příspěvkem na bydlení (alespoň v nájemním bytě) jsou její reziduální příjmy nad hranicí rizika chudoby. Dost ovšem záleží na výši mzdy a nákladech na bydlení, neboť zvláště vysoké platby za bydlení v nájemním bytě v kombinaci s nižší mzdou její možnosti vyjít s příjmem komplikují, především v malých městech (tabulka č. 3.4A). Na přídavek na dítě nemá v našich modelech žena nárok. Ten by podle stávající legislativy získala při čistém příjmu nižším než 11 700 Kč až 13 400 Kč (v závislosti na věku dítěte), podle úpravy platné od ledna 2018 pak s příjmem zhruba do 13 200 až 15 100 Kč (dle věku dítěte). Ze státní podpory vázáné na dítě tak využívá pouze daňového zvýhodnění na dítě.

Pokud by její **dítě zemřelo**, struktura jejích příjmů by se znatelně proměnila. Jednak by (v důsledku ztráty nároku na daňové zvýhodnění na dítě) klesla její čistá mzda, otec dítěte by přestal platit výživné a příspěvek na bydlení by se spíše snížil. Za předpokladu neměnných nákladů na bydlení by se **v největších finančních obtížích opět ocitla žena s nízkou mzdou žijící v pronajatém bytě s vysokými náklady na bydlení**, a to v obcích všech velikostních kategorií.

Ve zcela odlišné situaci se nachází matka **samoživitelka bez pracovních příjmů**, resp. **pobírající sociální dávky**. V našich modelech jsme zjišťovali finanční možnosti ženy pečující o dítě do 6 let věku, a to při pobírání rodičovského příspěvku nebo podpory v nezaměstnanosti. Tyto ženy již **splňují nárok na přídavek na dítě**, ten však jejich příjmy podstatně nenavýší. Náklady na bydlení zde velmi významně zatěžují rodinný rozpočet, a to i ve vlastním bytě. Čerpání příspěvku na bydlení je co do jeho výše přínosnější pro nájemníky než pro vlastníky, nicméně i ti se téměř ocitají na hranici ohrožení chudobou nebo hmotnou nouzí. Reziduální příjmy nedosahující životního minima rodiny jsou však nejčastější mezi samoživiteli v menších městech s vysokým nájemným.

Pokud by **dítě zemřelo**, ocitla by se žena, jejímž jediným zdrojem příjmu byl rodičovský příspěvek, prakticky bez příjmů a náklady na bydlení by ani s podporou příspěvku na bydlení nebyla schopna zaplatit, příp. by jí zbyla jen zanedbatelná část peněz, která by ani nestačila na pokrytí jejích základních osobních potřeb. Do v podstatě stejné situace se může dostat i žena, které skončí nárok na podporu v nezaměstnanosti. Ta jí sice prozatím drží na lepší finanční úrovni, ale jen v porovnání se ženou, která přišla o rodičovský příspěvek. Jinak jsou její reziduální příjmy rovněž pod úrovní životního minima (v případě nájemního bydlení) nebo nedosahují ani jeho 1,5násobku (ve vlastním bytě).

Závěr

Úmrtí životního partnera, příp. dítěte je psychicky velmi nelehkou životní událostí a změnou, vyrovnat se s ní přitom může trvat poměrně dlouhou dobu. Naopak, téměř okamžitě je potřeba řešit nově vzniklou finanční situaci, ať už na straně příjmů, tak z hlediska výdajů. Příjmy pozůstalé domácnosti se kvůli ztrátě příjmů z pracovní činnosti nebo ze sociálních dávek, které měla zemřelá osoba, většinou výrazně sníží. Navýšit je pomáhají nově získané dávky bezprostředně související s úmrtím člena domácnosti, tzn. pozůstalostní důchody. Další subvence je vázána spíše na změny ve složení domácnosti a směřuje tak nejčastěji ze systému dávek státní sociální podpory, především prostřednictvím příspěvku na bydlení, v krajním případě i ze systému hmotné nouze.

Vedle potřeby zabezpečit příjmovou stránku rodinného rozpočtu však pozůstalým plynou i nové výdaje. Ty jednorázové se vážou na zajištění pohřbu a na právní náležitosti v souvislosti s vyřízením pozůstalosti. Bývají přitom zpravidla velmi vysoké a pro pozůstalé prakticky nevyhnutelné. Obvyklé výdaje domácnosti se mohou na jedné straně snížit, především v oblasti běžných spotřebních výdajů, může však dojít i k jejich zvýšení z důvodu nutnosti nákupu služeb na činnosti, které vykonávala zesnulá osoba.

Po úmrtí každého člověka je vždy zahájeno řízení o pozůstalosti, ke kterému je soudem pověřen notář. Výše jeho odměny se řídí vyhláškou Ministerstva spravedlnosti a odvíjí se od celkové hodnoty pozůstalosti. Kromě toho mohou náklady na dědické řízení vzrůst o výdaje vynaložené na znalecké posudky či o náhrady hotových výdajů, které notář účelně vynaložil v souvislosti s prováděním jeho úkonů, což se vždy odvíjí od složitosti daného případu. **Celkové náklady, které musí pozůstalí uhradit v souvislosti s dědickým řízením**, se tedy pohybují **v řádech tisíců až desetitisíců korun**. Dědické řízení přitom trvá nejčastěji okolo čtyř měsíců a teprve až po jeho skončení mohou dědici se zděděným majetkem plně disponovat.

Výdaje spojené se samotným pohřbem a pohřbením se různí v závislosti na způsobu pohřbení a výrazně se tak **liší i regionálně**. V České republice došlo ve druhé polovině 20. století ke změně převažujícího způsobu pohřbení. Upouští se od uložení do země, čtyři pětiny mrtvých jsou pohřbeny ohněm, tedy spáleny v krematoriích. S kremací souvisí i trend spíše úsporného pohřbívání doprovázený minimalizací pohřebních obřadů. Tím se v poměru k příjmům snižují i náklady na pohřby a pohřbení. V některých oblastech Čech (střední, severní, západní a Praha) se navíc od konce 20. století začaly značně rozšiřovat případy, kdy pozůstalí zajistí pouze kremaci bez konání pohřebního obřadu. Tento způsob pohřbení je levnější o náklady na obřad, nicméně se tím ztrácí mnoho společenských i psychologických funkcí, které pohřební obřady tradičně plní. I v těchto případech ovšem nejsou vydání za pohřbení pro pozůstalé zanedbatelná, zvláště tehdy, kdy jsou zpopelněné ostatky uloženy na veřejném pohřebišti.

Je **nesnadné stanovit obvyklou cenu za důstojné pohřbení**, protože konkrétní okolnosti úmrtí i pohřbu se vždy různí a odlišné jsou i ceny jednotlivých pohřebních organizací. Provedený výzkum v pohřebních a hřbitovních organizacích přinesl data o minimálních i obvykle placených sumách za pohřební a hřbitovní služby a zboží. Na jeho základě lze říci, že v roce 2016 činila **obvyklá cena za důstojný pohřeb, tedy kremaci či uložení do země s obřadem, zhruba 23-28 tisíc Kč**, ovšem nepočítaje v to pohřební hostinu a cenu za pronájem hrobu, hřbitovní služby a hrobové zařízení. Minimální ceny za kremaci s obřadem se pohybovaly v průměru na

úrovni 75 % cen obvyklých. Pohřební hostina může náklady navýšit řádově o další tisíce Kč, hřbitovní poplatky a služby o dalších cca 5 tisíc Kč. Pokud pozůstalí nemají hrob, pak musí počítat s náklady zhruba 30 tisíc Kč za malý hrob urnový, nebo zhruba 60 tisíc Kč za hrob klasický. Existují však i levnější varianty, např. rozptyl či vsyp popela na hřbitově, nebo uložení urny s ostatky do kolumbária, kde se ceny pohybují v tisících Kč. V případě rozptylu jde o ceny konečné, nejsou tedy nutné žádné další budoucí výdaje na hrazení pronájmu hrobového místa a udržování hrobového zařízení. Tyto způsoby uložení zpopelněných ostatků se dnes rozšiřují, nicméně jsou stále v prostorech hřbitovů spíše minoritní a mnohé hřbitovy na menších městech a vesnicích je vůbec neumožňují.

Případy, kdy se nenaleznou žádní pozůstalí, kteří by zajistili pohřbení mrtvého a ten musí být proto pohřben na náklady obce, v posledních letech stoupají. Souhrnné statistiky bohužel neexistují, ale je to zřejmé z nárůstu počtu žádostí obcí o refundace těchto nákladů, které vyřizuje MMR ČR. V roce 2015 hradilo MMR obcím náklady na pohřbení 1 444 mrtvých. Počet mrtvých, kteří byli pohřbeni na náklady obce, je přitom určitě vyšší, protože MMR hradí náklady pouze v případě, že je nelze uhradit z pozůstalosti. Vzhledem k administrativní zátěži celého procesu lze navíc předpokládat, že některé obce o refundaci nepožádají, nebo žádají se zpožděním. **Obvyklé ceny účtované pohřebními organizacemi za pohřbení sjednávané obcemi**, spočívající v naprosté většině případů v kremaci bez obřadu, **činily v roce 2016 zhruba 9 000 Kč**.

Jako určitou kompenzaci nákladů na vypravení pohřbu poskytuje stát pozůstalým jednorázovou dávku ze státní sociální podpory, **pohřebné**. Na pohřebné však mají od roku 2008 nárok pouze osoby, které vypravily pohřeb nezaopatřenému dítěti nebo rodiči nezaopatřeného dítěte. V roce 2016 zemřelo v České republice 108 tisíc osob, z nichž více jak čtyři pětiny byly v seniorském věku, z čehož je zřejmé, že nárok na pohřebné vzniká jen velmi nízkému podílu pozůstalých. Konkrétně bylo pohřebné v roce 2016 **navázáno pouze na 2,4 % úmrtí**. Kromě toho jeho výše, 5 000 Kč, zdaleka nestačí na pokrytí ani těch nejnutnějších nákladů spojených s pohřbem. Proto lze tuto dávku považovat spíše jen za symbolickou.

Kromě výše uvedených jednorázových nákladů má na ekonomickou situaci rodiny zemřelého podstatný a dlouhodobý dopad zejména ztráta příjmu zemřelého. Chybějící příjem mají do určité míry kompenzovat sirotčí důchody určené pro osiřelé děti a vdovské důchody náležející pozůstalému manželovi nebo manželce. Výše pozůstalostních důchodů a délka jejich pobírání se stanovuje na základě zákonných podmínek. Hodnota pozůstalostních důchodů přitom reflektuje předchozí příjmy zemřelého a případný vlastní důchod pozůstalých, doba nároku se liší např. v závislosti na péči o další osoby (nezaopatřené děti, rodiče) aj. **Pozůstalostní důchody jsou výrazně nivelizovány, resp. podstatně redukují předchozí příjmy zesnulého**. Při původně velmi rozdílných mzdách (důchodech) zemřelých tak budou rozdíly ve vdovských důchodech relativně mnohem menší.

Důležitou roli hraje rovněž typ rodinného soužití. **Nesezdaným partnerům** totiž **žádný nárok na vdovský důchod nevzniká**. Jejich **příjmová situace** v případě úmrtí jednoho z partnerů tak bude v porovnání s těmi, kdo původně žili v manželství, **podstatně horší**. Ani případné navýšení příspěvku na bydlení nemůže kompenzovat chybějící vdovský či vdovecký důchod.

Podrobné ekonomické modely pro vybrané typy rodin uvedené v této studii dokládají, jaký dlouhodobý dopad do ekonomické situace rodiny má úmrtí jejího člena. Modely zobrazují vliv ztráty příjmu zemřelého na jedné straně a navýšení příjmů skrze

sociální dávky na straně druhé na výsledné reziduální příjmy domácnosti. Je z nich mj. zřejmé, do jaké míry pozůstalostní důchody zeslabují či brzdí propad příjmů.

V rámci sledovaných modelů je nejpravděpodobnější **úmrtí seniora ve starobním důchodu**. Zemře-li jeden z manželů, vzniká tomu druhému nárok na vdovský (vdovecký) důchod (za předpokladů modelu) v tzv. souběhu. Jeho výše bude nejčastěji mezi 1 až 3 tisíci Kč, ovdovělému bude vyplácen trvale. Přestože vdovský důchod bývá vyšší než vdovecký, budou výsledné příjmy domácnosti ovdovělých žen (v důsledku jejich nižšího starobního důchodu) nižší než v případě ovdovělých mužů. **Vysoké náklady na bydlení v nájemním bytě pak zvláště ovdovělé ženy s průměrným a zejména podprůměrným starobním důchodem dostávají do reálného ohrožení chudobou či hmotnou nouzí**. Úmrtí nesezdaného partnera staví do složitější situace navíc i některé muže, v nejhorší příjmové situaci se ocitají senioři s nízkými důchody. Půjčkami bývají domácnosti seniorů oproti ostatním domácnostem zatíženy minimálně. Nenadálé výdaje, kam by mohly patřit i případné náklady spojené se zajištěním pohřbu, však mohou do obtížné situace dostat každého čtvrtého seniora.

Při **úmrtí živitele (muže) v úplné rodině s dětmi** mají osiřelé děti nárok na sirotčí důchody a manželka na důchod vdovský. Nepobírá-li sama jiný důchod, bude jí náležet tzv. sólo vdovský důchod, v návaznosti na předchozí příjem muže nejčastěji ve výši 7 až 8 tisíc Kč, a to po dobu péče o nezaopatřené děti. Vzhledem k poměrně nivelizovaným výším vdovských důchodů bude **propad celkového příjmu domácnosti relativně hlubší u rodiny, ve které muž pracoval za vyšší mzdu**. Nicméně vdovské a sirotčí důchody, zvláště jsou-li vypláceny na více dětí, udržují alespoň po dobu péče o nezaopatřené děti příjmy rodiny na velmi dobré úrovni. Významnou roli hraje příspěvek na bydlení, naopak nárok na přídavky na děti nově nevznikne a rodiny se třemi dětmi o ně dokonce mohou přijít. U nesezdaných pozůstalých žen bez nároku na vdovský důchod hrají ve srovnání s ovdovělými ženami mnohem důležitější roli příjmy z jejich pracovní činnosti. **V nejhorší finanční situaci se po úmrtí muže ocitají nepracující nesezdané matky pobírající při péči o dítě rodičovský příspěvek**, zejména platí-li vysoké nájemné. Nenadálé výdaje a především splátky hypotečních nebo jiných úvěrů, kterými jsou rodiny s dětmi poměrně významně zatíženy, mohou výrazně zkomplikovat jejich možnosti při vycházení s příjmy.

Důležitost vlastního příjmu z pracovní činnosti pro rodinný rozpočet úmrtím partnera ještě vzroste. Dokládá to i modelový případ **bezdětného páru, v němž jeden z partnerů zemře**. Ovdovělé ženě nebo muži vznikne nárok na sólo vyplácený vdovský důchod, ale nejčastěji pouze na jeden rok. Po tu dobu však je výrazným zdrojem příjmu domácnosti. **Osoba bez pracovních příjmů by se po úmrtí výdělečně činného manžela ocitla v hmotné nouzi, příp. by jí byla silně ohrožena**. Vdovský důchod ani příspěvek na bydlení by totiž často nestačil na pokrytí nákladů na bydlení, resp. reziduální příjmy by byly velmi nízké nebo dokonce záporné. Prakticky bez příjmů by po úmrtí partnera byly nesezdané nepracující pozůstalé osoby. I kdyby získaly alespoň částku životního minima na pokrytí základních osobních potřeb, jejich finanční situace by byla neúnosná. Komplikaci dále může přinést nutnost dostát dalším závazkům, především splátkám půjček, neboť poměrně velká část hlavně mladých dosud bezdětných partnerů platí hypotéku, příp. jinou půjčku. Nečekaný výdaj si nemůže dovolit každý čtvrtý pár.

Poslední z modelů zjišťoval dopad **úmrtí dítěte** na příjmovou situaci **rodiče samoživitele (ženy)**. Pokud žena pracuje a vedle výživného na dítě dostává i příspěvek na bydlení, bývají její reziduální příjmy nad hranicí rizika chudoby. Nepracující žena pobírající pouze sociální dávky se kvůli vyšším nákladům na bydlení ocitá na hranici chudoby. Úmrtím dítěte přijde o peněžní podporu ze strany státu

vázanou na dítě (o daňové zvýhodnění, příp. přídavek na dítě) i o výživné. **Do největších finančních obtíží se tak dostává žena s nízkou mzdou a hlavně ta bez pracovních příjmů**.

Prezentované modely ukazují předpokládanou běžnou finanční situaci jednotlivých domácností před a po úmrtí jednoho z jejích členů. Nutno však podotknout, že zhruba **v prvních čtyřech měsících po úmrtí osoby lze očekávat okamžitý propad příjmů**, než se vyřídí žádosti o pozůstalostní důchody a další sociální dávky a také než proběhne řízení o pozůstalosti. Vedle existence dalších závazků, které je bez ohledu na novou situaci nutno platit, tj. zejména splátek půjček a pravidelných záloh na bydlení, je navíc v tomto období potřeba uhradit výdaje spojené s pohřbem blízké osoby. **Rodina bez vlastních finančních rezerv se tak v prvních měsících po úmrtí blízkého dostává do finančně velmi náročné situace**.

Literatura

Cenový věstník, 44: Výměr MF č. 01/2017 ze dne 25. listopadu 2016, kterým se vydává seznam zboží s regulovanými cenami. Praha: MF ČR.

Čermáková Tesaříková, K. 2014. Dědictví podle nového občanského zákoníku. In Špatenková, N. et al. *O posledních věcech člověka.* Praha: Galén, s. 257-270

ČSÚ. 2016a. *Vydání a spotřeba domácností statistiky rodinných účtů - doplňující třídění - 2015.* Praha: ČSÚ. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/vydani-a-spotreba-domacnosti-statistiky-rodinnych-uctu-doplnujici-trideni-2015

ČSÚ. 2016b. *Vývoj obyvatelstva České republiky - 2016.*
Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/vyvoj-obyvatelstva-české-republiky-2016

ČSÚ. 2017a. *Česká republika od roku 1989 v číslech - 2016.* Praha: ČSÚ.
Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/ceska-republika-od-roku-1989-v-cislech-w0i9dxmghn#05

ČSÚ. 2017b. *Struktura mezd zaměstnanců - 2016.* Praha: ČSÚ.
Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/struktura-mezd-zamestnancu-2016

ČSÚ. 2017c. *Demografická ročenka krajů - 2007 až 2016.*
Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-rocenka-kraju-2007-az-2016

Eliáš, V., Kotrlý, T. et al. 2006. *Přehled veřejných a neveřejných pohřebišť v České republice*. Praha: MMR ČR a UK.

Gorer, G. 1967. *Death, Grief, and Mouning*. Garden City: A Doubleday Anchor Book.

Hockey, J. L., Komaromy, C., Woodthorpe, K (eds.). 2010. *The Matter of Death: Space, Place and Materiality*. London: Palgrave Macmillan.

Höhne, S., Šťastná, A. 2017. *Vývoj hlavních ekonomických a sociálních ukazatelů české republiky 1990 – 2016. Bulletin No. 32*. Praha: VÚPSV, v. v. i.

Höhne, S., Kuchařová, V., Paloncyová, J. 2016. *Rodiny s dětmi v České republice. Sociodemografická struktura, finanční a materiální podmínky*. Praha: VÚPSV, v. v. i.

Holub, M., Šlapák, M. 2010. *Možnost převodu ("přenechání") částí získaných individuálních důchodových nároků rodinnému příslušníku nebo jiné fyzické osobě, případně možnost získávání společných důchodových nároků*. Praha: VÚPSV, v. v. i.

Kotrlý, T. 2008. Standardy provozních služeb na veřejných pohřebištích /1. *Moderních obec 7,* s. 36-37.

Kotrlý, T. 2012. Sociální pohřeb. *Rodinné listy,* 1 (3): 24-28.

Kotrlý, T. 2013. *Pohřebnictví. Právní zajištění piety a důstojnosti lidských pozůstatků a ostatků.* Praha: Linde.

Kotrlý, T. 2015. K šíření reklamy pohřebních a kremačních služeb. *Moderní obec,* č. 10: 56-57.

Kubíčková, N. 2001. *Zármutek a pomoc pozůstalým.* Praha: ISV.

Kuchařová, V., Paloncyová, J., Janurová, K. Spolupráce Höhne, S. 2016. *Zabezpečení životních podmínek dětí v rodinách*. Praha: VÚPSV, v. v. i.

Ludvíková, M. 1971. Pohřební pohoštění a hostiny. *Národopisné aktuality,* 8 (3): 211-220.

Maiello, G. Pohřební hostina, její funkce a význam. In Špatenková, N. et al. *O posledních věcech člověka*. Praha: Galén, s. 249-255.

Nešpor, Z. R., Nešporová, O. 2011. 'V žáru lásky se život započal - v žáru ohně se končí.' Čtyři pohledy na vývoj kremačního hnutí v české společnosti. *Soudobé dějiny,* 18 (4): 563-602.

Nešporová, O. 2011a. Obřady loučení se zesnulými: Sekulární, náboženské nebo raději žádné pohřby? *Sociální studia*, 8 (2): 57-85.

Nešporová, O. 2011b. Smrt a umírání: opomíjené téma veřejných politik. *Fórum sociální politiky*, 5 (6): 15-19.

Nešporová, O. 2013. *O smrti a pohřbívání*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Nešporová, O. 2014. Pohřbívání bez obřadu z perspektivy sociologie. In Špatenková, N. et al. *O posledních věcech člověka*. Praha: Galén, s. 219-231.

Přidalová, M. 1998. „Proč je moderní smrt tabu?" *Sociologický časopis*. 34 (3): 347-361.

Pytliková, M. 2015. *Rozdíly ve výši výdělků ve vztahu k mateřství a dítěti v rodině*. Studie 11/2015. Praha: Národohospodářský ústav AV ČR, v. v. i.

Sirovátka, T., Šimíková, I., Jahoda, R., Godarová, J. 2015. *Chudoba, materiální deprivace a sociální vyloučení v České republice s důrazem na děti a domácnosti vychovávající děti*. Praha: VÚPSV, v. v. i.

Statistiky MPSV. *Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení v ČR 2015* (a předchozí roky). *Informace o vyplacených dávkách 2016* (a předchozí roky). Praha: MPSV

Špatenková, N. et al. 2014. *O posledních věcech člověka. Vybrané kapitoly z thanatologie*. Praha: Galén.

ÚZIS. 2015. *Regionální zpravodajství NZIS. Zemřelí podle místa úmrtí.* Dostupné z: http://reporting.uzis.cz/cr/index.php?pg=statisticke-vystupy--mortalita--misto-umrti--zemreli-podle-mista-umrti

ÚZIS. 2016. *Zemřelí 2016.* Dostupné z: http://www.uzis.cz/publikace/zemreli-2016

Walter, T. 1991. Modern Death: Taboo or not Taboo? *Sociology. Journal of the British Sociological Association.* 25 (2): 293-310.

Walter, T. 1994. *The Revival of Death*. London: Routledge.

Žipek, J. 1895. Pověry, obyčeje o nemoci, smrti a pohřbu na Strakonicku. *Český lid,* 4: 533-535.

Právní předpisy

Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů

Zákon č. 40/1995 Sb., o regulaci reklamy

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění

Zákon č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a změně některých zákonů

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Vyhláška č. 196/2001 Sb., o odměnách a náhradách notářů, správců pozůstalosti a Notářské komory České republiky (notářský tarif)

Vyhláška č. 277/2017 Sb., o postupu obce při zajištění slušného pohřbení

Datové zdroje

SILC 2015. Příjmy a životní podmínky domácností. ČSÚ, datový soubor.

VPHO 2017. Výzkum v pohřebních a hřbitovních organizacích. VÚPSV.

Výtahy z oponentských posudků

PhDr. Mgr. Naděžda Špatenková, Ph.D.

Zpracování dat je korektní a data relevantní a to jak v rámci VPHO 2017, tak modelovém srovnávání.

Není jednoduché zohlednit tolik intervenujících faktorů, které determinují právě popisované skutečnosti. Pro praktické využití je to ale velmi důležité. Znovu proto oceňuji práci, kterou si autorky s výzkumem daly a vysokou kvalitu závěrů, které předložily. Závěry jsou diskutovány věcně, srozumitelně a zcela korektně.

Výsledky výzkumu jsou nesmírně důležité pro praktickou implementaci sociální politiky, konkrétně např. sociálních dávek. Data jsou zajímavá i pro obce vypravující slušné pohřbení, ale i pro provozovatele pohřebních či hřbitovních služeb. V neposlední řadě jsou to důležité informace určené nejen odborné veřejnosti (např. poradcům pro pozůstalé). Výsledky mohou také otevřít diskusi v široké veřejnosti o tom, zda je možné se na úmrtí připravit a případně jakým způsobem, a eliminovat tak negativní dopady úmrtí alespoň v ekonomické oblasti.

Ing. Hana Zelenková

Studie využívala široké palety zdrojů dat, jak z oficiálních databází ČSÚ, ÚZIS, MPSV, tak z vlastních šetření. S cílem splnit zadání a získat věrohodné výsledky byly údaje účelně kombinovány. Přínosné je zpracování a prezentace některých dat pomocí map.

Závěry studie dokládají, že úmrtí v rodině je z ekonomického hlediska drahou záležitostí, projevující se jak na straně výdajů, které musí pozůstalí zaplatit za pohřeb, pohřbení, dědické řízení, tak na straně příjmů. Modelové srovnání dopadů úmrtí člena rodiny na příjmovou situaci rodiny přesvědčivě potvrzuje tezi o okamžitém propadu příjmů domácnosti a o složité finanční situaci, do níž se dostávají pozůstalí, nemají-li pro dobu několika měsíců, kdy trvá vyřizování dědictví a rozhodování o důchodových/dávkových nárocích, dostatečnou finanční rezervu.

Výsledky studie, které popisují dopady úmrtí do socioekonomické situace různých typů domácností (seniorský pár, pár v produktivním věku, úplná i neúplná rodina s dětmi) jsou využitelné v koncepční a legislativní činnosti MPSV, při formulaci a implementaci opatření sociální politiky, dávkového a nedávkového charakteru, zaměřených na řešení problémů souvisejících s úmrtím v rodině.